

מאירס - ג'זינט - מכון ברזקדייל
MYERS - JDC - BROOKDALE INSTITUTE
مايرس - جوينت - معهد بروكديل

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

"מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ"
חקר מקרים: אימוץ עם קשר ואימוץ
על-ידי משפחות אומנות

יואה שורק ♦ פידא ניג'ם-אכתילאת

דוח מחקר זה הינו מרכיב מתוך המחקר המלווה לתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" אשר הוזמן על-ידי השירות למען הילד במשרד הרווחה והשירותים החברתיים ועמותת אשלים ומומן בסיועם ובסיוע מענק מיוחד שהתקבל מאנני סנדלר מוירג'יניה, ארצות-הברית

דוח מחקר

דמ-626-12

"מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ"

חקר מקרים: אימוץ עם קשר ואימוץ על-ידי משפחות אומנות

יואה שורק   פידא ניג'ם-אכתילאת

דוח מחקר זה הינו מרכיב מתוך המחקר המלווה לתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" אשר הוזמן על-ידי השירות למען הילד במשרד הרווחה והשירותים החברתיים ועמותת אשלים ומומן בסיועם ובסיוע מענק מיוחד שהתקבל מאנני סנדלר מוירג'יניה, ארצות-הברית

עריכת לשון: בלהה אלון
תרגום לאנגלית (תמצית מחקר והודעת פרסום): נעמי הלסטד
הפקה והבאה לדפוס: לסלי קליינמן

מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

ת"ד 3886

ירושלים 91037

טלפון : 02-6557400

פקס : 02-5612391

כתובת באינטרנט : www.jdc.org.il/brookdale

דואר אלקטרוני : brook@jdc.org.il

פרסומים נוספים של המכון בנושאים קשורים

דולב, ט.; בנבנישתי, ר.; טימר, א. 2001. ועדות החלטה בישראל: ארגון, תהליכי עבודתן ותוצאותיהן - דוח מסכם. דמ-382-01.

סבו-לאל, ר.; ניגים-אכתילאת, פ. 2012. היחידות הטיפוליות-ייעוציות במרכזי החירום לילדים בסיכון - פעילות היחידות לאור תכנית השדרוג. דמ-614-12.

סבו-לאל, ר.; שבט, מ. 2012. תכנית "מגן" לשיפור ולשדרוג מערך הגנת הילד - מחקר הערכה. דמ-613-12.

ריבקין, ד.; באומגולד, ש. 2001. מעקב אחר ילדים גדולים הנמסרים לאימוץ. דמ-375-01.

ריבקין, ד.; בהשתתפות: שמעיה-ידגר, ס.; שמש, מ.; סבו-לאל, ר.; שורק, י. 2009. הערכת מרכזי ילדים-הורים. דמ-533-09.

שורק, י.; ניגים-אכתילאת, פ. 2011. מסמך רקע לתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ". דמ-595-12.

להזמנת הפרסומים ניתן לפנות למאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ת"ד 3886, ירושלים 91037
טל': 02-6557400, פקס: 02-5612391, דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il; ניתן למצוא את הפרסומים גם באתר המכון: www.jdc.org.il/brookdale

תמצית המחקר

1. מבוא

בישראל, במקרים מסוימים, בית המשפט יכול להכריז על ילד שאינו יכול לגדול במשפחתו המקורית "בר-אימוץ" גם ללא הסכמת הוריו המולידים לכך (סעיף 13 לחוק אימוץ ילדים, משנת התשמ"א-1981). עם זאת, מרבית הילדים שאינם יכולים לגדול במשפחתם המקורית מופנים על-ידי שירותי הרווחה לפנימיות או לאומנה, ורק ילדים מעטים מופנים לאימוץ. שיעור הילדים הנמסרים לאימוץ, לעומת לסידורים חוץ-ביתיים אחרים, קטן בהרבה מהשיעור במדינות מערביות אחרות כמו אנגליה וארצות-הברית. זאת, למרות שישנה הסכמה רחבה כי בעבור רוב הילדים שאינם יכולים בשום אופן לגדול במשפחתם המקורית, אימוץ הוא המענה הטוב ביותר.

מודל האימוץ שנהוג שנים רבות בישראל הוא אימוץ סגור, שבו אין קשר בין הקטין המאומץ לבין הוריו המולידים. בימים אלה פועל השירות למען הילד, המופקד על האימוץ במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, ביחד עם עמותת אשלים, להרחבת מענה האימוץ בעבור ילדים שאינם יכולים לגדול במשפחתם. פעילות זו נעשית במסגרת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ", בין היתר על-ידי פיתוח מודלים נוספים של אימוץ: אמוץ עם קשר ("אימוץ פתוח"), בו מתקיים קשר כלשהו בין הילד לבין בני משפחתו המולידה, ואימוץ על-ידי משפחות אומנות אצלן מטופל הילד. רכיב נוסף בתכנית הוא פיתוח מודלים למתן סיוע ותמיכה מתמשכת למשפחות מאמצות ולמאומצים קטינים ובוגרים (שירותים "תומכי אימוץ").

המחקר המלווה את התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" הוזמן על-ידי השירות למען הילד במשרד הרווחה והשירותים החברתיים ועמותת אשלים, ובוצע על-ידי מאירס-גיוינט-מכון ברוקדייל. חקר המקרים המובא במסמך זה נערך כשלב שני במסגרת המחקר. בשלב הראשון הוכן מסמך רקע, המתבסס על סקירת הספרות בנוגע לאימוץ ילדים בסיכון, אפשרויות להרחבת האימוץ והשירותים התומכים באימוץ ועל ראיונות עם קובעי מדיניות בכירים במשרד הרווחה, עם אנשי מקצוע בארגונים לא ממשלתיים הפועלים בתחום של שירותי אומנה, ועם שופטי בית המשפט לענייני משפחה (שורק וניגיס-אכתילאת, 2011).

מטרתו של הדוח הנוכחי היא לספק מידע שיסייע בהרחבת מענה האימוץ לילדים רבים יותר ובשיפור השירותים לתמיכה במשפחות המאמצות בכלל, ולפיתוח התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" בפרט, באמצעות:

- א. תיאור שני המודלים של אימוץ: אימוץ עם קשר ואימוץ על-ידי הורים אומנים
- ב. תיאור הסוגיות והקשיים העולים משני המודלים של האימוץ
- ג. איתור דרכי עבודה מומלצות ליישום שני המודלים של האימוץ.

2. שיטת המחקר

המחקר שבוצע הוא מחקר איכותני ומקורות המידע הם:

- ◆ חקרי מקרה לגבי 17 מקרים של אימוץ: 7 מקרים של אימוץ עם קשר, 8 מקרים של אימוץ על-ידי משפחות אומנות ו-2 מקרים משולבים של אימוץ עם קשר על-ידי המשפחות האומנות. חמישה-עשר מקרים היו של ילדים ומשפחות מהמגזר היהודי ו-2 מקרים היו מהמגזר הערבי. בכל המקרים של אימוץ עם קשר נשמר הקשר עם אחד ההורים המולידים או שניהם, ובמקרה אחד הקשר באימוץ היה עם הסבתא. נערכו ראיונות עומק פתוחים פנים-אל-פנים עם 14 ילדים מאומצים במקרים בהם הייתה הסכמה מצידם ומצד ההורים המאמצים, 20 הורים מאמצים, 5 אחים מאמצים, 22 מהעובדות הסוציאליות שמלוות את המשפחות המאמצות, 7 מבני המשפחות המולידות,¹ עם 10 מהעובדות הסוציאליות שמלוות את בני המשפחה המולידה עמם נשמר הקשר, ועם 3 ממנחות האומנה שליוו את המשפחות בזמן השימוש כמשפחות אומנות. בסך-הכל בוצעו כשמונים ראיונות עומק.
- ◆ תיעוד של עשרה מפגשים של קבוצה להורים אומנים מאמצים, שהתקיימו מעט לפני, או אחרי, אימוץ הילד שהיה אצלן באומנה. מפגשי הקבוצה התקיימו במשרד הרווחה והשירותים החברתיים ונועדו לליווי המשפחות בתקופת המעבר לאימוץ הילד.
- ◆ קבוצת מיקוד עם 15 מנחות אומנה במסגרת אחת מעמותות האומנה, בנוגע לאימוץ על-ידי משפחות אומנה.
- ◆ תיעוד סמינר התפתחויות באימוץ שנערך לעובדים משירותי האימוץ והאומנה, בו הוצגו ממצאי המחקר וממצאים מסקר מיזם התוצאות בנוגע למדיניות בית קבוע לתינוקות ולילדים באומנה בגילאי לידה עד שלוש.

הראיונות בוצעו בחודשים דצמבר 2010-ספטמבר 2011, התצפית בקבוצה למשפחות אומנות/מאמצות נערכה בחודשים פברואר-מאי 2011, קבוצת המיקוד למנחות האומנה נערכה במאי 2012 וסמינר התפתחויות באימוץ התקיים ביולי 2012.

3. ממצאים

3.1 סוגיות כלליות הנוגעות לאימוץ ילדים בסיכון

א. מניעים של הורים מאמצים לאימוץ

מניתוח המקרים עולים שני סוגים של מניעים של הורים לאמץ ילדים בסיכון: (1) הגשמת ההורות בקרב הורים חשוכי ילדים; (2) מניע הומני: רצון לעזור לילד בסיכון ולתרום לחברה, לרוב בקרב בני זוג שיש להם ילדים שנולדו להם. למניעים השונים לאימוץ ילדים ישנן השלכות על ההתחברות של ההורים המאמצים לילדים ועל התפיסה שלהם לגבי האימוץ.

¹ רק 7 מבני המשפחות המולידות הסכימו להתראיין לצורך המחקר.

ב. ההתחברות הראשונית של ההורים והילדים

ההורים המאמצים תיארו התחברות ראשונית מיידית אל הילדים ו"אהבה ממט ראשון". לחלק מן הילדים המאומצים הייתה התחברות הדרגתית אל ההורים המאמצים ולחלקם התחברות מיידית שהתבטאה בין היתר בכך שכינו אותם "אימא ואבא" מיד בהתחלה. הסבר להתחברות המיידית עשוי להיות הצורך הגדול של הילדים במשפחה ובשייכות.

ג. המורכבות באימוץ ילדים בסיכון

התפיסה הרווחת כיום ביחס לאימוץ ילדים היא כי האימוץ שונה מהורות מלידה וכרוך במורכבות. במחקר עלו מספר היבטים של מורכבות באימוץ ילדים בסיכון: (1) חלקם הגדול של הילדים המגיעים לאימוץ עברו התעללות ו/או הזנחה מצד בני המשפחה המולידה ויש לכך השפעה מתמשכת על רגשותיהם ועל התנהגותם של הילדים: הם עשויים לחוות, בין היתר, חרדות נטישה, וחוסר ביטחון לגבי השייכות שלהם למשפחה המאמצת. חלקם נוקטים בהתנהגות שורדנית ומרצה, כלומר הם משתדלים לא להכביד על ההורים מבחינה כלכלית או כאשר הם חולים, מחשש שהורים לא ירצו אותם.

(2) הילדים מגיעים לאימוץ עם פערים וחסכים בתחומים שונים, כגון תזונה, היגיינה אישית, אוריינות, אינטימיות וקרבה.

(3) ההורים המאמצים חשים אתגר בגידול ילד בעל גנטיקה שונה. חלק מההורים העלו חששות שהשפעת האופי הגנטי תגבר על השפעת החינוך, והיו הורים שהעלו חששות בנוגע לרקע התורשתי של המאומץ ולסיכונים בחלק הבריאותי.

(4) לילדים מאומצים ישנה זהות מורכבת אשר מתגבשת על בסיס הזדהותם עם הוריהם המאמצים ועל הזיקה שלהם אל משפחתם המולידה. במהלך השנים עולות אצל הילדים שאלות ומחשבות לגבי זהותם האישית המורכבת, וחלקם מבטאים געגועים אל המשפחה המולידה ופנטזיה ביחס אליה.

ד. יחסה של הקהילה אל האימוץ

ההתייחסות של הקהילה בה הילד חי אל האימוץ עשויה להשפיע על השתלבותו של הילד בתוכה, ועל מידת ההשלמה שלו עם אימוצו. להורים המאמצים היו עמדות שונות ביחס למוכנותם לגלות לקהילה שהילד מאומץ. בחלק מן המקרים ההורים המאמצים גילו לקהילה שלהם שהם עומדים לאמץ ילד וגייסו אותה לקליטתו. היו הורים מאמצים שהיו מוכנים לשתף חלק מהאנשים בסביבתם הקרובה באימוצו של הילד אך לא את כולם, והיו הורים שהעדיפו להסתיר עובדה זו. חלק מן ההורים סיפרו בנוגע להשתלבותו של הילד בקהילה, שקיבלו תמיכה מהקהילה לשם כך, למרות שבחלק מן המקרים היו קשיים לקלוט את הילד המאומץ עקב סטיגמה שלילית על ילדים מאומצים או כתוצאה מהתנהגותו של הילד. הילדים המאומצים תיארו מקרים בהם בני גילם ביטאו התייחסות כלשהי כלפי אימוצם והילדים המאומצים ביטאו בנוגע להתייחסויות אלו רגשות של גאווה, בלבול, מצוקה רגשית ואדישות, או שהסתירו את עובדת אימוצם.

ה. אימוץ על-ידי משפחות חד-הוריות

על פי חוק האימוץ, אימוץ ילדים נעשה רק על-ידי זוג הורים, איש ואשתו. במקרים בהם לא נמצאו במאגר המועמדים לאימוץ זוג הורים מתאימים, אשר מוכנים לאמץ את הילד, הוא נמסר לאימוץ על-ידי הורה יחיד. כך קורה שמשפחות חד-הוריות בדרך כלל מאמצות ילדים קשים יותר להשמה בהשוואה למשפחות דו-הוריות. העמדות ביחס למדיניות זו חלוקות. מן המחקר עלו נקודות חוזק ותורפה באימוץ ילדים בסיכון על-ידי משפחות חד-הוריות. נקודות החוזק כוללות מסירות גדולה במיוחד, ילדים שההתקשרות לאדם אחד יותר קלה להם מאשר לזוג, התאמה בין הורה וילד מבחינה זו ששניהם יוצאי דופן, וכן העובדה כי הילד גדל במערכת נקייה ממטענים זוגיים על רקע קשיי פוריות. נקודות התורפה כוללות קושי ביצירת נפרדות, חוסר בדמות אב/אם ועומס גדול מדי על ההורה היחיד.

ו. אימוץ ילדים בקרב משפחות עם ילדים שיש להן כבר ילדים משלהן

בחלק מן המקרים אומצו הילדים על-ידי זוגות שיש להם כבר ילדים משלהם. חלק מההורים תיארו רגשות דומים ויחס שוויוני כלפי הילד המאומץ וכלפי הילדים שנולדו להם. לעומת זאת, היו הורים שהסבירו שהם מרגישים רגש שונה כלפי הילד המאומץ וכלפי הילדים שנולדו להם, וחלקם ציינו שהם נותנים לילד המאומץ יחס אחר/מועדף. היתרונות שצוינו ביחס לאימוץ במשפחות עם הורות מולידה הן שהילד עשוי לזכות באהבה מדמויות נוספות ולקבל עזרה בתחומים שונים מאתו המאמצים. גם האחים המאמצים עשויים להיתרם באופן רגשי מן האימוץ. עם זאת, הילדים עלולים לחוות גם קשיים כמו למשל, לחוש רגשות של קנאה וכעס כלפי אחיהם. הם גם עלולים לחשוש שהוריהם המאמצים לא אוהבים אותם כמו את ילדיהם מלידה. בנוסף, הילדים המאומצים עלולים לסבול מהשוואה שעורכים ההורים בינם לבין ילדיהם מלידה. גם האחים המאמצים עלולים לחוות קושי, ולהרגיש, למשל, שפניות ההורים אליהם ירדה בעקבות אימוץ האח.

3.2 אימוץ עם קשר

א. תיאור מודל האימוץ הפתוח

בישראל, שיטת האימוץ הנהוגה היא אימוץ סגור, שבו אין קשר בין הקטין המאומץ לבין הוריו המולידים. במקרים יוצאי דופן מתאפשר "צמצום תוצאות האימוץ" שמשמעותו שימור הקשר עם חלק מבני המשפחה המולידה. במודל האימוץ הפתוח, ההורים המאמצים וילדם המאומץ חולקים עם ההורים המולידים מידה מסוימת של מידע על מצבו של הילד, ועשויים להיות איתם בקשר במינון זה או אחר. רמת הפתיחות באימוץ נעה על פני קו רצף החל בהעברת מידע לא מזהה מההורים המאמצים להורים המולידים, העברת מכתבים ותמונות אל ההורים המולידים, וכלה במפגשים עם השגחה מטעם שירותי האימוץ במקום ניטרלי פעם עד ארבע פעמים בשנה. בהמשך יתוארו המאפיינים של אימוץ עם קשר בארץ כפי שאלה עולים מניתוח המקרים שנכללו במחקר.

שיקולים באימוץ עם קשר - בכל המקרים שנכללו במחקר נשמר הקשר של הילד עם בני המשפחה המולידה משיקולים של טובת הילד שיישאר בקשר איתם, למעט במקרה אחד בו נראה כי קיצור תהליך המסירה לאימוץ, וההבטחה שהילד יימסר לאימוץ ולא יישאר בסידור חוץ-ביתי עד לבגרותו, היו השיקולים המרכזיים בשמירה על קשר עם בני המשפחה המולידה.

מאפייני ההורים המולידים עם נשמר הקשר באימוץ - ההורים המולידים לגביהם הוחלט על אימוץ עם קשר התקשו בגידול ילדיהם וגרמו להזנחתם. הם התאפיינו בפיגור קל או תפקוד שכלי גבולי, במחלות נפש או הפרעות נפשיות ו/או במסוגלות הורית גבולית ובמחסור בכוחות ובמוטיבציה לגידול הילדים. במקרים בהם נפגשו הילדים עם שני ההורים המולידים, היה הורה דומיננטי, שבזכות מעורבותו נשמר הקשר באימוץ, והורה פסיבי עמו נשמר הקשר בזכות ההורה הדומיננטי. במקרים בהם הילד נפגש עם רק אחד מההורים המולידים, הסיבות לכך שלא נפגש עם ההורה השני היו בגלל שהוא היה מכור לסמים או לאלכוהול; בגלל שהתנגד למסירתו של הילד לאימוץ; בגלל שהיה מרוכז בעצמו ולא היה מסוגל לגלות אמפתיה ורגישות כלפי הילד; ו/או בגלל שלא היה מעוניין בקשר עם הילד. קשר עם סבים מן המשפחה המולידה התקיים במקרים בהם הם היוו דמויות משמעותיות בעבור הילדים.

סוגי הקשרים של הילדים עם אחיהם ממשפחתם המולידה - המקרים השונים היו מגוונים מאוד. היו מקרים בהם לילדים שאומצו היה קשר עם אחיהם ממשפחתם המולידה: בין אם אומצו יחד על-ידי אותה משפחה, או אומצו על-ידי משפחות שונות, או במקרים בהם אחיהם הגדולים היו בקשר שוטף עם ההורים המולידים, למשל, אם האחים הגדולים התגוררו בפנימייה וחזרו להוריהם המולידים בחופשות. במקרים אחרים נותק הקשר בין הילדים שאומצו לבין אחיהם ממשפחתם המולידה: כאשר הילדים הופרדו לאימוץ ולאומנה, ובמקרים בהם הונח כי הקשר עם האחים הגדולים שהיו בקשר שוטף עם ההורים המולידים עלול להזיק לילדים הצעירים יותר שאומצו.

מפגשי הקשר - ברוב המקרים מתקיימים מפגשי הקשר במשרדי השירות למען הילד. בחלק מן המקרים, לאחר המפגש בשירות מתקיים טיול בחוץ או בקניון תוך ליווי של עו"ס האימוץ. מספר המפגשים בשנה נקבע על-ידי בית המשפט ונע בין פעם לארבע פעמים בשנה. עו"ס האימוץ וההורים המאמצים דיווחו ביחס לתדירות של ארבע פעמים בשנה כי הייתה גבוהה מדי והקשתה על הסתגלותו מחדש של הילד המאומץ למשפחה המאמצת במרווחי הזמן הקצרים בין מפגש למפגש. המפגשים ניזומו בדרך כלל על-ידי בני המשפחה המולידה או הילד/בני המשפחה המאמצת ורק במקרים מועטים על-ידי עו"סיות האימוץ. בחלק מן המקרים מפגשי הקשר נערכים בנקודות זמן קבועות בשנה, ובחלקם במועדים שאינם קבועים ובתדירות נמוכה יותר מזו שנקבעה. זאת, בעיקר במקרים בהם בני המשפחה המולידה יוזמים את המפגשים. במקרים קיצוניים אף הופסק הקשר באימוץ באופן רשמי בגלל היעדר יוזמה למפגש מצד ההורים המאמצים ו/או המולידים. מפגשי הקשר אורכים בין שעה לשעתיים, בהתאם להחלטת העו"ס בתחילת הקשר. ישנם מקרים בהם ההורים המאמצים מאשרים הארכת זמן המפגש ומקרים בהם הם אינם מאשרים זאת. במהלך המפגשים הילדים ובני המשפחה המולידה משחקים, משוחחים, מבטאים גילויי חיבה פיזיים, לעתים אוכלים יחד ולעתים מטיילים או עורכים קניות בקניון. בחלק מן המקרים ישנה חליפת מתנות ותמונות. ברוב המקרים, סיפרו העו"סיות, ישנו קושי מסוים ביצירת הקשר ההדדי וביציקת תוכן במפגש. העו"סיות מסייעות בכך וגם מפקחות על התכנים במפגשי הקשר כך שלא יימסרו פרטים מזהים של הצדדים, ושלא ייווצר מצב שהורה מספר לילד דברים שעלולים להכביד עליו מבחינה רגשית.

ליווי על-ידי עו"ס באימוץ עם קשר אמור לכלול הכנה למפגש הקשר, ליווי ופיקוח בעת המפגש, שיחות לעיבוד רגשי לאחר המפגש, תמיכה רגשית שוטפת והפניה לטיפול מקצועי. בפועל, רק בחלק מן

המקרים הן מכינות את ההורים המולידים והמאמצים לפני מפגשי הקשר, ומשוחחות איתם אחריהם, וזאת בעיקר במקרים בהם עולה קושי סביב המפגשים. בחלק מן המקרים הקשר עם המשפחה המאמצת/המולידה הוא בעיקר לצורך תיאום מפגשי הקשר. הליווי המצומצם יחסית נובע בין היתר מעומס עבודתן של העו"ס והיו עו"ס שהביעו תסכול מכך שהן עמוסות ואינן פנויות לליווי ולתמיכה שוטפת. עם זאת, עולה כי אינטנסיביות הליווי תלויה גם בתפיסתן של העו"ס את מרכיבי תפקידן בליווי המקרים של אימוץ עם קשר, וכי בפועל לא קיים נוהל אחיד של בחינת מצב המשפחות המאמצות באופן שוטף והפנייתן לטיפול.

היו מקרים בהם המשפחה המולידה והמשפחה המאמצת קיבלו ליווי מאותה עו"ס. היתרון בהיכרות העמוקה עם שני הצדדים הוא ביכולתה של עו"ס האימוץ להעביר מסר מרגיע לכל משפחה לגבי המשפחה השנייה. החיסרון הוא בעת מחלוקת בין הצדדים, שכן אז היא עלולה להיתפס על-ידי אחד הצדדים כמי שתומכת בצד השני, מצב שעלול לפגוע באמון שרוכשים אליה.

בחלק מן המקרים, העובדות הסוציאליות המלוות את המשפחות המאמצות ואת המשפחות המולידות יזמו מפגש וקשר ישיר, וזאת לצורך יצירת רצף בחייו של הילד ו/או לצורך שמיעה מחדשת של "ברכת הדרך" לאימוץ מההורה המוליד במקרים בהם הילד היה שרוי בנאמנות חצויה בין המשפחה המולידה לבין המשפחה המאמצת. מבחינת עיתוי המפגש בין ההורים המאמצים לבין ההורים המולידים היה מגוון גדול בין המקרים. בחלקם הוא התקיים מיד בתחילת האימוץ, ובמקרים אחרים - מספר שנים לאחר האימוץ. בחלק מן המקרים העיתוי השונה בקביעת מפגשי הקשר בין ההורים המאמצים לבין ההורים המולידים נובע ממצב הילד והשתלבותו במשפחה המאמצת וממצבה של המשפחה המולידה. במקרים אחרים הוא מושפע מעמדותיהן ומעומס עבודתן של העובדות הסוציאליות המלוות את המקרים.

הדינמיקה של הקשר משתנה עם הזמן - כמו בכל קשר אנושי גם לקשר בין הילדים לבין בני המשפחה המולידה ישנם מאפיינים שמשתנים עם הזמן. מניתוח הראיונות עולה כי ישנם שלושה תחומים בהם חל שינוי עם הזמן:

(1) בחלוף השנים ישנה הסתגלות למצב, הכאב סביב המפגשים מתקחה אצל ההורים המולידים ואצל הילדים שאומצו;

(2) בחלק מהמקרים ישנו רצון שהקשר יהיה יותר פתוח ופחות מפקח וחסוי;

(3) בחלק מהמקרים ישנו רצון בשינוי תדירות מפגשי הקשר, הגברת התדירות או הפחתתה.

ב. עמדות, תפיסות ורגשות ביחס למודל של אימוץ עם קשר

עמדות, תפיסות ורגשות של ההורים המולידים - היו הורים מולידים שהביעו השלמה עם אימוץ הילדים שנולדו להם וביטאו בדבריהם הבנה כי הם עצמם מתקשים בגידול הילדים וכי אימוץ הוא לטובת הילדים. לעומת זאת, היו הורים מולידים שביטאו תקווה שהילד יחזור אליהם בבגרותו ואף הביעו חרטה על ויתור על זכויות ההורות. חלק מההורים המולידים סיפרו על רגשות של אבל, כאבי פרידה והחמצה ביחס לאימוצו של הילד. ביחס לקשר שנשמר עם הילדים ביטאו חלק מן ההורים המולידים סיפוק מכך שהם יודעים מה שלומו של הילד, וכן ביטאו הוקרה והערכה להורים המאמצים

ואף אמרו שמפגשי הקשר נותנים להם טעם לחיים. היו הורים מולידים שביטאו קושי בשל סימנים לחוסר טיפוח פיזי של הילדים המאומצים.

ברוב המקרים שמרו ההורים המולידים על גבולות הקשר באימוץ, אולם היו ניסיונות של חלקם לחצות חלק מגבולות הקשר, כמו, למשל, לצלם את הילד ללא רשות, לבקש מהילד פרטים מזהים, להפגיש את הילד באקראי עם בני המשפחה המולידה שלא נכללים בחוזה הקשר במהלך טיול בקניון, ועוד.

עמדות, תפיסות ורגשות של הילדים המאומצים - הילדים ביטאו מגוון רגשות ביחס למפגש שלהם עם בני משפחתם המולידה. חלקם ביטאו הרגשה טובה, ואמרו כי המפגשים נותנים להם מרפא לגעגועים. חלקם ביטאו שמחה מהולה באדישות. היו ילדים שאמרו כי מפגשי הקשר נועדו כדי שהם יתוודעו לשורשיהם, והיו ילדים שאמרו כי הם חווים הקלה עם "ברכת הדרך" לאימוץ שהם מקבלים מהוריהם המולידים. היו ילדים שהביעו דאגה כלפי ההורים המולידים וסברו כי מפגשי הקשר נועדו בעיקר בשביל ההורים המולידים. רוב הילדים ראו עצמם שייכים בעיקר להוריהם המאומצים אך היו גם ילדים שראו את עצמם "חוזרים" להוריהם המולידים בבגרותם. מבין הילדים שראו עצמם כשייכים בעיקר להוריהם המאומצים, וביטאו ריחוק רגשי מההורים המולידים בשיחה הגלויה עמם, היו ילדים שביטאו הזדהות עקיפה עם הוריהם המולידים, למשל מבחינת היחס הרגשי שלהם למאכלים מבית ההורים המולידים; משיכה למשאיות, שמסמלות את האב המוליד, נהג המשאית; כמיהה אל הים, שמזכיר את המשפחה המולידה; ועוד.

הילדים המאומצים הביעו קשיים שהם חווים במעברי הזהות הנוספים שלהם באימוץ, כמו, למשל, מנצרות ליהדות, מחילונית לדתיות, מתרבות המעריכה חומרנות לתרבות שאינה מעריכה חומרנות ומהמעבר ממרכז הארץ לפריפריה.

עמדות, תפיסות ורגשות של ההורים המאומצים - הורים מאומצים, שהיו חשוכי ילדים ואימצו מתוך צורך בהגשמת ההורות, ביטאו בעוצמה רבה יותר את הקושי שלהם מכך שלילדיהם המאומצים ישנו קשר רגשי עם הוריהם המולידים. הורים אלו גם ביטאו בעוצמה רבה יותר חששות מכך שהם חולקים את הילד עם הורים נוספים. לעומת זאת, הורים מאומצים עם הורות מולידה או שבחרו לאמץ ילד עם צרכים מיוחדים בעיקר מתוך מניע הומני ביטאו פחות חששות וקושי לגבי הקשר של הילדים באימוץ עם הוריהם המולידים. עם זאת, הן ההורים שאימצו בעיקר ממניע הומני והן ההורים שאימצו ממניע עיקרי של הגשמת ההורות, ביטאו את התרומה שיש לדעתם לקשר של הילד עם בני המשפחה המולידה.

ההורים שאימצו מתוך רצון להגשים את הורותם מצאו דרכים שונות להתמודד עם הקושי הרגשי שהם חווים במהלך הקשר של ילדם עם הוריו המולידים. חלקם הציבו גבולות ביחס ל"נוכחותם" של ההורים המולידים בבית המשפחה המאמצת, למשל, על-ידי השמת גבולות ביחס לנגישותן של תמונות בני המשפחה המולידה, והשמת גבולות ביחס למאכלים מבני המשפחה המולידה או שמזכירים את בני המשפחה המולידה. חלק מההורים המאומצים שהיו חשוכי ילדים גם נמנעו ממפגש ומקשר ישיר עם בני המשפחה המולידה.

עמדות, תפיסות ורגשות של העובדות הסוציאליות - מראיונות העומק עם העובדות הסוציאליות
המלוות את האימוץ עולה כי חלקן תומכות באימוץ עם קשר וחלקן מתנגדות לו. היו עובדות סוציאליות שסברו שהעמדות השונות של העובדות הסוציאליות בנוגע לאימוץ עם קשר משפיעות גם על המלצותיהן לבית המשפט ביחס לצמצום תוצאות האימוץ, דהיינו ביחס להחלטה אם האימוץ יהיה עם קשר.

ג. יתרונות וחסרונות באימוץ עם קשר

יתרונות

1. ההיכרות של הילדים המאומצים עם שורשיהם המשפחתיים.
2. צמצום חווית הנטישה של הילדים המאומצים.
3. האפשרות לזירוז התהליך המשפטי עד להשמת הילדים בבית קבוע.
4. ההורים המאמצים יכולים לדבר בפתיחות ובכנות עם הילד לגבי עובדת אימוצו, ולהעביר לו מסרים חיוביים יותר לגבי הוריו המולידים.
5. המשך הקשר של ההורים המולידים עם הילד, עשוי להקל עליהם מבחינת רגשות האשם ולסייע להם בהפחתת דאגותיהם. הם אף עשויים להרגיש סיפוק מההתפתחות הטובה של ילדיהם ומכך שבזכותם על ההורות איפשרו להם חיים טובים יותר.

חסרונות

1. בלבול של הילדים המאומצים ואי הבנה מדוע ההורים המולידים לא יכולים לגדלם.
2. התוודעות לפערים בסגנון החיים בין ההורים המולידים לבין ההורים המאמצים, שעשויים להכביד על הילדים.
3. רגשות של נאמנות חצויה בין המשפחה המולידה לבין המשפחה המאמצת.
4. הקשר של המשפחה המאמצת עם המשפחה המולידה עלול להקשות על המשפחה המאמצת, ובמיוחד על משפחות שהיו חשוכות ילדים טרום האימוץ. הקשר באימוץ עלול לגרום לבלבול ביחס לתפקידם של ההורים המאמצים ולרגשות קנאה ותחרות בנוגע לאהבתו של הילד.
5. ההסכמה הראשונית של ההורים המאמצים לקשר במסגרת האימוץ עלולה להשתנות לאורך הזמן, והקשר של הילד עם משפחתו המולידה עלול להכביד עליהם בהמשך.

3.3 אימוץ על-ידי משפחות אומנות

א. מודל האימוץ על-ידי משפחות אומנות

עד לתחילת הפעלתה של התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" שירותי האימוץ והאומנה עבדו במסלולים נפרדים ללא ממשק מוסדר ביניהם. מאז תחילת הפעלתה של התכנית הושקעו מאמצים רבים בבניית רצף בין שירותי האימוץ לבין האומנה, ובבניית מאגר של משפחות אומנה עם אופק לאימוץ, כלומר, משפחות אומנה שיתאימו ויוכלו לאמץ את הילד שגדל אצלן באומנה, אם וכאשר יוכרזו בר-אימוץ. המשפחות האומנות שנכללו במחקר נרשמו לאומנה עוד בתקופה בה שני הגורמים

עבדו במסלולים נפרדים ללא רצף מוסדר ביניהם. לכן, עיקר התובנות שעולות מן המחקר הן ביחס ליישום המודל מאז תחילת הפעלתה של התכנית. המשפחות האומנות שנכללו במחקר נחלקות לשתי קבוצות מבחינת ציפיותיהן:

(1) הורים אומנים שציפו לאמץ ולשמש לילד משפחה לכל החיים;

(2) משפחות אומנה שהתכוונו לספק לילד מענה זמני עד למציאת סידור קבוע בעבורו.

למרות העובדה שבתקופה בה החלו המשפחות לשמש משפחות אומנות כבר היו מקרים של אימוץ על-ידי משפחות אומנות, לא נמסר להן מידע רשמי על אפשרות זו, וחלקן שמעו על כך באופן לא רשמי ממשפחות שהתנסו בכך. סיבה מרכזית לכך שהמשפחות שציפו לשמש לילד משפחה לכל החיים פנו לשירותי האומנה ולא לשירותי האימוץ: מכיוון שהמתנה לאימוץ תינוק בשירותי האימוץ אורכת בממוצע כחמש שנים, ולעומת זאת באומנה תיתכן השמה מידית של תינוק בקרב המשפחה, תחילה באומנה ומאוחר יותר באימוץ על-ידה. סיבות נוספות הן שהמשפחות לא עמדו בקריטריונים לאימוץ של השירות למען הילד, או בגלל חוסר מודעות לאפשרות של אימוץ ילד בסיכון. משפחות שציפו לספק לילד מענה זמני עד למציאת סידור קבוע בעבורו, אימצו אותו לבסוף מסיבות של ראיית טובת הילד וההבנה שאימוץ על-ידן הוא המענה הטוב ביותר בעבורו, וכן בגלל ההתקשרות הרגשית והקשר שנוצר עם הילד באומנה.

הגורם שיזם את השינוי במעמדו של הילד - בכל המקרים שנכללו במחקר נבחנה יכולתם של ההורים המולידים להשתקם/לגדל את הילד ומשהתברר שלא יוכלו שוב לגדלו, יזמו שירותי הרווחה תהליך משפטי של הכרזה על הילד "בר-אימוץ". רוב המשפחות האומנות ידעו שמתנהל דיון משפטי להכרזתו של הילד "בר-אימוץ", אך היו גם משפחות שהיה להם מידע חלקי ביחס לכך, וכן היו משפחות שלא נאמר להן שהן מועמדות לאימוץ הילד. באחד המקרים, שהיה יוצא דופן, יזמו ההורים האומנים את אימוצו של הילד, ולולא יוזמתם הוא לא היה נמסר לאימוץ אלא ממשיך לשהות אצל המשפחה בסידור האומנה או שהיה עובר לפנימייה.

ציון השינוי במעמדו של הילד מאומנה לאימוץ - חלק מהמשפחות בחרו לציין את השינוי במעמדו של הילד מאומנה לאימוץ, וחלקן לא. המשפחות שבחרו לציין את השינוי במעמדו של הילד ביחס אליהן עשו זאת בחגיגה משפחתית סמלית או במסיבת הודיה גדולה. היו משפחות שהסתפקו בכך שסיפרו לילד על אימוצו. המשפחות שבחרו לא לספר לילד על השינוי במעמדו ולא לערוך טקס או חגיגה, היו משפחות שלקחו ילד לאומנה וציפו לשמש לו משפחה לכל החיים. הן בחרו לא לציין את השינוי במעמדו מכיוון שמלכתחילה העבירו לו מסר שזוהי משפחתו לכל החיים. במקרים בהם ההורים האומנים/מאמצים התקשו במתן הסבר לילדיהם, או שנמנעו מכך, הסבירה זאת לילדים עו"ס האימוץ.

הפחתה באינטנסיביות ליווי המשפחות במעבר בין אומנה לאימוץ - ישנה הפחתה משמעותית בתדירות הליווי של המשפחות באימוץ לעומת באומנה, ושונה באופי הליווי. באומנה, על פי-רוב יוזמת מנחת האומנה מפגש עם המשפחות האומנות אחת לחודש, או בתדירות גבוהה מזו, לצורך תמיכה ופיקוח על האומנה. לעומת זאת, תדירות הליווי באימוץ מאוד נמוכה, והיא נעשית בעיקר סביב אימוץ מסובסד. בחלק מן המקרים עלול לא להיות כלל קשר עם המשפחות אם עו"ס האימוץ אינן יוזמות

קשר איתן. הדבר נובע מכך שלמשפחות המאמצות ישנה אפטרופסות מלאה כלפי הילדים ויש להן את כל הזכויות והחובות כלפי הילדים כמו להורים המולידים, ולכן אין לשירות למען הילד מנדט להתערב בחייהן לאחר האימוץ. בנוסף, ישנו כיום מחסור במשאבים למתן שירותים תומכי אימוץ ביחס למשפחות שאימצו ילדים גדולים. היו משפחות שהיו שבעות רצון מן ההפחתה באינטנסיביות הליווי שלהן, והיו משפחות שלא היו שבעות רצון מכך.

ב. קשיים ביישום המודל של אימוץ על-ידי משפחות אומנות

עו"ס האימוץ, מנחות האומנה וההורים האומנים העלו מספר קשיים ביישום המודל של אימוץ על-ידי משפחות אומנות. סוגיה אחת שעולה היא היכרות בלתי מספקת של שירותי האומנה והאימוץ את דרכי העבודה בשני השירותים. קושי נוסף שעלה הוא היעדר הזמנת עו"סיות השירות למען הילד לכל וועדות תכנון טיפול והערכה על-ידי עו"סיות המחלקות, למרות תרומתן האפשרית לעיצוב תוכנית הטיפול. קושי נוסף שעלה הוא היעדר חשיבה משותפת של השירותים על המענה המתאים ביותר לכל ילד. לקושי זה שלושה ביטויים:

- ◆ **השמת ילדים עם היתכנות לאימוץ בקרב משפחות אומנות שלא התכוונו לשמש משפחה לילד לכל החיים.** מקושי זה נבעו קשיים נוספים. למשל, לאחר האימוץ ההורים המאמצים לא הבינו, או לא קיבלו, את ההבדל בין אומנה לאימוץ, ולא הרגישו שייכות מלאה אל הילדים. כמו-כן, חלקן המשיכו לשמש משפחות אומנות למספר ילדים, ואז הילדים שאומצו שילמו מחיר רגשי, למשל, של חרדות נטישה גוברות וחוסר ביטחון לגבי שייכותם למשפחתם המאמצת; וחלקן נאלצו להפסיק לשמש הורים אומנים למספר ילדים, דבר שגרם, לטענת ההורים האומנים/המאמצים, לפגיעה בפרנסתם.
- ◆ **השמת ילדים באומנה בקרב משפחות שלהערכת עו"ס האימוץ אינן אידיאליות לאימוץ.** ביקורתן של עו"סיות האימוץ על משפחות אלו נבעה הן בגלל קשיים של המשפחות בהבנת המורכבות באימוץ ילד ובהתמודדות אתו, והן בגלל קשיים בהורות כגון קושי בהצבת גבולות.
- ◆ **המלצה על סוג האימוץ (רגיל או עם קשר) ללא התייעצות הדדית בין עו"סיות האימוץ ומנחות האומנה.** זאת, למרות ההיכרות המעמיקה של מנחות האומנה עם הילד ועם ההשפעה עליו שיש לקשר שלו עם משפחתו המולידה.

קשיים נוספים ביישום המודל הם: היעדר תיאום בין שירותי האומנה לבין שירותי האימוץ בנוגע להכנת המשפחות המעוניינות באומנה למטרת אימוץ, והעברת מסרים שונים; היעדר שיתוף ההורים האומנים בכך שמתרחש תהליך של בדיקת האפשרות שהם יאמצו את הילד, אשר גרם להורים האומנים לחרדות פרידה מהילד; התארכות תהליך השלמת האימוץ לאחר שכבר אושר על-ידי עו"ס האימוץ שהמשפחה האומנת תאמץ את הילד - התארכות אשר נובעת, להערכת מנחות האומנה, מסדרי העדיפויות של עו"סיות האימוץ, היוצאות מתוך ההנחה שאם הילד כבר חי עם המשפחה שתשמש לו משפחה לכל החיים, אין זה דחוף לסיים ולהסדיר את האימוץ הרשמי.

קושי אחרון שהועלה ביישום המודל, על-ידי ההורים האומנים, הוא העובדה שלא נמסר מידע רפואי מלא על הילד במעבר שלו לאומנה, כגון מידע על מחלות תורשתיות ומחלות נפש במשפחה. לטענתם, ייתכן שלו מידע זה היה ידוע להן מראש המשפחות היו נמנעות לשמש אומנה למטרת אימוץ לילד

שקיבלו בסידור האומנה. היו הורים ועו"סיות אימוץ שראו במצב זה יתרון, בהיותו מאפשר אימוץ גם של ילדים קשי השמה.

כיווני פעולה

- ◆ **חשיבה על דרכים לתמיכה בילדים ובמשפחות לצורך צמצום הפערים והחסכים עמם הגיעו -** הילדים המאומצים מגיעים למשפחה לאחר שעברו התעללות ו/או הזנחה. עלולה להיות לכך השפעה לאורך זמן על הילדים במישורים הרגשי וההתנהגותי. לכן, יש צורך בליווי הילדים והמשפחות הסובלים מן הקשיים שצוינו לעיל לאורך זמן, ולהציע להם טיפול מקצועי. ילדים מאומצים עשויים להגיע אל המשפחה המאמצת עם חסכים רגשיים, חסכים בתחום התזונה, חסכים ופערים בתחום אורייני-לימודי ועוד. יש לחשוב על דרכים לתמיכה בילדים ובמשפחות לצורך צמצום הפערים והחסכים, והתאקלמות טובה יותר בבית המשפחה המאמצת.
- ◆ **עזרה לילדים ולמשפחות בהתמודדות עם יחס הקהילה הרחבה לאימוץ -** ההתייחסות של הקהילה בה חי הילד אל האימוץ, עשויה להשפיע על השתלבותו של הילד בתוכה, ועל מידת ההשלמה שלו עם אימוצו. יש לחשוב על דרכים לעזור לילדים ולמשפחות בהתמודדות עם יחס הקהילה הרחבה אליהם כדי לסייע להם להתמודד ולהשלים עם אימוצם.
- ◆ **בחינת המדיניות ביחס לאימוץ על-ידי משפחות חד-הוריות והענקת תמיכה למשפחות -** משפחות חד-הוריות מאמצות בדרך כלל ילדים קשים יותר להשמה מאשר משפחות דו-הוריות, כי על פי מדיניות השירות למען הילד הן בעדיפות נמוכה יותר לקבלת ילד לאימוץ. לפיכך, לאור היתרונות והחסרונות שעלו במחקר, מומלץ לבחון שוב את המדיניות ביחס לאימוץ על-ידי משפחות חד-הוריות. כמו-כן, מומלץ לחשוב על דרכים לתמיכה בהורים יחידים, המאמצים ילד בסיכון, שלעתים נחשב גם לילד "קשה השמה".
- ◆ **חשיבה על דרכים לליווי משפחות עם הורות מולידה -** לחלק מן ההורים המאמצים יש גם ילדים שנולדו להם. במחקר הנוכחי נמצא כי לאימוץ של ילד במשפחה עם הורות מולידה עשויות להיות השלכות חיוביות ושליליות בעבור צלעות האימוץ השונות. יש לחשוב על דרכים לליווי משפחות עם הורות מולידה כדי להתמודד עם הקשיים המיוחדים העולים במשפחות אלו.

אימוץ עם קשר

- ◆ **המשך פיתוח הידע והמומחיות בנוגע לאימוץ עם קשר ופיתוח מדיניות מגובשת -** לעו"ס האימוץ ישנן עמדות שונות ביחס למודל של אימוץ עם קשר והשלכותיו בעבור צלעות האימוץ השונות: הילד, המשפחה המולידה והמשפחה המאמצת. זאת ועוד, לעמדותיהן השונות עשויה להיות השפעה על סוג האימוץ שיוחלט עליו בבית המשפט (רגיל/עם קשר), ועל הסכמת המשפחות המאמצות לכך. נחוץ המשך פיתוח הידע והמומחיות ביחס לאימוץ עם קשר, שיכלול שיתוף כלל עובדות השירות למען הילד בניסיונותיהן המצטברים, ויצירת מדיניות מגובשת שתיתן קווים מנחים לשיקול הדעת של העובדות במקרים השונים.
- ◆ **מתן סיוע להתמודדות עם השוני בין המשפחות המאמצות לבין המשפחות המולידות -** לעתים קיימים הבדלים משמעותיים בתרבות ובמאפיינים של המשפחה המולידה ושל המשפחה

המאמצת. מלבד המעבר ממשפחה מולידה למשפחה מאמצת, עוברים חלק מהילדים גם שינויים נוספים בזהות שלהם, כגון גיור, מעבר מחילוניות לדתיות, מעבר בין עדתי ועוד. לעתים, לא ניתן להימנע מכך מכיוון שמדובר בילדים "קשי השמה", והמשפחות שנמצאו לילדים הן המשפחות היחידות שמוכנות לאמצם. עם זאת, יש לחשוב על דרכים לעזור לילדים ולמשפחות המאמצות להתמודד עם השוני ועם ההבדלים בין המשפחות המאמצות לבין המשפחה המולידה.

♦ **פיקוח של עו"ס האימוץ על היוזמה לקביעת המפגשים וקיומם במועדים קבועים** - תדירות המפגשים בין הילד לבין בני משפחתו המולידה נקבעת על-ידי בית המשפט. עם זאת, ברוב המקרים, תיאום מועדי המפגשים בפועל נעשה ביוזמת ההורים המולידים או ההורים המאמצים ולא על-ידי עו"ס האימוץ. רצוי לשקול אם כדאי לכלול במסגרת תפקידן של עו"ס האימוץ פיקוח על היוזמה לקביעת מועדי המפגשים, לפחות במקרים מסוימים, וכן הקפדה על כך שיתרחשו בנקודות זמן קבועות.

♦ **פעולה לצמצום ביטול ספונטני של המפגש מצד ההורים המולידים, ואפשרות לקביעת מועד חדש בסמוך** - בחלק מן המקרים ההורים המולידים ביטלו את המפגש עם ילדיהם ביום המפגש עצמו. רצוי לשקול כיצד ניתן לפעול כדי לצמצם מקרים כאלה של ביטול ספונטני של המפגש מצד ההורים המולידים, וכן על אפשרות לקביעת מועד חדש סמוך למועד שהתבטל, במקרה הצורך.

♦ **גיבוש מדיניות ביחס לחליפת מתנות ותמונות בין הילד שאומץ לבין בני המשפחה המולידה** - במפגשי הקשר ישנה על פי-רוב חליפת מתנות, מאכלים, ולעתים אף תמונות, בין המשפחה המולידה לבין הילד, ואולם עלו סוגיות רבות ביחס לערכן של המתנות והסכמת המשפחה המאמצת לאפשר לילד לקבל אותן. כדאי לקבוע מדיניות מגובשת בתחומים אלה כדי לצמצם את המתוחות בין ההורים המולידים לבין ההורים המאמצים, וכבסיס להפעלת שיקול דעת על-ידי עו"סיות האימוץ.

♦ **חשיבה על דרכים להתמודדות עם עידן תקשורתי בו ישנם אמצעי תקשורת מפותחים** - לצד התקשורת המובנית והמפוקחת במפגשי האימוץ הפתוח, היו מקרים שנוצר בהם קשר ללא פיקוח בין הילד לבין בני משפחתו המולידה גם באמצעי תקשורת נוספים כגון פייסבוק. לכן, במסגרת גיבוש המודל של אימוץ עם קשר רצוי לחשוב על דרכים להתמודדות עם העידן החדש שיש בו אמצעי תקשורת מפותחים כגון פייסבוק.

♦ **הבניית מפגשי הקשר, כך שיתאפשר פיקוח מיטבי, ולחילופין, צמצום הפיקוח בהתאם לצורך** - היעדר פיקוח במפגשי הקשר עלול לגרום לכך שהורים מולידים וילדים יעבירו פרטים מזהים אלה לאלה, וכן שיימסר מידע שיערער את אחד הצדדים ויפגע ביציבות האימוץ. לכן, יש לחשוב כיצד להבנות את מפגשי הקשר כך שיתאפשר פיקוח מיטבי במקרים שבהם הוא נחוץ. עם זאת, יש לחשוב על צמצום הפיקוח במקרים בהם הצדדים לא זקוקים לתיווך ונראה כי הם שומרים על הגבולות שנקבעו בעבורם.

♦ **גיבוש מדיניות בנוגע ליוזמה ולעיתוי המפגש בין המשפחות המאמצות לבין המאמצות** - בחלק מן המקרים נערך מפגש היכרות בין המשפחות המאמצות לבין המשפחות המולידות, ובחלקם לא. יוזמת המפגש במקרים אלה הייתה של עו"ס האימוץ והייתה תלויה בתפיסותיה בנוגע לחשיבות המפגש ולעיתוי המתאים לקיומו. יש לתת את הדעת על הצורך בקביעת מדיניות אחידה, כבסיס

להפעלת שיקול דעת על-ידי עובדי השירות, בנוגע ליוזמת המפגש בין המשפחות ועיתוי קביעת המפגש ביניהן.

♦ **הרחבת הליווי מטעם עו"ס האימוץ לכל צלעות האימוץ לפני מפגשי הקשר, אחריהם וביניהם -** לפי המצב הרווח כיום, הליווי של עו"ס האימוץ מתמקד בעיקר בתיאום מפגשי הקשר. במקרים בהם ישנו קושי בהשתלבות הילד במשפחה המאמצת, עו"ס האימוץ מנהלת גם שיחות עם ההורים (המולידים והמאמצים) לצורך עיבוד רגשי. חסרה הכנה של צלעות האימוץ השונות לפני מפגשי הקשר ותמיכה שוטפת בהן. לפיכך יש צורך שעו"ס האימוץ תקצה משאבים לליווי ולתמיכה להורים המאמצים, להורים המולידים ולילדים המאומצים, לפני מפגשי הקשר ואחריהם, וכן בין המפגשים.

♦ **חשיבה האם ובאילו מקרים ניתן שאותה עו"ס אימוץ תלווה הן את המשפחה המאמצת והן את המשפחה המולידה -** על פי-רוב, עו"ס אימוץ אחת מלווה את המשפחה המולידה ועו"ס אימוץ אחרת מלווה את המשפחה המאמצת. אך, ישנם מקרים בהם עו"ס אימוץ אחת מלווה את שתי המשפחות. יש לכך יתרונות שונים: חיסכון במשאבי השירות למען הילד והבנה מלאה ועמוקה יותר של צרכי שני הצדדים. עם זאת, במקרים כאלה תיתכן פגיעה בשיתוף הפעולה של המשפחות עם עו"ס האימוץ ובאמון בה בזמן שיש מתח ביניהן. מומלץ לחשוב באילו מקרים רצוי וניתן שעו"ס האימוץ תלווה את שני הצדדים, ובאילו מקרים אין זה רצוי.

♦ **לשקול הבניית הערכה תקופתית של מתכונת הקשר באימוץ לצורך התאמתה לצרכים המשתנים של צלעות האימוץ -** המודל של אימוץ עם קשר מיושם במדינות אחרות בעולם כשהוא מלווה במנגנון הערכה תקופתי כדי להתאימו לצרכים המשתנים של הילד, ההורים המאמצים וההורים המולידים. לעומת זאת, תכנית הקשר בארץ אינה כוללת מנגנון מסוג זה. כדאי לשקול הבניית מרכיב מסוג זה בליווי של אימוץ עם קשר בישראל.

אימוץ על-ידי משפחות אומנות

המשפחות האומנות שנכללו במחקר נרשמו לאומנה עוד בתקופה בה שירותי האימוץ ושירותי האומנה עבדו במסלולים נפרדים, ללא ממשק מוסדר ביניהם. הקשיים בשיתוף הפעולה בין השירותים גרמו לקשיים ביישום המודל בצמתים שונים בתהליך האימוץ: בשלב בחירת המשפחות האומנות במקרים עם סבירות גבוהה לאימוץ, בשלב הכנת המשפחות לתהליך של אומנה למטרת אימוץ, בשלב ליווי המשפחות האומנות ובתהליך גיבוש ההמלצות לבית המשפט על אימוץ רגיל או אימוץ עם קשר. להלן פירוט הסוגיות מרכזיות העולות מהקשיים ביישום המודל:

♦ **הזמנת עו"סיות האימוץ לוועדות תכנון טיפול והערכה:** מדברי עו"סיות האימוץ עולה כי בחלק מהמקרים הן אינן מיוודעות ומוזמנות לוועדות תכנון טיפול והערכה על-ידי רכזות הוועדות במחלקות לשירותים חברתיים, ובחלק מן המקרים הן מוזמנות ומגיעות אל הוועדות. השתתפותן בוועדות תכנון הטיפול בילדים עשויה להשפיע על עיצוב תכנית הטיפול באופן שעונה על צרכי הילדים בצורה המרבית. לפיכך חשוב להקפיד על הזמנת עו"סיות האימוץ לוועדות תכנון טיפול והערכה ביחס לכל הילדים.

♦ **הגברת האפשרות להשמת ילדים במשפחות אומנה שיתאימו לאימוץ בהמשך -** פעמים רבות ילדים מגיעים לאומנה מבלי שכלל הגורמים המטפלים בקהילה גיבשו הערכה אם יהיה צורך

להעביר את הילד לאימוץ בהמשך. לעתים הדבר נובע מחוסר וודאות ומחוסר יכולת להעריך את היתכנות האימוץ. חלק מהילדים שאומצו בהמשך הושמו בקרב משפחות אומנה שציפו לשמש מענה זמני בעבור הילד. לאחר אימוץ הילדים, משפחות אלה המשיכו להתייחס אליהם לאורך זמן כמו באומנה, מבחינת תחושת השייכות אליהם. כמו-כן, ילדים עם היתכנות גבוהה לאימוץ הושמו בקרב משפחות אומנה, שלהערכת עו"ס האימוץ אינן אידיאליות לאימוץ. לכן, יש לחשוב על דרכים לגיבוש ההערכה בנוגע לצורך באימוץ עוד בשלב מוקדם יותר, ולדאוג להשמת ילדים עם היתכנות גבוהה לאימוץ בקרב משפחות שרוצות לשמש לילד משפחה לכל החיים, ונחשבות מתאימות לכך גם על-ידי שירותי האימוץ. מן המחקר עולה כי ישנה מורכבות באיתור משפחות אומנות למטרת אימוץ, שתהיינה מתאימות לתפיסתם של השירותים השונים, וכי ישנו צורך בפיתוח ידע מקצועי ביחס לכך.

◆ **שיתוף פעולה ותיאום בהכנת משפחות האומנה עם אופק לאימוץ.** בתקופת המחקר ההכנה של שירותי האומנה ושירותי האימוץ לא הייתה מתואמת ולא נעשתה במשותף, ולעתים הועברו למשפחות מסרים שונים: שירותי האימוץ מפנים משפחות לשירותי האומנה במטרה שלאחר מכן תאמצנה את הילדים, ושירותי האומנה מדגישים בראש ובראשונה את ההשמה באומנה כמענה זמני. ההכנה השונה גרמה לתסכול אצל חלק מהמשפחות. מומלץ ליצור תיאום באופן הכנת המשפחות על-ידי כל אחד מהשירותים, כך שיעבירו מסר דומה, ושיתנו הכנה כוללת שתתייחס הן לשלב האומנה והן למעבר לאימוץ. ניתן גם לבצע הכנה משותפת למשפחות אומנה למטרת אימוץ על-ידי נציגים משני השירותים.

◆ **חיזוק הליווי והתמיכה להורים האומנים/המאמצים:** חלק מההורים האומנים התקשו בתקופה של אי הוודאות בנוגע לאפשרות שלהם לאמץ את הילד באומנה, ובמיוחד הורים אומנים שציפו לשמש לילד משפחה לכל החיים. מצב של אומנה עם אופק לאימוץ הוא מורכב במיוחד, גם בעבור המשפחות המעוניינות בכך, ואשר נחשבות מתאימות לכך על-ידי השירותים. ההורים האומנים לא קיבלו מספיק ליווי לצורך ההתמודדות בתקופת אי הוודאות. לכן, כדי להקל על המשפחות האומנות/המאמצות והילדים, מן הראוי להגביר את הליווי למשפחות בתקופת אי הוודאות ולהמשיך לפתח ידע מקצועי ומדיניות כיצד לתמוך בהן באופן מרבי.

◆ **קיצור תהליך השלמת האימוץ:** תהליך השלמת האימוץ מתמשך לעתים זמן רב, גם לאחר שהילד הוכרז "בר-אימוץ" ולאחר שמשפחתו האומנת אושרה כמשפחתו המאמצת. מכיוון שתקופה זו עלולה להיות רוויית מתח וחרדות להורים המאמצים וילדים, מומלץ לפעול לזירוז התהליך במידת האפשר.

◆ **גיבוש משותף של המלצות על צורת האימוץ:** לטענת מנחות האומנה, עו"סיות האימוץ לא התייעצו איתן מספיק בנוגע לשיקולים להמלצה לבית המשפט על אימוץ פתוח או סגור. מכיוון שלמנחות האומנה יש היכרות עמוקה עם מאפייני הקשר של הילדים עם משפחותיהם המולידות, מומלץ להבנות תהליך קבלת החלטות משותף בגיבוש המלצות לגבי צורת האימוץ.

◆ **הענקת ליווי למשפחות האומנות/מאמצות בהתאם לצרכים:** במעבר מאומנה לאימוץ ישנה הפחתה משמעותית בתדירות הליווי של המשפחות ושינוי באופי הליווי. עו"ס האימוץ כמעט שאינן יוזמות קשר עם המשפחות המאמצות באימוץ סגור, אך נענות לפנייתיהן לתמיכה ועזרה. בחלק מן המקרים לעו"ס האימוץ לא היה קשר עם המשפחות אף מספר שנים. חלק מן המשפחות היו

שבעות רצון מן ההפחתה באינטנסיביות הליווי ומהשוני באופיו, וחלקן לא היו שבעות רצון מכך. רצוי, אם כן, לברר ביחס לכל משפחה מה תדירות הליווי הנחוצה לה לאחר האימוץ, וכן להקצות משאבים למתן שירותים תומכי אימוץ.

◆ **גיבוש מדיניות ביחס להמשך אומנה של ילדים אחרים אצל משפחות אשר מאמצות:** בחלק מהמקרים שבהם משפחה משמשת משפחה אומנת למספר ילדים היא חדלה מעיסוקה זה לאחר אימוץ הילד שגדל אצלה באומנה, ובחלק מהמקרים המשפחה לא חדלה מעיסוקה זה. בשני המצבים, עלולים להיות מחירים למשפחה ולילדים שבטיפול. כדאי לגבש הנחיות באילו מקרים, ואם בכלל, ראוי וכדאי שמשפחה אומנת תמשיך לשמש כמשפחה אומנת לילדים אחרים/נוספים או כמשפחת קלט חירום² לאחר שאימצה.

התפתחויות חדשות במסגרת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ"

כיום מושקעים מאמצים רבים בחיזוק המודל של אימוץ על-ידי משפחות אומנה, בין היתר על-ידי העמקת שיתוף הפעולה בין שירותי האומנה והאימוץ. למשל, במסגרת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" הועלה הצורך בשיתוף פעולה בין שירותי האימוץ (השירות למען הילד) והגופים המפעילים את האומנה בבניית מאגר "משפחות אומנות עם אופק לאימוץ", והגופים המפעילים את האומנה עוסקים באיתור משפחות אומנה שתוכלנה ותרצינה לאמץ בהמשך.

---

² משפחת קלט חירום הינה משפחת אומנה שהוכשרה במיוחד לקלוט ילדים במצבי חירום וסכנה לטווח זמן של עד 3 חודשים. המשפחה יכולה לקלוט עד 5 ילדים ואצלה יתבצעו הליכי ההשגחה, הטיפול המידי והאבחונים הנדרשים לתכנית הטיפול בילד בהמשך. המשפחה אמורה להיות ערוכה לקליטת הילדים בכל שעות היממה. מתוך:

<http://www.molsa.gov.il/POPULATIONS/YOUTH/CHILDRENATRISK/OUTSIDEASSISTANCE/FOSTERAGE/ABOUTFOSTERAGE/Pages/Glossary.aspx#familyemergencyshelter>

דברי תודה

ברצוננו להודות מקרב לב לכל אותם אנשים שתּרמו לביצוע המחקר:

לכל הילדים המאומצים ששיתפו אותנו בסיפורי האימוץ שלהם; לבני המשפחה המאמצת: הורים ואחים; ולבני המשפחה המולידה: הורים, אחים וסבים; וכן לכל העובדות הסוציאליות בשירות למען הילד, שמלוות את הילדים המאומצים, המשפחות המאמצות והמשפחות המולידות, לאורך שנות האימוץ; ולמנחות האומנה שליוו את המשפחות במהלך שהותן באומנה.

תודה חמה לאורנה הירשפלד, מנהלת השירות למען הילד מטעם משרד הרווחה והשירותים החברתיים. תודה לנחמה טל, סגנית מנהלת השירות למען הילד; ולאביגיל סגל, מפקחת ארצית בשירות למען הילד ומנחת קבוצת תמיכה להורים מולידים באימוץ עם קשר - על הסיוע בעריכת המחקר. תודה מיוחדת להדסה נאה, מרכזת השירות במחוז ירושלים בשירות למען הילד ויו"ר ועדת ההיגוי של המחקר. תודה לרינה קריאף, מנהלת מחוז באר שבע והדרום; לחנה בארי, מנהלת מחוז תל-אביב והמרכז; ולדבורה צידון, מנהלת מחוז חיפה והצפון. תודה לשרית מוסרי-ויזל, מנהלת תכניות ביחידת ילדים ונוער, עמותת אשלים; ולסימון ספאק ספרן, מנהלת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" מטעם עמותת מטב.

תודה חמה לשלווה לייבוביץ', המפקחת הארצית על ענף האומנה, שירות ילד ונוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים. תודה למנהלות האומנה בארגונים המפעילים את האומנה, נורית גרינוולד ממטב, טלי חלף מאור-שלום ואורית עמיאל ממכון סאמיט, ולכל מנחות האומנה שהתראיינו במסגרת קבוצת המיקוד.

תודה לעמיתינו במאיירס-גיוינט-מכון ברוקדייל: למרים כהן-נבות, מנהלת מרכז אנגלברג לילדים ונוער; לדורי ריבקין, חוקרת בכירה; לרחל סבו לאל, חוקרת בכירה; לאילנה פרידמן, אתי גבריאלי ולרויטל אביב מתוק. תודה לבלהה אלון על עריכת הדוח, וכן ללסלי קליינמן על ההפקה וההבאה לדפוס.

תודה מיוחדת לד"ר שרית ברזילאי, מנהלת מכון סמ"ל על הייעוץ האקדמי והמתודולוגי למחקר, ועל הליווי בביצוע המחקר ובכתיבת הדוח.

תוכן עניינים

1	חלק א: הרקע למחקר
1	1. מבוא
2	1.1 אימוץ בישראל ועבודתו של השירות למען הילד
4	1.2 אימוץ פתוח - רקע
10	1.3 רקע על אימוץ על-ידי הורים אומנים
13	2. תיאור המחקר
13	2.1 מטרת המחקר
13	2.2 מטרות המשנה של המחקר
13	2.3 שיטה
19	חלק ב: סוגיות הנוגעות לאימוץ ילדים בסיכון
19	3. סוגיות הנוגעות לאימוץ ילדים בסיכון
19	3.1 מניעים של הורים מאמצים לאימוץ
20	3.2 ההתחברות הראשונית של ההורים והילדים
21	3.3 המורכבות באימוץ ילדים בסיכון
26	3.4 יחסה של הקהילה אל האימוץ
28	3.5 אימוץ על-ידי אימהות חד-הוריות
30	3.6 אימוץ ילדים בקרב משפחות עם הורות מולידה
32	4. סיכום וכיווני פעולה
34	חלק ג: אימוץ עם קשר
34	5. תיאור המודל של אימוץ עם קשר בישראל
34	5.1 השיקולים בהשמה באימוץ עם קשר
35	5.2 מאפייני ההורים המולידים לגביהם הוחלט על אימוץ עם קשר
36	5.3 בני המשפחה עמם ישנו קשר באימוץ
39	5.4 תפקיד העובדות הסוציאליות: ליווי ותמיכה
41	5.5 מפגשי הקשר
46	5.6 ליווי ותמיכה בהורים המולידים
47	5.7 סוגיות הקשורות לתפקוד העובדת הסוציאלית
50	6. עמדות, תפיסות ורגשות ביחס למודל של אימוץ עם קשר
50	6.1 עמדות, תפיסות ורגשות של ההורים המולידים
53	6.2 עמדות, תפיסות ורגשות של הילדים המאומצים
56	6.3 עמדות, תפיסות ורגשות של ההורים המאמצים
59	6.4 עמדות, תפיסות ורגשות של העובדות הסוציאליות
60	7. יתרונות וחסרונות באימוץ עם קשר
60	7.1 יתרונות
60	7.2 חסרונות
62	8. אימוץ עם קשר - סיכום וכיווני פעולה

64	חלק ד: אימוץ על-ידי משפחות אומנות
64	9. מודל האימוץ על-ידי משפחות אומנות בישראל
64	9.1 כוונות ההורים האומנים ביחס לגידול ילדים בסיכון
67	9.2 שינוי מעמד הילד מאומנה לאימוץ באותה משפחה
69	9.3 הפחתה באינטנסיביות ליווי המשפחות במעבר בין אומנה לאימוץ
70	10. קשיים ביישום המודל של אימוץ על-ידי משפחות אומנות
70	10.1 היכרות מועטה של עו"סיות האימוץ ומנחות האומנה עם דרכי העבודה בשירות האחר
71	10.2 היעדר הזמנה של עו"סיות האימוץ לוועדות תכנון טיפול והערכה בחלק מן המקרים הרלוונטיים
71	10.3. העברת מידע חלקי בשלב ההשמה באומנה והיעדר חשיבה משותפת של השירותים על המענה המתאים ביותר לכל ילד
75	10.4 היעדר תיאום בין שירותי האומנה לבין שירותי האימוץ בנוגע להכנת המשפחות המעוניינות באומנה למטרת אימוץ
75	10.5 היעדר שיתוף ההורים האומנים בכך שמתרחש תהליך בדיקת האפשרות שהם יאמצו את הילד
76	10.6 התארכות תהליך השלמת האימוץ, לאחר שהמשפחה האומנת אושרה לאמץ
76	10.7 מסירת מידע חלקי להורים האומנים/מאמצים על אודות הרקע של הילד
77	11. אימוץ על-ידי משפחות אומנות - סוגיות וכיווני פעולה
80	ביבליוגרפיה
85	נספח: תיאור מאפייני המקרים של אימוץ עם קשר, של אימוץ על-ידי משפחות אומנה במחקר ושל אימוץ עם קשר על-ידי משפחות אומנה

חלק א: הרקע למחקר

1. מבוא

בישראל, במקרים מסוימים, בית המשפט יכול להפקיע את זכותם ההורית של ההורים המולידים לאחר שהגיע להחלטה כי לא יהיו מסוגלים לגדל את ילדם בטווח זמן סביר (סעיף 13 בחוק אימוץ ילדים משנת התשמ"א-1981³ בפועל, שירותי הרווחה מפנים את מרבית הילדים שאינם יכולים לגדול במשפחתם המקורית לפנימיות או לאומנה, ורק ילדים מעטים מופנים לאימוץ⁴. מאז שנת 2002 נמסרים בארץ לאימוץ מדי שנה 100-120 ילדים, מתוכם כ-60% מהילדים נמסרים לאימוץ על-ידי הכרזת קטין "בר-אימוץ". מספר זה קטן בהרבה ממספר הילדים בגיל הרך, גילאי לידה עד שש, אשר שוהים ומטופלים במסגרות חוץ-ביתיות מדי שנה. למשל, בשנת 2008, כ-430 ילדים בגיל הרך טופלו במסגרות חוץ-ביתיות, מתוכם רק כ-100 נמסרו לאימוץ (הירשפלד, 2010). שיעור הילדים שאינם יכולים לגדול עם משפחתם, הנמסרים לאימוץ, קטן בהרבה מאשר במדינות מערביות אחרות כמו אנגליה וארצות-הברית. זאת, למרות שישנה הסכמה רחבה כי בעבור רוב הילדים שאינם יכולים בשום אופן לגדול במשפחתם המולידה, אימוץ הוא המענה הטוב ביותר.

מודל האימוץ שנהוג שנים רבות בישראל הוא אימוץ סגור, שבו אין קשר בין הקטין המאומץ לבין הוריו המולידים. בימים אלה פועל השירות למען הילד, המופקד על האימוץ במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, ביחד עם עמותת אשלים, להרחבת מענה האימוץ בעבור ילדים שלא יכולים לגדול במשפחתם. פעילות זו נעשית במסגרת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ", בין היתר באמצעות פיתוח מודלים נוספים לאימוץ: אימוץ פתוח בו מתקיים קשר כלשהו בין הילד לבין בני משפחתו המולידה, ואימוץ על-ידי המשפחה האומנת, אצלה טופל הילד מאז הוצאתו מרשות הוריו. רכיב נוסף בתכנית הוא פיתוח מודלים למתן סיוע ותמיכה מתמשכת למשפחות מאמצות ולמאומצים קטינים ובוגרים (שירותים "תומכי אימוץ").

חקר המקרים בנוגע לאימוץ עם קשר ולאימוץ על-ידי משפחות אומנות המובא במסמך זה נערך כשלב שני במסגרת מחקר שמבצע מאירס-ג'וניט-מכון ברוקדייל, המלווה את התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ". בשלב הראשון של המחקר נכתב מסמך רקע, הכולל סקירת ספרות בנוגע לאימוץ

³ סעיף 13 לחוק האימוץ, התשמ"א-1981: "באין הסכמת הורה, רשאי בית משפט, לפי בקשת היועץ המשפטי לממשלה או נציגו, להכריז על ילד כבר-אימוץ, אם נוכח כי נתקיים אחד מאלה: (1) אין אפשרות סבירה לזהות את ההורה, למוצאו או לברר דעתו; (2) ההורה הוא אבי הילד אך לא היה נשוי לאמו ולא הכיר בילד כילדו, או אם הכיר בו - הילד אינו גר עמו והוא סירב ללא סיבה סבירה לקבלו לבית מגוריו; (3) ההורה מת או הוכרז פסול דין או שאפוטרופסותו על הילד נשללה ממנו; (4) ההורה הפקיר את הילד או נמנע, ללא סיבה סבירה, מלסיבה במשך שישה חדשים רצופים קשר אישי איתו; (5) ההורה נמנע, ללא סיבה סבירה, מלסיבה במשך שישה חדשים רצופים את חובותיו כלפי הילד, כולם או עיקרם; (6) הילד היה מוחזק מחוץ לבית הורה במשך שישה חדשים שתחילתם בטרם מלאו לו שש שנים וההורה סירב, ללא הצדקה, לקבלו לביתו; (7) ההורה אינו מסוגל לדאוג לילדו כראוי בשל התנהגותו או מצבו, ואין סיכוי שהתנהגותו או מצבו ישתנו בעתיד הנראה לעין על אף עזרה כלכלית וטיפולית סבירה כמקובל ברשויות הסעד לשיקומו; (8) הסיורב לתת את ההסכמה בא ממניע בלתי מוסרי או למטרה בלתי חוקית".

⁴ מובן שבין הילדים המאומצים יש גם בנים וגם בנות אך לנוחות הקריאה אנו משתמשים בלשון זכר.

ילדים בסיכון; פירוט האפשרויות להרחבת האימוץ והשירותים התומכים באימוץ; וסיכום ראיונות עם קובעי מדיניות בכירים במשרד הרווחה, עם אנשי מקצוע בארגונים לא ממשלתיים הפועלים בתחום של שירותי אומנה ועם שופטי בית המשפט לענייני משפחה (שורק וניגיס-אכתילאת, 2011). מטרתו של המסמך הייתה לספק מידע שיסייע בהרחבת מענה האימוץ ליותר ילדים, ובשיפור השירותים לתמיכה במשפחות המאמצות.

מטרת השלב השני של המחקר המדווח כאן היא תיאור שני המודלים המופעלים במסגרת הרחבת מעני האימוץ – אימוץ עם קשר ואימוץ על ידי משפחות אומנות – בחינת היתרונות והחסרונות של כל אחד מסוגי המודלים, וזיהוי דרכי עבודה מומלצות ליישומם.

דוח המחקר כולל ארבעה חלקים. בחלק הראשון יתוארו הרקע למחקר, מערך המחקר ומאפיינים כלליים של המקרים שנכללו במחקר. בחלק השני יוצגו סוגיות כלליות הנוגעות לאימוץ ילדים, כפי שהן עולות מן המחקר. החלק השלישי יתמקד במודל האימוץ עם קשר (אימוץ פתוח) ובממצאים העולים מן המחקר לגבי יישום המודל בישראל; והחלק הרביעי יתמקד במודל האימוץ על-ידי משפחות אומנה, ובממצאים העולים מן המחקר לגבי יישום המודל בישראל.

1.1 אימוץ בישראל ועבודתו של השירות למען הילד

הבסיס לקיום מוסד האימוץ בישראל הוא התפיסה החברתית לפיה זכותו של כל ילד לגדול בבית הורים קבוע וכי חובת המדינה לאפשר לילד לגדול עם משפחתו. במקרים בהם הילד אינו יכול לגור עם הוריו המולידים, חובת המדינה להבטיח לו לגדול בבית חלופי, ובקרב משפחה מאמצת שתוכל לאפשר לו למצות את זכויותיו כילד ואת הפוטנציאל הטמון בו. האימוץ מפסיק את החובות והזכויות שבין הילד להוריו המולידים ושאר קרוביו ואת הסמכויות הנתונות להם ביחס אליו. האימוץ יוצר בין ההורה המאמץ לבין הילד המאומץ חובות, זכויות וסמכויות (הירשפלד ואחרים, 2011).

השירות למען הילד שבמשרד הרווחה והשירותים וחברתיים הוא השירות הטיפול הממלכתי היחיד המוסמך לפעול בנושא אימוץ. השירות פועל מכוח החוקים הבאים:

- ♦ **חוק אימוץ ילדים (תשמ"א-1981), כולל תיקון לחוק האימוץ מ-2011**, הקובע כי קטין יימסר לאימוץ רק על-ידי עובד סוציאלי לחוק האימוץ, אם הסכימו הוריו לאימוצו, או שבית המשפט הכריז על הקטין כבר-אימוץ.
- ♦ **תיקון לחוק המסדיר את האימוץ הבין-ארצי של ילדים ממדינות אחרות (התשנ"ו-1996)**. חוק זה קובע כי אימוץ מסוג זה מתבצע באמצעות עמותות הנמצאות בפקוח הרשות המרכזית לאימוץ בין-ארצי.
- ♦ **תיקון לחוק המסדיר את דרכי ההחלטה על הסכמת הורה לאימוץ (2011)**.
- ♦ **חוק "ההסכמים לנשיאת עוברים" (התשנ"ו-1996)**. חוק זה מתיר היריון על-ידי אם נושאת לזוג הורים מיועדים. החוק קובע את התנאים והדרכים להסדרת ההסכם בין הצדדים ולהעברת הקטין מיד לאחר לידתו מהאם הנושאת להורים המיועדים.
- ♦ **תקנון עבודה סוציאלית (תע"ס) 8.41**.

⁵ חוק זה מוכר בשם "חוק הפונדקאות".

אוכלוסיות היעד של השירות למען הילד היא מגוונת וכוללת (הירשפלד ואחרים, 2011):

- ◆ ילדים מאומצים בילדותם לפני אימוצם ולאחר אימוצם לאורך שנות התבגרותם
- ◆ משפחות המאמצות ילדים בישראל ובאימוץ בין-ארצי
- ◆ מאומצים בוגרים המעוניינים לפתוח את תיק האימוץ, לקבל היתרי נישואין ולממש ירושות
- ◆ משפחות מולידות אשר ילדיהן גדלים במשפחות מאמצות
- ◆ **אוכלוסיות ייחודיות:** נערות בהיריון, נשים בהיריון מחוץ לנישואין ונשים פונדקאיות.

בישראל קיימים שני סוגי אימוץ מרכזיים: אימוץ תוך-ארצי ואימוץ בין-ארצי. אימוץ תוך-ארצי הוא אימוץ של ילדים שנולדו בישראל על-ידי משפחות ישראליות. אימוץ בין-ארצי הוא אימוץ של ילדים שנולדו בחו"ל על-ידי משפחות בישראל באמצעות עמותות, כשהחוק מחייב את המדינה לפקח על פעולות העמותות "ברוח אמנת האג" (פרלמוטר ובירמן, 2005). המחקר הנוכחי מתמקד באימוץ מן הסוג הראשון - אימוץ תוך-ארצי.

ילדים שנמסרים לאימוץ בישראל מתחלקים, על פי מדיניות השירות, לשתי קבוצות, לפי גילם ומצבם (הירשפלד ואחרים, 2011):

- ◆ **ילדים עד גיל שנתיים, ללא צרכים מיוחדים**, שהוריהם המולידים הסכימו למוסרם לאימוץ וחתמו על מסמכי ויתור הורות.
- ◆ **ילדים עם צרכים מיוחדים** - בקבוצה זו נכללים ילדים מעל גיל שנתיים וכן תינוקות במצבים מיוחדים, כגון מצב בריאותי לא תקין של התינוק, למשל כתוצאה מגמילה מסמים או מאלכוהול; תינוק שנמסר לאימוץ עם אחים נוספים; מחלות נפש של ההורים המולידים; פעוט שמיועד לאימוץ עם קשר ועוד).

אימוץ בישראל כולל שלושה סוגים של אימוץ:

- ◆ **סוג האימוץ הראשון** מיועד לזוגות חשוכי ילדים ובמסגרתו ניתן לאמץ עד שני תינוקות. הילד מוגדר כתינוק עד גיל שנתיים. ההורים המאמצים הפוטנציאליים נכנסים לתור האימוץ, כשהם יכולים במקביל להמשיך גם בטיפולי פוריות לשם השגת הורות מולידה ותור האימוץ נשמר בעבורם. באימוץ מסוג זה ההמתנה נמשכת במוצע כחמש שנים. בני הזוג חייבים להיות נשואים או לחיות בזוגיות יציבה מספר שנים, וצריכים להוכיח את יכולתם הכלכלית לפרנס ילד. הפער בינם לבין התינוק המיועד הוא עד 43 שנים.
- ◆ **סוג האימוץ השני** הוא אימוץ_בהקדמת תור של תינוק עם צרכים מיוחדים. ההמתנה לאימוץ מסוג זה אורכת שנתיים או פחות. גם באימוץ מסוג זה הפער בין ההורים המאמצים לבין הילד הוא עד 43 שנים.
- ◆ **סוג האימוץ השלישי** הוא של ילדים בוגרים, דהיינו ילדים בני שנתיים עד 11 שהוכרזו "בני-אימוץ" לאחר הוכחת אי מסוגלות הורית ולעתים גם בניגוד לרצונם. ילדים אלו נמסרים בדרך כלל בעדיפות ראשונה לזוגות חשוכי ילדים, וכאשר לא נמצאת משפחה כזו נמסר הילד להורים עם הורות מולידה (כלומר שיש להם ילדים שנולדו להם) ולמשפחות חד-הוריות.

מקרי האימוץ המתוארים במחקר זה הם מן הסוגים השני והשלישי.

פעולות השירות למען הילד

השירות למען הילד, בניגוד לשירותי רווחה אחרים, פועל ברמה המחוזית בלבד ולא באמצעות המחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות. משמעות הדבר היא שכל העובדות הסוציאליות לחוק אימוץ ילדים הן מפקחות מחוזיות המטפלות באופן ישיר באוכלוסיות שבטיפול השירות.

במהלך השנים השתנתה התפיסה המקצועית בקשר לאימוץ, ובעקבותיה התרחבו והשתנו משימות השירות למען הילד לתחומי טיפול חדשים, כמו מתן שירותים תומכי אימוץ לאורך כל שנות האימוץ, טיפול באימוצי קרובים ובאימוץ על-ידי זוגות חד-מיניים. השירותים הניתנים לאוכלוסיות היעד של קהילת האימוץ ניתנים בשלושה שלבים (הירשפלד ואחרים, 2011):

- ♦ **בשלב קדם האימוץ** עו"ס האימוץ משתתפת בוועדות תכנון, טיפול והערכה. ועדות אלה דנות בעניינים של קטינים בסיכון, ובעקבות המלצותיהן נעשות, בחלק מהמקרים, פניות לבית המשפט כדי להכריז על קטין כבר-אימוץ. בנוסף נערך אבחון מועמדים מתאימים לאמץ, והכנה לאימוץ הילד באמצעות קבוצות הכנה להורות מאמצת. בשלב זה נערך גם פיקוח על בתי המעבר של השירות למען הילד ונאסף מידע רפואי התפתחותי על קטינים מועמדים לאימוץ על פי סטנדרטים שגובשו בשיתוף פעולה עם משרד הבריאות. המידע מרוכז בדוח ומועבר להורים המועמדים לאמץ. הדוח הרפואי משמש את המשפחה המאמצת בהחלטות על אימוץ הילד במהלך שנות האימוץ, ולצורך מתן טיפול מתאים לילד המאומץ.
- ♦ **בשלב האימוץ** עיקר הפעילות היא משפטית. כאמור, בחוק האימוץ נקבעו שתי דרכים למסירת ילד לאימוץ: חתימת ההורה המוליד על הסכמתו לאימוץ הילד או הכרזת בית המשפט על הקטין כבר-אימוץ. כאשר ילד נמסר למשפחה לשם אימוץ, המשפחה מקבלת מעמד משפטי של משפחת אומנה למטרת אימוץ, ורק לאחר פרק זמן של חצי שנת ניסיון לפחות יכולה המשפחה לפנות לבית המשפט בבקשה לצו אימוץ. ייתכנו סוגים שונים של אימוץ: אימוץ סגור או אימוץ עם קשר.
- ♦ **בשלב שלאחר האימוץ** מתבצעות פעולות של מעקב ותמיכה בקהילת האימוץ באמצעות טיפול פרטני, טיפול קבוצתי, הפעלת סדנאות תמיכה בתנאי נופש, סבסוד האימוץ, הפניה לטיפול בתל"ם (תחנות הקיבוצים לטיפול בילד ובמשפחה), שזכתה במכרז לסיוע במתן טיפול פרטני, משפחתי, וקבוצתי למשפחות מאמצות ולילדים מאומצים.

1.2 אימוץ פתוח - רקע

א. תיאור מודל האימוץ הפתוח

בישראל, שיטת האימוץ הנהוגה היא אימוץ סגור, שבו אין קשר בין הקטין המאומץ לבין הוריו המולידים. במקרים יוצאי דופן ישנו אימוץ פתוח, בו המחוקק מאפשר "צמצום תוצאות האימוץ" כך שנותר קשר כלשהו בין המאומץ לבין מי ממשפחתו המולידה. בחלק זה יתואר הרקע של מודל האימוץ הפתוח כפי שהוא מיושם במדינות שונות בעולם, ובהמשך יתואר מודל אימוץ עם קשר בארץ.

במודל האימוץ הפתוח, ההורים המאמצים וילדם המאומץ חולקים עם ההורים המולידים מידה מסוימת של מידע על מצבו של הילד, ועשויים להיות איתם בקשר במינון זה או אחר (Reamer & Siegel, 2007). רמת הפתיחות באימוץ נעה על פני קו רצף רחב (Siegel, 2003). בקצה האחד של הרצף

ישנו "האימוץ הפתוח המתווך" (mediated adoption), הכולל העברת מידע מוגבל מההורים המאמצים להורים המולידים דרך סוכנות האימוץ, העובד הסוציאלי או עורך הדין, וזאת מבלי שההורים המולידים ידעו את זהות המשפחה המאמצת. בהמשך הרצף, האימוץ הפתוח כולל העברת מכתבים, תמונות, דוא"ל ושיחות טלפון מההורים המאמצים אל ההורים המולידים באופן חד-צדדי או באופן הדדי. בהמשך, כולל האימוץ הפתוח ביקורים עם השגחה מטעם שירותי האימוץ במקום ניטרלי פעם עד ארבע פעמים בשנה. זהו מודל האימוץ הפתוח הפועל כיום בישראל.⁶ בקצה האחר של הרצף ישנו אימוץ פתוח מסוג של "הורות משותפת" (co-parenting), שבו הילד, ההורים המאמצים וההורים המולידים, נפגשים ללא השגחה וללא הגבלה על מספר הביקורים לאורך השנה. מודל זה רווח בעיקר באימוץ ילדים על-ידי קרובי משפחה (Wrobel et al., 2006).

ב. ההיסטוריה של האימוץ הפתוח בהשוואה לאימוץ הסגור

מאז שאימוץ ילדים הוסדר בחוקיהן של מדינות שונות במאה השנים האחרונות, הגישה הרווחת הייתה כי כאשר ילד מועבר למשפחה מאמצת, יש לנתקו ניתוק גמור ומוחלט ממשפחתו המולידה ואין לאפשר כל קשר בינו ובין משפחתו המאמצת לבין משפחתו המולידה. זאת, מתוך תפיסה שהילד לא יוכל לבנות מערכת יחסים ראשונית עם משפחתו החדשה כל עוד משפחתו המולידה ממשיכה להיות חלק מחייו. לפי גישה זו, הצלחת האימוץ תלויה בכך שלילד תהיה התקשרות רק עם זוג הורים אחד (גוטליב, 1998).

בשנות החמישים בארצות-הברית החל מאבק של מאומצים בוגרים שחיפשו את שורשיהם לפתיחות באימוץ. מאבק זה צבר תאוצה בשנות השבעים וחברו אליו מספר גורמים שהובילו בסופו של דבר לפיתוח מודלים של אימוץ פתוח בארצות-הברית (Avery, 1998). באותה תקופה חלה ירידה תלולה במספר התינוקות המוצעים לאימוץ, ובמקביל חלה חשיבה מחודשת בקרב אנשי המקצוע לגבי ההשפעות השונות של אימוץ סגור לעומת אימוץ פתוח על הילדים. היו שסברו כי במקרים מסוימים ובנסיבות מסוימות אימוץ פתוח עולה בקנה אחד עם טובת הילד ויש אפילו להעדיפו מלכתחילה על פני אימוץ סגור (Lifton, 1994; גוטליב, 1998).

ג. מודל האימוץ הפתוח בארצות-הברית, באוסטרליה ובניו-זילנד

כיום, ישנן מדינות, כגון ארצות-הברית ואנגליה, בהן אימוץ פתוח הוא אחד המודלים האפשריים לאימוץ. מסקר שנערך ברחבי ארצות-הברית ב-2007 עולה כי שליש מהילדים המאומצים אומצו באימוץ פתוח.⁷ ישנן מדינות כגון ניו זילנד ומערב אוסטרליה,⁸ בהן אימוץ פתוח הוא שיטת האימוץ היחידה בגלל התנגדות תרבותית כלפי אימוץ סגור - בניו זילנד מאז 1990⁹ ובמערב אוסטרליה מאז 1995.¹⁰ רמת הפתיחות באימוץ בניו זילנד ובמערב אוסטרליה נעה על קו רצף רחב כפי שתואר לעיל,

⁶ מכיוון שהקשר עם בני המשפחה המולידה באימוץ הפתוח בישראל אינו אינטנסיבי, אנשי המקצוע מכנים אותו "אימוץ עם קשר". כך גם יכונה האימוץ מסוג זה בדוח מעתה והלאה.

⁷ <http://aspe.hhs.gov/hsp/09/NSAP/chartbook/>

⁸ במזרח אוסטרליה האימוץ הפתוח הוא אחד מסוגי האימוץ האפשריים ואיננו שיטת האימוץ היחידה (Australian Institute of Health and Welfare, 2009).

⁹ <http://www.adoptionoption.org.nz>

¹⁰ http://www.community.wa.gov.au/DCP/Resources/Adoption/AboutAdoption/What_is_open_adoption.htm

בחלק א של פרק זה. תדירות המפגשים עשויה אף להגיע לתדירות של אחת לשבוע או יותר מכך, אולם מודל זה אינו רווח.

ד. עמדות של אנשי מקצוע וחוקרים בעד ונגד האימוץ הפתוח

אנשי מקצוע וחוקרים מתייחסים לנקודות התורפה והחוזק של האימוץ הפתוח בעבור כל אחת מצלעות האימוץ: הילד, ההורים המולידים וההורים המאמצים.

נקודות התורפה לילד, להורים המאמצים ולהורים המולידים

- ◆ האימוץ הפתוח עלול לערער את הילד, במיוחד אם הקשר הוא עם קרוב משפחה שהיה מעורב בהזנחת הילד או בהתעללות בו (Smith & logan, 2004; Macaskill, 2002; Selwyn, 2004; Sinclair et al., 2005).
- ◆ איכות התקשורת בין הילד להורה המוליד במפגשי האימוץ עלולה להיות נמוכה ולכן מפגשי הקשר עלולים להכביד על הילד (Macaskill, 2002; Haight et al., 2002; Neil, 2002b).
- ◆ האימוץ הפתוח עלול לגרום לילד לתחושות של נאמנות חצויה, בלבול וביטחון עצמי נמוך (Brodzinsky, 2005; Cocozzelli, 1989). הילד עלול לחוות חרדה מפני ניסיון של ההורים המולידים לקחת אותו מההורים המאמצים ולהחזירו אליהם.
- ◆ עברו הקשה של הילד, והצרכים שלו לאורך התבגרותו, עלולים במשך הזמן להקשות על ההורים המאמצים לקבל את הקשר של הילד עם בני משפחתו המולידה. ההורים המאמצים מרגישים שאינם יכולים לדבר עם הילד על הקושי שלהם עם הוריו המולידים בחופשיות, ולכן עלולים להרגיש שאינם יכולים לנהל איתו תקשורת פתוחה כפי שהיו רוצים (Jones & Hackett, 2007).
- ◆ ההורים המאמצים עלולים לחוות פחד כי ביום מהימים הילד ירצה לחזור להוריו המולידים ופחד זה עלול לפגוע בטיב הקשר בין ההורים המאמצים לילד ולגרום לקשר זה להיות מסויג במקצת (Demick & Wapner 1988, כמצוטט אצל גוטליב, 1998).
- ◆ להורים המולידים של ילדים שאומצו יש על פי רוב בעיות פסיכו-סוציאליות חמורות ועלולות להיות להן השלכות שליליות על התנהגותם במפגשי הקשר (Neil, 2002b).
- ◆ בניית מערכת יחסים בין ילד לבין בני משפחתו המולידה, ובין שני זוגות ההורים (המאמצים והמולידים) המעורבים, מהווה אתגר מכיוון שלמרות שכל צלעות האימוץ קשורות זו אל זו באופן אינטימי, הן גם זרות זו לזו (Neil, 2010).
- ◆ התהליך של הוצאת הילד מן הבית אשר נכפה על בני משפחתו המולידה של הילד עלול להותיר בקרבם רגשות של כעס ואי אמון באנשי המקצוע (Neil et al., 2010; Neil, 2007b), רגשות שעלולים להשפיע על הנכונות שלהם לשתף פעולה עם אנשי המקצוע המעורבים בתכנון ובתמיכה בקשר באימוץ (Neil et al., 2010).

נקודות החוזק

- ◆ במסגרת האימוץ הפתוח תהיה לילד תחושה חזקה יותר של המשכיות בחיים, היסטוריה אישית וזהות עצמית מגובשת.

- ◆ לילד עשוי להיות דימוי חיובי יותר של ההורים המולידים, אשר מתוך דאגה לצרכיו העבירו אותו למשפחה מאמצת. כך, במסגרת האימוץ הפתוח תפחת תחושת הדחייה והאובדן של ההורים המולידים. תהיה לכך השלכה מידית של חיזוק ביטחונו העצמי של הילד המאומץ, העלאת הדימוי העצמי שלו והפחתת קשיי הסתגלות אפשריים (Brodzinsky, 2005; Sykes, 2001).
- ◆ תפחת תחושת חוסר הוודאות וחוסר הביטחון של ההורים המאמצים ביחס להורים המולידים (Brodzinsky, 2005; Sykes, 2001).
- ◆ ההורים המאמצים יהיו אמפתיים יותר כלפי הילד ומשפחתו המולידה, והם יוכלו לשוחח בפתיחות ובכנות על האימוץ של הילד ועל המורשת שלו. כמו-כן, הם יוכלו להעביר לו מסרים חיוביים על הוריו המולידים (Neil, 2010; Sykes, 2000).
- ◆ האימוץ הפתוח עשוי להפחית את תחושות חוסר הוודאות, החרדה והפחד של ההורים המולידים בכל הנוגע לגורלו של הילד שנמסר לאימוץ. ההורים המולידים עשויים לחוש יותר שליטה על הנעשה עם ילדיהם ופחות תחושות של אשמה ובושה, וכל אלה עשויים להגביר את ההשלמה שלהם עם האימוץ (Neil, 2010; Young & Neil, 2004; Demick & Wapner, 1988).
- ◆ ראיונות עומק עם ילדים וצעירים מאומצים במחקרים איכותניים מראים כי ילדים וצעירים שהיה להם קשר באימוץ עם בני משפחתם המולידה היו מרוצים מכך על פי-רוב, וכמו-כן היו מעוניינים שהקשר יימשך (Smith & Logan, 2004; Neil, 2004; Macaskill, 2002; Thomas et al., 1999). הילדים שרואיינו ציינו את היתרונות בעבורם בשמירה על קשר עם בני המשפחה המולידה אליהם היו קשורים והם: קבלת אישור לשלומם של בני משפחתם המולידה, הבנה מציאותית לסיבות בעטיין נמסרו לאימוץ (Neil, 2010) והבנה טובה יותר של קשייהם של בני משפחתם המולידה, אשר גורמת לצמצום ההאשמה העצמית של הילדים המאומצים בנסיבות האימוץ (Thoburn, 2004), וסיוע בגיבוש הזהות העצמית בעיקר בקרב ילדים שאומצו באימוץ בין גזעי (Fratter, 1996).
- לפי הספרות המחקרית, מרכיב הקשר באימוץ עשוי להיות מועיל יותר בעבור הילד המאומץ בתנאים הבאים (Neil & Howe, 2004; Young & Neil, 2009):
- ◆ ככל שהילד הוצא מהבית בגיל צעיר יותר, ככל שיש לו פחות קשיים התפתחותיים וככל שהקשר שלו עם ההורים המאמצים טוב יותר.
- ◆ ככל שלהורים המאמצים ישנה גישה פתוחה יותר, ככל שהם אמפתיים יותר אל הילד כאל אדם מאומץ, ככל שהם אמפתיים יותר כלפי ההורים המולידים, וככל שרצו יותר באימוץ ונכנסו לתהליך האימוץ בגישה פתוחה יותר וברצון.
- ◆ ככל שבני המשפחה המולידה יכולים יותר לקבל את הקשר של הילד עם משפחתו המאמצת ולתמוך בו.
- ◆ ככל שההורים המאמצים ובני המשפחה המולידה יכולים לפעול בשיתוף פעולה הדוק יותר לטובתו של הילד, מרכיב הקשר באימוץ עשוי להיות נוח יותר בעבור הילד (Neil, 2009).

ה. אימוץ עם קשר בישראל

בישראל, שיטת האימוץ הנהוגה על פי חוק היא אימוץ סגור, שבו אין קשר בין הקטין המאומץ לבין בני משפחתו המולידה. בשנים האחרונות השירות למען הילד מקדם את האפשרות של אימוץ עם קשר (אימוץ פתוח) שבו נשמר קשר עם קרובים מהמשפחה המולידה, כגון עם אחים שאומצו על-ידי משפחה אחרת, עם סבים או עם ההורים המולידים. האימוץ הפתוח אפשרי בחוק אימוץ ילדים. סעיף 16(1) לחוק אימוץ ילדים, התשמ"א-1981 בנוגע לתוצאות האימוץ קובע כי "האימוץ יוצר בין המאמץ לבין המאומץ אותן החובות והזכויות הקיימות בין הורים לבין ילדיהם, ומקנה למאמץ ביחס למאומץ אותן הסמכויות הנתונות להורים ביחס לילדיהם; הוא מפסיק את החובות והזכויות שבין המאומץ לבין הוריו ושאר קרוביו והסמכויות הנתונות להם ביחס אליו; ואולם - (1) רשאי בית משפט לצמצם בצו האימוץ את התוצאות האמורות". לדברי אחת המפקחות על האימוץ בשירות למען הילד משמעותו של סעיף זה היא כי במקרים יוצאי דופן ייתכן קשר באימוץ של הילד עם בני משפחתו המולידה. היישום של צמצום תוצאות האימוץ, כלומר של הקשר באימוץ יכול לנוע על רצף של תדירות וחוזק, החל מהעברת מידע באמצעות מכתבים ותמונות בין הילד לבין משפחתו המולידה, וכלה במפגשים, פעם עד ארבע פעמים בשנה.

בפועל, עד לתחילת שנות ה-2000, יישומו של חוק זה התבטא על פי-רוב באימוץ עם קשר במפגשים עם אחאים ועם סבים. במקרים יוצאי דופן היה קשר באמצעות העברת מכתבים/דיווחים להורים המולידים ולא היה אף לא מקרה אחד של אימוץ פתוח באמצעות מפגשי קשר של ילד עם הוריו המולידים.

כפי שעולה מן הראיונות, העובדות הסוציאליות בשירות למען הילד נמנעו מלהמליץ על אימוץ עם קשר מפני שהאמינו כי כפילות של הורים לילד אינה לטובתו:

- ◆ היא עלולה לבלבל אותו, להקשות עליו להיפרד מהוריו המולידים מחד, ולהקשות עליו להשתלב במשפחתו המאמצת מאידך.
- ◆ אימוץ עם קשר קשה ליישום במדינה קטנה כמו ישראל, שבה היתכנות המפגש המקרי בין הצדדים גבוהה יותר. כך גם קשה יותר לשמור על גבולות הקשר כפי שנקבע בבית המשפט.
- ◆ מציאת משפחות מאמצות שתתאמנה ותסכמנה לאימוץ עם קשר כמעט שאינה אפשרית.

במקרים בהם המליצו העובדות הסוציאליות מטעם השירות למען הילד על אימוץ עם קשר, הייתה לכך לרוב התנגדות מטעם בית המשפט. בספרה "דיני אימוץ ילדים" (1994) סוקרת השופטת נילי מימון את ההתייחסות בפסיקה הישראלית לנושא של אימוץ פתוח עד לאותה שנה. באופן כללי הנטייה של בית המשפט הייתה לא לאפשר אימוץ פתוח מהנימוק הכללי כי אין זה לטובתו של הילד (ע"א 20/85*) ומהנימוק כי אישיותם של ההורים והיעדר קשר בינם לבין הילדים שוללים פיתרון זה (ע"א 2393/92*). כמו-כן, בפסקי דין אחרים קבע בית המשפט כי אין לאמץ פיתרון של אימוץ פתוח מבלי שבין ההורים המולידים להורים המאמצים ישררו הבנה ויחסים טובים (ראה, לדוגמה, ע"א 4189/91*, ע"א 4294/91*, ע"א 711/88*).

מפנה בהתייחסות לאימוץ הפתוח בפסיקה חל לאחר מתן פסק הדין "ע"א 2169/98 פלוני נגד היועץ המשפטי לממשלה - אימוץ פתוח". עד לפסק דין זה, שאלת האימוץ הפתוח נידונה רק בשלב השני של ההליך המשפטי למסירתו של ילד לאימוץ, בשלב מתן "צו אימוץ", כלומר בשלב אישור אימוצו של הילד על-ידי משפחה מסוימת. פסק דין זה ערער על המצב הקיים וטען כי שאלת האימוץ הפתוח צריכה להיות נידונה בשלב הראשון של ההליך המשפטי, שלב הכרזת הילד "בר-אימוץ", שבו ניטלות זכויות ההורות מן ההורים המולידים. בית המשפט העליון, בהרכב של שבעה שופטים, קיבל את העמדה כי השלב הראוי לדיון בשאלת האימוץ הפתוח הוא השלב הראשון, וכי אין להכריז על הילד "בר-אימוץ" לפני התייחסות לשאלה זו, גם אם ההורים המולידים אינם מתייחסים אליה. בית המשפט העליון קרא להסדרת סוגיה זו בחוק. בעקבות זאת הותקנו בשנת 2000 תקנות לפיהן חובה על עו"ס האימוץ לציין בתסקיר לבית המשפט במסגרת תהליך הכרזה על הילד "בר-אימוץ" האם ועם מי ניתן לשמור על קשר מבני המשפחה המולידה. כך, למעשה, ניתן מקום נרחב יותר לבחינת אימוץ עם קשר בתהליך המסירה לאימוץ.

השינוי בתקנות חייב את אנשי המקצוע לשקול את אפשרות הקשר באימוץ עם בני המשפחה המולידה גם באמצעות מפגשים. המפקחת הארצית בשירות למען הילד, שהייתה הראשונה להמליץ על אימוץ עם קשר באמצעות מפגשים בין ההורים המולידים לבין ילדיהם שאומצו ושהמלצתה התקבלה, מספרת מה הוביל אותה להמליץ על כך בפעם הראשונה: "בעבר הייתי מנהלת בית מעבר.¹¹ קיבלנו לבית המעבר הרבה ילדים שהיה כשל באימוץ שלהם (disruption), שנבע ככל הנראה מכך שההורים המולידים לא נתנו את ברכת הדרך לאימוץ. התחלתי להבין את החשיבות של ברכת הדרך מההורה. עם הזמן התחלתי לזהות משהו שבלבל אותי. זיהיתי שישנם הורים מולידים שאכפת להם מהילד, שיש להם הבנה רציונלית שהם לא מסוגלים לגדל את הילד אבל עושים הכי הרבה מה שהם יכולים. יכול להיות שההורים המולידים לא מסוגלים לגדל אבל יש להם משהו חזק לילדיהם, שלא יודעת אם יהיה לילדים האלה הלאה, במשפחותיהם המאמצות. משפחה מקבלת ילד גדול לא ברור שתהיה התקשרות. לפעמים ראיתי שהורה (מוליד) אוהב את הילד. הוא דל, הוא חסר, אבל קיים. אי אפשר להתעלם ממנו. היו כל מיני מקרים, שהייתה לי תחושה נורא קשה במפגשי פרידה. הרגשתי שיש שם 5% של הורות טובה ששווה היה בשבילה לשמור על קשר מינימלי".

כיום, ישנם בארץ 64 ילדים באימוץ פתוח רשמי, מתוכם 22 ילדים נמצאים בקשר מסוגים שונים (העברת מידע, תמונות או מפגשים) עם הוריהם המולידים, ו-42 ילדים נמצאים בקשר עם סבים, דודים או עם אחאים אשר אומצו במשפחות אחרות (מדיניות השירות למען הילד היא למסור לאימוץ קבוצות אחים יחד. כאשר לא ניתן למסור את הקטינים כקבוצת אחים לאותה משפחה, הם נמסרים בנפרד ונשמר הקשר הישיר בין המשפחות המאמצות).¹² ברוב המקרים האימוץ הפתוח בישראל כולל רק העברת מידע מההורים המאמצים לבני המשפחה המולידה. במקרים ספורים מתקיימים מפגשים של הילד עם מי מבני המשפחה המולידה (הורים, סבים ו/או אחים) במקום ניטרלי, כגון במשרדי

¹¹ מעון חסוי לילדים בסיכון בו הם שוהים עד לסיום ההליכים המשפטיים שיכריזו עליהם ברי-אימוץ ועד למציאת משפחה מאמצת מתאימה.

¹² הנתונים התקבלו מן השירות למען הילד.

השירות למען הילד או במרכז קשר,¹³ פעם עד ארבע פעמים בשנה. ביקורים אלה נערכים בתיווך עובדות השירות למען הילד. על פי-רוב, ההורים המאמצים אינם נוכחים במפגשים אלה ואף אינם מכירים את בני המשפחה המולידה. כמו-כן, על פי-רוב בני המשפחה המולידה אינם יודעים היכן הילד מתגורר.

חשוב לציין כי גם בעבר היו מקרים של אימוץ פתוח, כפי שעולה מן המחקר של ריבקין ובאומגולד (2001), בנוגע לילדים גדולים שנמסרו לאימוץ, אך הקשר שהיה להם עם מי מבני משפחתם המולידה לא היה רשמי. הקשרים נוצרו ללא מעורבות השירות למען הילד בעקבות מפגש מקרי, יוזמת המשפחה המאמצת או יוזמת המשפחה המולידה שאיתרה את הילד בעצמה.

1.3 רקע על אימוץ על-ידי הורים אומנים

א. תיאור מענה מסוג של משפחת אומנה

משפחת אומנה היא אחד הסידורים החוץ-ביתיים בעבור ילדים שבאופן זמני אינם יכולים לחיות עם הוריהם. סידור האומנה יכול להימשך כמה ימים ואף כמה שנים. הילד שוהה בבית המשפחה האומנת עד שהוריו המולידים ישתקמו וניתן יהיה להחזירו אליהם. בתקופת שהותו של הילד באומנה, המדינה היא האפוסטרופסית על הילד ומשפחות האומנה מקבלות תשלום חודשי ממשד הרווחה והשירותים החברתיים לכיסוי הוצאות המחיה של הילדים. תשלום זה כולל סכום חודשי קבוע המיועד לכסות את הוצאות היום יום, ומימון להוצאות מיוחדות, כגון מימון של טיפול פסיכולוגי, חוג העשרה, צהרון וכד'. בנוסף, משפחות האומנה מקבלות ליווי ממנחת אומנה ותמיכה באמצעות סדנאות קבוצתיות.

ב. ההבדלים בין אומנה לבין אימוץ בישראל

ישנם הבדלים מהותיים בין אומנה לבין אימוץ:

- ♦ האומנה מוגדרת כסידור זמני וקצר טווח לילד, ואילו האימוץ הוא סידור קבוע לכל החיים. עם זאת, בפועל ילדים רבים נשארים אצל משפחת האומנה שלהם עד לבגרותם.
- ♦ המשפחה האומנת משמשת משפחה משלימה למשפחה המולידה מכיוון שכאמור השאיפה היא להחזיר את הילד להוריו המולידים כאשר מצבם יאפשר זאת. המשפחה המאמצת, לעומת זאת, מהווה משפחה חלופית למשפחה המולידה - כל הזכויות והחובות של ההורים המולידים נשללות מהם ומועברות להורים המאמצים.
- ♦ משפחות האומנה מקבלות תשלום לצורך הוצאות המחיה של הילד,¹⁴ החזר הוצאות וליווי אינטנסיבי, בעוד המשפחות המאמצות על-פי-רוב אינן מקבלות תשלום קבוע, אך, במקרים מסוימים, אפשרי החזר הוצאות בעבור טיפולים וקבלת שירותים תומכי אימוץ מועטים כגון קבוצות תמיכה.

¹³ מרכז קשר הוא שירות מטעם משרד הרווחה והשירותים החברתיים אשר מיועד לספק הגנה, תמיכה וטיפול מקצועי לתושבי האזור, הדרושים לצורך קיום מפגשים בין הורים לילדיהם במצבים של קונפליקטים במשפחה, על רקע פירוד, גירושין, או אלימות וסיכון.

¹⁴ לדברי המפקחת הארצית על האומנה בשירות ילד ונוער, המשפחה באומנה משמשת כמשפחה אומנת בהתנדבות ולא לצורכי פרנסה, והתשלום החודשי הניתן לה הוא להחזר הוצאות המחיה של הילד בלבד.

♦ באומנה, בדרך כלל, המשפחה המולידה מכירה את המשפחה האומנת והילד נמצא בקשר עם הוריו המולידים. לכן, על פי-רוב נבחרת בעבור הילד משפחת אומנה המתגוררת בקרבת משפחתו המולידה. זאת, למעט במקרים של אומנה חסויה, שבה הילדים נפגשים עם הוריהם המולידים במרכז קשר ללא הוריהם האומנים. זהותן של המשפחות המאמצות, לעומת זאת, היא על פי-רוב חסויה וסודית. לכן, ישנה עדיפות להעברת הילד לאימוץ בקרב משפחה המתגוררת במרוחק מהמשפחה המולידה.

שוני נוסף בין האומנה לאימוץ, לדברי מנהלת אחת מעמותות האומנה, הוא שבאומנה שואפים לגייס משפחות שנבחרה יכולתן להתמודד עם פרידה ואובדן, והן מקבלות הכשרה מיוחדת לכך. לדברי מנהלת השירות לילד ונוער, ההתייחסות למשפחות שונה בשירותי האימוץ ובשירותי האומנה. בשירותי האימוץ המשפחות המאמצות מהוות חלק מלקוחות השירות, ואילו בשירותי האומנה המשפחות נחשבות לנותנות השירות.

כאמור, לעתים, במהלך האומנה, מתברר שהילד לא יוכל לחזור לחיות עם הוריו המולידים מסיבות שונות, למשל, כאשר התפקוד שלהם מידרדר, או מכיוון שלאורך זמן מתווספות עדויות שהם אינם מסוגלים לכך. במקרים בהם נשקל אימוץ של ילד, האפשרות של אימוצו על-ידי המשפחה האומנת נחשבת עדיפה, מכיוון שנמנע המעבר של הילד למשפחה נוספת והצורך בהסתגלות אליה, ומכיוון שהילד והמשפחה כבר עברו תקופת ניסיון בהתקשרות ביניהם ואם היא עברה בהצלחה ישנו סיכוי טוב יותר שהאימוץ יצליח (Smith & Howard, 1991; Rosenthal & Groze, 1991). ישנם מחקרים שהראו כי שיעור פירוק האימוץ (disruption) בקרב ילדים שאומצו על-ידי משפחה שאצלה היו באומנה שנה ויותר לפני האימוץ הוא נמוך יותר מאשר בקרב ילדים שאומצו על-ידי משפחה שלא היו אצלה באומנה, או שאומצו על-ידי משפחה אומנת שהיו אצלה שנה ופחות לפני האימוץ (Wrobel et al., 2006).

מכיוון שלא כל ההורים האומנים מעוניינים באימוץ בהמשך או מתאימים לאימוץ, הספרות המקצועית ממליצה על גיוס מראש של הורים אומנים שיוכלו וירצו לאמץ בעתיד, ולדאוג להשמתם של ילדים עם סיכויים גבוהים לאימוץ בקרב משפחות שתוכלנה ותהיינה מוכנות לאמץ בעתיד.

ואכן, בהתאם לכך, פועלים במדינות שונות בעולם לגיוס ולהכשרה משותפת למשפחות אומנות עם אופק לאימוץ, כלומר משפחות אומנות שתהיינה מעוניינות באימוץ הילד בסידור האומנה, אם זה יתאפשר, ולמשפחות מאמצות. גיוס המשפחות נעשה על פי-רוב על פי קריטריונים זהים או שהקריטריונים המאפשרים מעבר מאומנה לאימוץ הם גמישים. באוסטרליה, למשל, ישנה הגבלה על הפרש בגיל בין ההורים המאמצים לילד. הגבלה זו מבוטלת אם מדובר בבקשה לאימוץ על-ידי הורים אומנים.¹⁵

בישראל, לעומת זאת, עד לאחרונה, גיוס המשפחות והכשרתן היו נפרדים למשפחות אומנות ולמשפחות מאמצות. גיוס המשפחות נעשה בחלקו על פי קריטריונים שונים:¹⁶ למשל, גילם של

¹⁵ http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/stats_research/index.htm

¹⁶ הקריטריונים למועמדות לאומנה מופיעים בתע"ס, והקריטריונים למועמדות לאימוץ מופיעים באתר משרד הרווחה.

ההורים באומנה לא יעלה על 55 ; בעוד באימוץ הפרש הגילים בין ההורים המאמצים לילד לא יעלה על 43 שנה. להורים באומנה אמורות להיות 10 שנות לימוד לפחות ואילו באימוץ 12 שנות לימוד לפחות. לפי הקריטריונים לגיוס לאומנה, להורים אמורה להיות "הכנסה סבירה", ואילו באימוץ הכנסתם צריכה להיות בגובה השכר הממוצע במשק לפחות. בנוסף, ההורים האומנים אמורים לספק "תנאי מגורים הולמים" וההורים המאמצים צריכים לספק לילד חדר משלו. במסגרת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" פועלים השירות למען הילד ושירותי האומנה ליצירת רצף ביניהם, ולפיכך פועלים ליצירת אחידות בקריטריונים לקבלת משפחות אומנות ומשפחות מאמצות. בנקודה זו חשוב לציין כי אם ההורים האומנים אינם עומדים בקריטריונים לאימוץ של השירות למען הילד, יישקל האימוץ/המשך אומנה כשמדובר בילד עם בעיות התנהגות ו/או בעיות בריאותיות שלא נמצאה לו משפחה מאמצת אחרת, או כשהתהליך עד להשמה בבית קבוע היה ממושך במיוחד. כמו-כן, כיום הוסכם בין השירות למען הילד לבין ענף האומנה כי הפרש הגילאים בין ההורים האומנים והמאמצים לבין תינוק יהיה זהה ולא יעלה על הפרש של 55 שנה ביניהם.

בדרך כלל באומנה, המשפחה המולידה מכירה את ההורים האומנים, ולכן במקרים בהם היה קשר סביר בין ההורים האומנים להורים המולידים, והקשר עם ההורים המולידים היטיב עם הילד, האימוץ עשוי להיות פתוח. האימוץ יהיה סגור במקרים בהם האומנה הייתה חסויה, כלומר הילדים נפגשו עם הוריהם המולידים במרכז קשר ללא היכרות וקשר בין ההורים המולידים לבין ההורים האומנים, או כאשר ההורים המולידים לא היו בקשר עם ילדיהם במהלך שהותם באומנה למרות ההזדמנות שניתנה להם לכך.

ג. מדיניות של אימוץ על-ידי משפחות אומנה

במדינות שונות בעולם המשפחה האומנת נחשבת בעלת עדיפות ראשונה כמשפחה מאמצת בעבור הילד (ראו, למשל, מדריך על אימוץ למשפחות אומנות בעיר ניו יורק (Welfare Research, Inc., 2007). בישראל, עד לפני מספר שנים, לא היה נהוג אימוץ על-ידי משפחות אומנות. בשנים האחרונות הונהגה מדיניות של אימוץ על-ידי משפחות אומנה גם בישראל, והיום המשפחות האומנות הן בעדיפות ראשונה לאימוץ הילד. במסמך הסיכום של עבודתו של השירות למען הילד משנת 2007 נכתב כי: "השירות רואה במשפחה האומנת אשר מטפלת בקטין טרם הכרזתו כבר-אימוץ, משפחה מועמדת בעלת עדיפות ראשונה לאימוץ הקטין". כיום, מדי שנה ישנם מקרים רבים של אימוץ על-ידי משפחות אומנה - בשנת 2007 מתוך 67 ילדים שהוכרזו "בר-אימוץ", אומצו 27 על-ידי משפחות אומנות, ובשנת 2008 - מתוך 70 ילדים שהוכרזו "בר-אימוץ" אומצו 18 ילדים על-ידי משפחות אומנות.¹⁷

עם זאת, עד לאחרונה אפשרות זו לא הוצגה באופן רשמי למשפחות שפנו לאומנה. לדברי מנהלת האומנה באחת העמותות אפשרות זו הייתה "הס מלהזכיר" ו"מתחת לשולחן". כיום ניתן להציג את האפשרות לאימוץ בעתיד (למרות שלא ניתן להבטיח את אימוצו של הילד למשפחה לפני פסיקת בית המשפט).

¹⁷ הנתונים התקבלו מן השירות למען הילד.

בימים אלה (ב-2012) ישנו דיון בשינוי חוק האימוץ והתאמתו למציאות החברתית העכשווית. סוגיית הרצף בין האומנה לאימוץ היא אחת הסוגיות הנידונות במסגרת ועדת מומחים בראשותו של השופט בדימוס יהושע גרוס, אשר מונתה על-ידי שר הרווחה והשירותים החברתיים ועל-ידי שר המשפטים. הוועדה אמורה להמליץ בפני השרים על שינויים בחוק האימוץ ובפרקטיקה של ביצוע החוק, בעקבות השינויים החברתיים והשינויים בתפיסות המקצועיות והטיפוליות (הירשפלד, 2010).

הסוגיה גם נדונה במסגרת הפרויקט המשותף של משרד הרווחה, השירות למען הילד ואשלים "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ", שבו נקבעו קריטריונים משותפים להשמה באומנה ובאימוץ של קטינים בגיל הרך ונקבעו דרכי עבודה, אשר יחזקו את המגמה של אימוץ ילדים על-ידי משפחות אומנה אשר גידלו את הילדים לאורך השנים (הירשפלד, 2010).

2. תיאור המחקר

2.1 מטרת המחקר

מטרת המחקר היא לספק מידע על מודלים באימוץ מסוג של אימוץ עם קשר ואימוץ על-ידי משפחות אומנות. מידע זה נועד לסייע בהרחבת מענה האימוץ ליותר ילדים שאינם יכולים לגדול במשפחתם, ובפיתוח ושיפור מודלים אלה של האימוץ.

2.2 מטרת המשנה של המחקר

כאמור, בשלב הראשון של המחקר הוכן מסמך רקע לתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ", שכלל ראיונות עומק וסקירת ספרות על האפשרויות להרחבת האימוץ: אימוץ פתוח, אימוץ על-ידי משפחות אומנות ושיטת התכנון המקביל, ועל השירותים התומכים באימוץ (שורק וניגיס-אכתילאת, 2012). בשלב השני של המחקר, המובא בדוח זה, הוגדרו המטרות הבאות:

1. תיאור יישום מודלים של אימוץ מסוגים של אימוץ עם קשר ואימוץ על-ידי משפחות אומנות
2. תיאור היתרונות, החסרונות והסוגיות העולות משני המודלים של האימוץ
3. איתור דרכי עבודה מומלצות ליישום שני המודלים של האימוץ.

2.3 שיטה

המחקר נערך בשיטת המחקר האיכותני ונעשה בו שימוש של "חקר מקרים" כלומר עריכת מספר ראיונות ביחס למקרה אחד של אימוץ כדי ללמוד על מקרה האימוץ מנקודות המבט השונות של המעורבים בו.

א. שיטת איסוף המידע

חקר מקרים: לשם הבנה מעמיקה יותר של אופן יישום המודלים של אימוץ עם קשר ואימוץ על-ידי משפחות אומנות בישראל, נערך חקר מקרה על 17 מקרים של אימוץ. השירות למען הילד הגיש בקשה

לבית המשפט והתקבל אישור לביצוע המחקר באמצעות ראיונות עומק, וללא עיון בתסקירים לבית המשפט.

בחירת המקרים

לצורך בחירת המקרים למחקר התבקשו העובדות הסוציאליות המלוות משפחות מאמצות מטעם השירות למען הילד לבחור מקרים מתאימים למחקר. להלן פירוט הקריטריונים לבחירת המקרים:

- ◆ הילד המאומץ היה מעל גיל שנתיים בעת האימוץ.
- ◆ האימוץ התרחש לפני 1-15 שנים.
- ◆ ישנה עובדת סוציאלית בשירות למען הילד שמכירה את המשפחה המאמצת.¹⁸
- ◆ יש אפשרות לאתר את המשפחה המאמצת ואת הילד.

מקרים של אימוץ עם קשר

- ◆ לפחות אחד מבני המשפחה המולידה מסוגל להתראיין.
- ◆ הקשר הוא עם הורים ו/או עם סבים. המחקר אינו כולל מקרים בהם הקשר הוא עם אחים בלבד.¹⁹
- ◆ הקשר כולל מפגשים ולא רק העברת תמונות או מכתבים.

לצוות המחקר הועברו רשימות של מקרים ללא פרטים מזהים מכל ארבעת המחוזות בהן פועל השירות למען הילד: 27 מקרים של אימוץ עם קשר עם מי מההורים או עם הסבים, ו-40 מקרים של אימוץ על-ידי משפחות אומנות. המקרים שהתקבלו היו מגוונים מבחינת מספר השנים שהילד מאומץ, הגיל בו הילד אומץ, גיל הילד כיום והאם הילד אומץ יחד עם אחיו. בין המקרים של אימוץ עם קשר, המקרים היו מגוונים מבחינת בני המשפחה המולידה עמם הילד היה בקשר (אימא או אבא או שני ההורים, ו/או סבים), ומבחינת מספר המפגשים עם בני המשפחה בשנה. בין המקרים של אימוץ על-ידי משפחות אומנות המקרים היו מגוונים מבחינת משך הזמן שהילד היה באומנה אצל הוריו המאמצים; ומבחינת סוג האומנה: חסויה או רגילה. המקרים נבחרו למחקר כך שהתקבל מגוון רחב של מאפיינים אלה. ביחס לכל מקרה בעל מאפיינים מסוימים נדגמה משפחה נוספת בעלת מאפיינים דומים, למקרה שהמשפחה הראשונה תסרב להשתתף במחקר. קוד המקרים שנבחרו על-ידי צוות המחקר הועבר לעובדות הסוציאליות העובדות עם המשפחות המאמצות והן ביקשו את אישורן של המשפחות להתראיין לצורך המחקר. בשלושה מקרים סירבו המשפחות שעלו במדגם להשתתף במחקר ואז נשלח לעו"ס קוד המקרה בעל המאפיינים הדומים לצורך בקשת אישור של המשפחות להתראיין למחקר. ביחס לאימוץ על-ידי משפחות אומנות, במהלך המחקר התברר שהמשפחות שנבחרו למחקר היו

¹⁸ במקרים של אימוץ על-ידי משפחות אומנות, עו"סיות האימוץ נמצאות בקשר עם המשפחות המאמצות רק אם המשפחות יוצרות איתן קשר, במקרים בהם למשפחה נדרשים שירותים תומכי אימוץ או במקרים בהם האימוץ מסובסד. במקרים אחרים עשוי לא להיות קשר, או קשר מינימלי בלבד, עם המשפחה. סיבה אפשרית לכך היא שייטכן שעובדת שליוותה את המשפחה בשלבים הראשונים של האימוץ פרשה מעבודתה והעובדת הסוציאלית שבאחריותה המקרה אינה מכירה את המשפחה היטב ולכן אין לה קשר עם המשפחה.

¹⁹ מחקר זה מתמקד בקשר של ילדים עם דמויות מבוגרות מבני משפחתם המולידה שהיו אחראיות על הטיפול בהם.

משפחות אומנות שהייתה להן כוונה מראש לשמש לילד משפחה לכל החיים ולכן הוספו גם משפחות אומנות שלא הייתה להן מראש כוונה לאמץ.

המרואינים

המחקר כלל 17 מקרים של אימוץ: 7 מקרים של אימוץ עם קשר, 8 מקרים של אימוץ על-ידי משפחות אומנות ו-2 מקרים משולבים של אימוץ עם קשר על-ידי המשפחות האומנות. חמישה-עשר מקרים היו של ילדים ומשפחות מהמגזר היהודי ו-2 מקרים היו מהמגזר הערבי.

במסגרת המקרים רואינו:

- ♦ אחד או שני ההורים המאמצים - בסך-הכל רואינו 20 אימהות מאמצות ו-10 אבות מאמצים (בשניים מן המקרים אחים מאותה המשפחה המולידה אומצו בקרב שתי משפחות מאמצות שונות. במקרים אלו רואינה האם המאמצת של כל ילד).
- ♦ אחים מאמצים - בסך-הכל רואינו 5 אחים מאמצים מ-2 מקרים של אימוץ.
- ♦ העובדת הסוציאלית המלווה את המשפחה המאמצת²⁰ - בסך-הכל נערכו 22 ראיונות.²¹
- ♦ במקרים של אימוץ עם קשר - רואינו העובדות הסוציאליות שמלוות את בני המשפחה המולידה עמם נשמר הקשר. בסך-הכל רואינו 10 עובדות סוציאליות.
- ♦ במקרים של אימוץ על-ידי משפחות אומנות - רואינו מנחות האומנה שליוו את המשפחות בזמן ששימשו כמשפחות אומנות. ראיונות עמן התקיימו ב-3 מקרים בהם הדבר התאפשר.
- ♦ הילד המאומץ - בסך-הכל רואינו 14 ילדים ובני נוער, בגילאים 6 עד 17, שלגביהם ניתנה הסכמה מצידם וגם מצד ההורים המאמצים. מבין הילדים שהתקבלה הסכמה לראינם 10 ילדים היו באימוץ עם קשר ו-4 ילדים באימוץ על-ידי משפחות אומנות.
- ♦ בני המשפחה המולידה - רק מיעוט מבני המשפחה המולידה הסכימו להתראיין. בסך-הכל רואינו 7 הורים מולידים: 4 אבות ו-3 אימהות מתוך 6 משפחות.

בסך-הכל בוצעו 90 ראיונות עומק בין דצמבר 2010 לספטמבר 2011.

כלי מחקר

#מדריך ריאיון# בחקר המקרים

סוגי הראיונות במחקר איכותני נעים בין שני קצוות של רצף מריאיון מובנה לריאיון פתוח. בתוך ישנם ראיונות שבהם המראיין מעורב במידות שונות. במחקר זה נבחרה השיטה של מדריך ריאיון ביחס לראיונות של המרואינים הבוגרים: הורים מאמצים, הורים מולידים, עו"ס האימוץ ומנחות אומנה. המדריך מאפשר לחוקרת מחד להישאר פתוחה אל הנחקר ולחומרים הייחודיים שהוא מעלה,

²⁰ העו"סיות המלוות את המשפחות המאמצות/המולידות הן עו"סיות לחוק האימוץ. בחלק מן המקרים העו"סיות הן מנהלות מחוזות או מפקחת ארצית בשירות למען הילד.

²¹ בשניים מבין המקרים העובדות הסוציאליות שליוו את המשפחה המאמצת התחלפו ולכן רואינו גם העו"ס שליוותה את המשפחה בהתחלה וגם העו"ס המלווה את המשפחה המאמצת בהווה. בשני המקרים האחרים, אחים מן המשפחה המולידה אומצו על-ידי משפחות שונות ורואינה העו"ס אשר מלווה כל משפחה מאמצת.

ומאידיך - לא לשכוח לשאול סוגיות מהותיות הקשורות לנושא המחקר (Patton, 1990). בשלב הראשון החוקרת נתנה למרואיין לספר את סיפור האימוץ כראות עיניו, ללא התערבותה. בשלב השני של הריאיון, החוקרת ביקשה תוספות על פי מדריך הריאיון, ושאלות שיבהירו ניגודים או סתירות. כאשר עלו באופן ספונטני נושאים שהוגדרו במדריך הריאיון, החוקרת לא שאלה עליהם שוב. מדריך הריאיון שימש בסיס אך החוקרת הוסיפה שאלות בהתאם למידע שהתקבל מראיונות קודמים. השינוי במדריך הריאיון נובע מאופיו הספירלי-מעגלי של המחקר האיכותני.

הראיונות עם הילדים המאומצים והאחים של הילדים שאומצו היו מובנים למחצה, מתוך הנחה ששאלות רחבות ופתוחות אינן מתאימות לראיונות עם ילדים. בראיונות לילדים צעירים החוקרת נתנה לילדים לצייר דמויות שאוהבות אותם ולכתוב משפטים שהדמויות שאוהבות אותם, אומרות להם כדי להביע את אהבתם והערכתם. לאחר פעילות זו נשאלו הילדים על חיי היום יום שלהם: על בית-הספר, החברים, חיות המחמד ופעילויות הפנאי שלהם, ובהמשך נשאלו באופן ישיר לגבי אימוצם באופן כללי, ולגבי אימוצם במודלים השונים.

הראיונות עם העובדות הסוציאליות לחוק האימוץ ועם ההורים המולידים נערכו במשרדי השירות למען הילד במחוזות השונים. הראיונות עם המשפחות המאמצות והילדים המאומצים נערכו בבתיים או בבתי קפה.

החוקרות יצרו בראיונות אווירה שאפשרה יצירת קשר פתוח לשם קבלת המידע. כמו-כן, החוקרות היו קשובות וערניות הן לתוכן השיחה והן לתהליך המתרחש במסגרת הריאיון (Kaufman, 1994). במהלך הראיונות תיעדו החוקרות את השיחה בכתב באופן מפורט.

תצפית לא משתתפת בקבוצה למשפחות אומנות-מאמצות

קבוצה של שמונה משפחות אומנות שהיו מעט לפני אימוץ הילד, או מעט אחרי אימוץ הילד שהיה אצלן באומנה, נפגשו אחת לשבוע ביוזמתן ובהנחייתן של מפקחת ארצית ומנהלת מחוזית בשירות למען הילד. מפגשי הקבוצה נועדו לצורך עיבוד וליווי המשפחות בתקופת המעבר לאימוץ הילד.

התצפית כללה נוכחות בעשרה מפגשים של קבוצת התמיכה ותיעוד מפורט שלהם ללא השתתפות בדיונים. הייתה זו "תצפית לא משתתפת" (צבר בן יהושע, 1995).

תיעוד ההרצאות והדיונים בסמינר על התפתחויות באימוץ

ביולי 2012 התקיים סמינר משותף לעו"סיות האימוץ בשירות למען הילד ולמפקחי האומנה, ראשי צוותים ומנהלי סניפים בגופים המפעילים את האומנה. בסך-הכל השתתפו בסמינר כמאה אנשי מקצוע. הסמינר היה בנושא התפתחויות באימוץ: אימוץ על-ידי משפחות אומנה ואימוץ עם קשר. במסגרת הסמינר הוצגו ממצאים מן המחקר הנוכחי וממצאים מסקר מיזם התוצאות בנוגע למדיניות בית קבוע לתינוקות וילדים באומנה בגילאי לידה עד שלוש. לאחר הצגת הממצאים התקיימו דיונים בחמש קבוצות. בכל קבוצה מחצית המשתתפים היו מן השירות למען הילד ומחציתם מן הגופים המפעילים את האומנה. בקבוצות נידונו סוגיות מרכזיות שעלו מן המחקר הנוכחי והועלו רעיונות

לייעול ולשיפור המודל של אימוץ על-ידי משפחות אומנה. תיעוד הדיונים משמש גם הוא לתיאור המודל.

ב. שיטת ניתוח הנתונים

המידע שהתקבל מן הראיונות ומן התצפיות בקבוצת התמיכה נותח באמצעות ניתוח תוכן של הטקסט. ראשית, נעשה קידוד פתוח של הראיונות ברמת המקרה ולכל מקרה נעשתה חלוקה לקטגוריות. חלק מהקטגוריות הוגדרו מראש במדריך הריאיון והקטגוריות האחרות עלו מן הטקסט באופן חופשי. בהמשך נעשה ניתוח ממפה ובו יצירת קישורים בין הקטגוריות שהתקבלו במקרים השונים. נעשה גם ניתוח תמטי למסמכי התיעוד של מפגשי קבוצת התמיכה. בהמשך נעשה ניתוח ממוקד הכולל יצירת קטגוריות מרכזיות שמהן מסתעפות תת-קטגוריות, שהינן למעשה התכונות של הקטגוריה המרכזית (שקדי, 2003). במקביל, בוצע ניתוח של המידע בנפרד לפי מקורות המידע השונים: ההורים המולידים, הילדים המאומצים, ההורים המאמצים ועו"ס האימוץ. ניתוח המידע הכולל נעשה בשיטת המעגל ההרמנויטי, שזוהי שיטת ניתוח ספירלית, אשר דורשת קריאה חוזרת ונשנית של חומרי הראיונות, כל קריאה יצרה רמת מודעות נוספת אל התכנים.

ג. הצגת המידע בדוח

המידע המובא בדוח מוצג בחלוקה לשלושה חלקים מרכזיים: סוגיות כלליות הנוגעות לאימוץ ילדים בסיכון, אימוץ עם קשר ואימוץ על-ידי משפחות אומנה. ביחס לכל סוגיה מובאים ציטוטים שונים, המדגימים את הסוגיה.

המידע על המקרים שנכללו במחקר הוא סודי ורגיש ביותר. לאור הרגישות הרבה הטמונה בחומר, ומכיוון שחלק מפרטי המידע חסויים בפני האנשים המעורבים במקרה, הוחלט לא להביא תיאור מפורט של המקרים, אפילו לא תוך טשטוש פרטים מזהים, מחשש לזיהויים. דוח המחקר כולל תיאור מאפייני המקרים באופן כללי (ראו נספח). בנוסף, ישנה התייחסות למורכבות הכרוכה ביחסים בין צלעות האימוץ השונות, כפי שהיא עולה מן המקרים השונים.

מאפייני המקרים של אימוץ עם קשר

במסגרת המחקר נכללו 9 מקרים בהם היה אימוץ עם קשר, לרבות המקרים המשולבים של אימוץ עם קשר על-ידי משפחות אומנות. המקרים של אימוץ עם קשר במחקר נספרו ביחס למשפחות המולידות ולא ביחס למשפחות המאמצות. כלומר, בשניים מן המקרים אחים מאותה משפחה מולידה אומצו על-ידי שתי משפחות מאמצות שונות. מקרה אחד, אם כן, כולל ראיונות עם ההורים המאמצים משתי המשפחות השונות שהאחים אומצו על-ידן.

במסגרת תשעת המקרים של אימוץ עם קשר שנכללו במחקר היו שניים-עשר ילדים שהיו בקשר עם אחד ההורים המולידים או עם שניהם או עם הסבתא.

הילדים היו בגילאי לידה עד 6 כשהוצאו לראשונה לסידור חוץ-ביתי. רובם יצאו לסידור חוץ-ביתי כשהיו בני 3-4, ובמקרים יוצאי דופן היו בגיל לידה או בגיל 6. הילדים היו בני 4-11 בעת האימוץ. הגיל

הרווח שבו נמסרו ילדים לאימוץ עם קשר הוא 5-6, והמקרה שנכלל במחקר, בו אומצה ילדה בגיל 11 הוא נדיר, ונובע מכך ששני אחיה הצעירים נמסרו לפנייה לאימוץ עם קשר.

שבעה ילדים אומצו על-ידי משפחות ללא ילדים שנולדו להן וחמישה ילדים אומצו על-ידי משפחות שהיו להן כבר 3-6 ילדים שנולדו להן. שמונה ילדים אומצו כל אחד על-ידי זוג הורים, וארבעה ילדים אומצו כל אחד על-ידי נשים חד-הוריות.

משך הזמן בו שהו הילדים באימוץ עם קשר במסגרת המקרים שנכללו במחקר נע בין שנתיים לתשע שנים.

מבחינת הדמויות עמן היו הילדים בקשר - בשניים מן המקרים הם היו בקשר עם זוג ההורים המולידים, בשישה מקרים הם היו בקשר עם אחד ההורים, בשני מקרים הם היו בקשר גם עם אחיותיהם מן המשפחה המולידה, ובמקרה אחד הקשר היה רק עם הסבתא.

תדירות הקשר במפגשים נעה בין פעם ל-4 פעמים בשנה, ובמקרה יוצא דופן, תדירות המפגשים הייתה אחת לשבועיים. זאת, מכיוון שבמסגרת האומנה הרגילה, הילדה המאומצת נפגשה עם אמה המולידה מדי יום בבית המשפחה האומנת.

ברוב המקרים לא התקיים מפגש בין ההורים המאמצים לבין בני המשפחה המולידה עמם ישנו קשר באימוץ, ורק בשלושה מקרים התקיים מפגש.

מאפייני המקרים של אימוץ על-ידי אומנה

במסגרת המחקר נכללו 10 מקרים של ילדים שאומצו על-ידי משפחתם האומנת, כולל המקרים המשולבים של אימוץ עם קשר על-ידי משפחות אומנות. במסגרת מקרים אלו היו 12 ילדים שאומצו על-ידי משפחתם האומנת. בשני מקרים היו שני אחים שאומצו יחדיו על-ידי משפחתם האומנת.

הילדים היו בגילאי לידה עד 7 כשהושמו באומנה. הגיל הרווח בו הושמו באומנה היה שנה-שנתיים, ובמקרים יוצאי דופן היו בגילאי לידה או בגיל 7. טווח הגילאים בו אומצו הילדים על-ידי משפחתם האומנת נע בין 3-12 שנים, כאשר אימוץ בגיל 10 או 12 הוא יוצא דופן.

בשבעה מקרים האומנה הייתה חסויה, כלומר, הילד נפגש עם ההורים המולידים אך לא הייתה היכרות ומפגש בין ההורים המולידים לבין ההורים האומנים, ובשלושה מקרים האומנה הייתה רגילה, כלומר, ההורים המולידים וההורים האומנים נפגשו, ולעתים אף המפגשים בין הילד לבין הוריו המולידים התקיימו בבית ההורים האומנים.

בשמונה מקרים האימוץ היה סגור ובשני מקרים האימוץ היה עם קשר.

חלק ב: סוגיות הנוגעות לאימוץ ילדים בסיכון

3. סוגיות הנוגעות לאימוץ ילדים בסיכון

בחלק זה יובאו סוגיות כלליות הנוגעות לאימוץ ילדים בסיכון, כפי שעלו מן המקרים שנחקרו, ללא קשר להבחנה בין אימוץ עם קשר ואימוץ על-ידי משפחות אומנות. הסוגיות שיובאו בפרק זה הן: המניעים של הורים מאמצים לאמץ, המורכבות הכרוכה באימוץ ילדים בסיכון, יחסה של הקהילה לאימוץ, אימוץ על-ידי משפחות חד-הוריות ואימוץ בקרב משפחות עם הורות מולידה.

3.1 מניעים של הורים מאמצים לאימוץ

מן הספרות המחקרית עולה כי ישנם שני סוגים עיקריים של מניעים של הורים לאמץ: מניעים אלטרואיסטיים, אשר ממוקדים בילדים בסיכון, וברצון לספק להם מסגרת משפחתית חיובית ומיטיבה, ולהגביר את סיכוייהם להצליח בחיים. קבוצת המניעים השנייה ממוקדת בהורים המאמצים, וכוללת, למשל, צורך בהגשמת ההורות בקרב הורים חשוכי ילדים, צורך בהמשכיות להורות בקרב הורים שילדיהם התבגרו ועזבו את הבית, או רצון של ההורים במשמעות לחיים. חשוב לציין כי ההורים בוחרים לאמץ על פי-רוב משילוב של מספר מניעים, כגון צורך בהגשמת ההורות ו/או מניע הומני, אולם אצל חלקם מניע זה או אחר הוא יותר דומיננטי (Tybjee, 2003; Malm & Welti, 2010). כפי שעולה מניתוח המקרים, למניעים הדומיננטיים של ההורים לאימוץ ישנן השלכות על האופן שבו הם תופסים את האימוץ ומתייחסים אליו.

גם מניתוח המקרים במחקר הנוכחי עולים שני הסוגים העיקריים של המניעים לאמץ ילדים בסיכון: (1) הגשמת ההורות בקרב הורים חשוכי ילדים/בעלי עקרות משנית.

(2) מניע הומני: רצון לעזור לילד בסיכון ולתרום לחברה, לרוב בקרב בני זוג להם ילדים שנולדו להם.

בחלק זה נתאר את המניעים השונים של ההורים לאימוץ, ובחלקי הדוח הדנים באימוץ עם קשר ובאימוץ על-ידי משפחות אומנות יתוארו השלכותיהם של מניעים אלה על רגשותיהן ועל התנהלותן של המשפחות המאמצות.

מניע של הגשמת ההורות בקרב אנשים חשוכי ילדים

היו הורים מאמצים חשוכי ילדים, שאמרו כי המניע העיקרי שלהם לאימוץ היה הרצון להגשמת ההורות. חלקם ניסו להוליד ולא הצליחו בכך, חלקם ניסו לאמץ תינוקות בארץ וחלקם ניסו לאמץ תינוקות מחו"ל. לבסוף, בחרו לאמץ ילד בסיכון בארץ.

היו הורים מאמצים שסיפרו כי הם מגיבים בהשתוממות על אמירות "כל הכבוד" הנאמרות להם לנוכח העובדה שאימצו ילד גדול משירותי הרווחה. כלומר, הם רואים באימוץ דרך להגשמה עצמית, משהו שעשו בעבור עצמם. לדברי אחת האימהות המאמצות:

"אנשים לפעמים אומרים לי 'כל הכבוד'. לא מגיע לי כבוד מיוחד בגלל זה, ממש לא, עשיתי את זה לעצמי, כי רציתי להיות אימא, כי החיים שלי היו ריקים, כל הצבעים וכל

הקולות לא היו... כמה יכולה לפטפט עם הבעל? ... זה משעמם. להיות אימא זה כל-כך ממלא... אין מילים לתאר לעומת בית ריק, הבית היה עגום, החיים עגומים, זה משהו אחר".

לדברי אם מאמצת אחרת:

"אנשים אומרים לי לפעמים 'כל הכבוד' על שאימצתי את הבן שלי. אני מרגישה שזה משפט עקר. עשו לי טובה שנתנו לי אותו כי בלעדיו אף אחד בעולם לא היה קורא לי 'אימא'. אני לא צריכה 'כל הכבוד' כי לא עשיתי טובה לאף אחד כמו בשביל עצמי, כדי להגשים את החלום שלי להיות אימא".

בעבודתה, מסבירה העליון (2010) מהו האובדן שחווים ההורים המאמצים חשוכי הילדים: האובדן של ההמשכיות הביולוגית והאבל על הילד שלעולם לא יצליחו להביא לעולם. האובדן שחווים הילדים המאומצים הוא אובדן הקשר שלהם עם משפחתם המולידה. לכן, יש הדדיות בתחושת הכרת הטובה. דיאמונד וארבל (2009) מסבירים בספרם את הצורך ההדדי והקשר בין הורים מאמצים חשוכי ילדים לבין ילדים מאומצים: "ילדים זקוקים להורים כדי לגדול ולהתפתח, ומבוגרים זקוקים לילדים כדי להפוך להורים. האימוץ מחבר בין שני צדדים שחווים אובדן, ומשקם אותם".

ביטוי לצורך ההדדי החזק בקשר בין ההורים המאמצים חשוכי הילדים לבין הילד המאומץ מופיע במכתב שכתבה אחת האימהות המאמצות שרואיינה במסגרת המחקר לבנה המאומץ, לאחר שקיבלה ממנו מכתב הוקרת תודה על אימוצו.

"אני שמחה שאתה מאושר, ושלא תחשוב שרק אתה זה שמאושר בגלל שהגשמת לי חלום אימהות. אני רוצה לומר לך שאתה זה שהגשמת לי חלום אימהות ומילאת את חלל הבית בשמחה רבה. אני לא צריכה ללדת אותך בשביל להרגיש שאתה הילד היקר שלי, ולהרגיש אימא. אני מרגישה שבתוך הנשמה שלי הפכת אותי לאימא שלך ורק שלך במשרה מלאה".

ביטוי נוסף לצורך ההדדי החזק של ההורים המאמצים חשוכי הילדים ושל הילדים המאומצים אלה באלה הופיע בדבריהן של אימהות חשוכות ילדים שאמרו שהן משחקות עם ילדיהן משחק של לידה מדומה. למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "כשהיה קטן חיבקתי אותו ועשינו משחק כאילו הוא יצא ממני". לדברי אם מאמצת אחרת: "כשהיו קטנים, בשבת, כשקמים מאוחר שניהם היו באים למיטה שלנו בבוקר. היה לנו משחק, היו נכנסים מתחת לשמיכה ויעכשו אני נולד ממך' יחד איתם עשינו את המשחק הזה... ואחרי זה היה הרבה צחוק וקרבה".

מניע של רצון לתרום לילדים ולחברה בקרב אנשים להם ילדים שנולדו להם

היו הורים מאמצים עם ילדים משלהם, שאמרו כי הם בחרו לאמץ ילדים בסיכון כדי לתרום לילדים ולחברה בכללותה. למשל, לדברי אם מאמצת: "האימוץ נעשה ממקום שרובו הומני. זאת הסיבה שלא נסעתי לאמץ ילד מחו"ל, ולקחתי ילד יותר בוגר, כי יותר קשה לאמץ אותם. אני רוצה לגרום לילד שאימצתי להצליח בחיים, שיגיע למקומות שמכוחות עצמו לא יכול היה להגיע אליהם". הורים מאמצים אחרים אמרו כי הם מרגישים שהם התברכו בחייהם ורוצים לתת לאחרים. למשל, לדברי אב

מאמץ: "אמרנו לעצמנו: יש לנו ארבעה ילדים בריאים, אנחנו בריאים ושלמים, ברוך השם אז אנחנו צריכים לעשות משהו למען אחרים ולאמץ ילד שזקוק לבית". במקרה אחר אמרו ההורים המאמצים: "התמזל מזלנו, אנחנו במצב כלכלי מאוד טוב, יכולנו ללמוד באוניברסיטה ולעשות כל מה שרצינו. ועכשיו אנחנו רוצים לאמץ. זו הדרך שלנו לתרום לחברה. התעקשנו לקבל ילד עם צורך".

3.2 ההתחברות הראשונית של ההורים והילדים

♦ **התחברות מיידית של ההורים אל הילדים:** היו הורים שאמרו שההתחברות אל הילד החלה עוד לפני המפגש איתו. למשל, אומרת אחת האימהות המאמצות: "אחרי שהעו"ס סיפרה לי על הילד אמרתי: 'זה נשמע הילד שלי', וכשהראתה לי תמונה שלו אמרתי 'בטוח שזה הילד שלי. זה היה בטוח הוא'". והיו הורים שאמרו שההתחברות אל הילדים הייתה במפגש הראשון עמו. למשל, לדברי אב מאמץ: "נפגשנו איתם בפעם הראשונה וכבר ידענו שזהו זה. אלה הילדים שלנו". רוב ההורים תיארו את המפגש הראשון עם הילד שלהם כהתאהבות וכ"אהבה ממבט ראשון".

♦ **התחברות מיידית של הילדים להורים:**

- **ביטויים להתחברות מהירה** - היו ילדים שהתחברו ונקשרו אל הוריהם המאמצים מיד כשהכירו אותם. למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "הילדה מהר מאוד קיבלה אותי. אחרי כמה ימים לקחתי אותה הביתה. היא הרגישה בשינוי, בבית החדש, באווירה החדשה. כשהורדתי אותה אל הרצפה היא ישר רצתה לחזור אליי. נקשרה אליי מאוד מההתחלה". היו ילדים שביטאו התקשרות ראשונית מהירה וכינו מההתחלה את הוריהם המאמצים "אימא ואבא". למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "כשהיה בבית המעבר הוא התקשר אלי ואמר: 'אימא מתי תקחי אותי?' זה כבש אותי ואז הבאנו אותו".

- **הסבר להתחברות מיידית של הילדים להורים** - לדברי מנהלת אחד מבתי המעבר: "יש ילדים שכבר מאוד רוצים משפחה. יש להם רצון להתחבר מיד, משהו של חוסר מובחנות, משהו של ילדים בבתי ילדים. רצון להשתייך למישהו ולוותר על כל מי שאתה". חיזוק לעמדה זו מופיע בדבריו של אחד האבות המאמצים: "במפגש הראשון היה בינינו קליק, רץ אחריי, קרא לי 'אבא'. היום אני מבין איך זה שהוא קרא לי כל-כך מהר 'אבא', בשבילו זה היה סתם שם".

♦ **התחברות הדרגתית של הילדים להורים:** לעומת זאת, היו מקרים בהם ההתחברות של הילדים אל ההורים המאמצים הייתה הדרגתית. למשל, לדברי עו"ס האימוץ באחד המקרים: "לקח לאחים מספר חודשים, לא קראו להם מיד 'אימא' ו'אבא' קראו להם בשמות פרטיים, ידעו שנכנסים לסטטוס של משפחה אבל לקח זמן להתקשרות ביניהם. עם הזמן נוצרה ההתקשרות שהלכה והתחזקה". לדברי האם המאמצת: "כעבור כמה זמן אמרתי להם: 'לא תקראו לי יותר בשמי הפרטי אלא 'אימא' וכך היה".

3.3 המורכבות באימוץ ילדים בסיכון

התפיסה הרווחת כיום ביחס לאימוץ ילדים היא כי הוא שונה מהורות מלידה - לקשר בין ההורים המאמצים וילדיהם יש מאפיינים ייחודיים והוא כרוך במורכבות. הדבר נכון ביתר שאת ביחס לאימוץ ילדים בסיכון, כפי שיוסבר בהמשך. היו הורים שאמרו כי אימוץ ילדים בסיכון מצריך התמודדות מתמדת והשקעה רגשית גדולה. למשל, אומרת אחת האימהות המאמצות: "בננו המאומץ מעסיק

אותנו מחשבתית ורגשית 80% מהזמן; 20% מהזמן אנחנו חושבים על כל חמשת ילדינו האחרים". בשל המורכבות הכרוכה באימוץ ילדים בסיכון חשוב כי הגורמים הטיפוליים יסייעו להורים להתאים את ציפיותיהם מן הילד ומקשריהם עמו ליכולתו ולצרכיו, ולהבין כי האימוץ שונה מהורות מלידה. זאת, לצורך סיוע בהצלחת האימוץ (Barth et al., 2006). בהמשך יפורטו מאפייני המורכבות בקשר זה, כפי שעלו מדברי ההורים המאמצים, בחלוקה לארבעה נושאים: השפעת הרקע של התעללות והזנחה על רגשותיו והתנהגותו של הילד, פערים וחסכים עמם מגיעים הילדים לאימוץ, ההתמודדות עם ילדים בעלי גנטיקה שונה, והזהות המורכבת של ילדים בסיכון.

א. השפעת הרקע של התעללות והזנחה על רגשותיו והתנהגותו של הילד

חלקם הגדול של הילדים המגיעים לאימוץ עברו התעללות ו/או הזנחה מצד בני המשפחה המולידה. יש לכך השפעה על מצבם הרגשי וההתנהגותי של הילדים לאורך זמן. למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "באימוץ מהסוג הזה מקבלים ילדים שחוויותיהם הראשונות היו קשות ואין שום טיפול שיוציא את החוויות הקשות האלו מהם. מה שמנחה אותי זו האמת העצובה שאי אפשר יהיה 'לתקן' את נפשו של הילד, אפשר רק ליצור הרבה חוויות מיטיבות, ולחיות עם הפצע". לדברי אם מאמצת של בחור בן 20: "הייתה לו ילדות יפה ובריאה. אבל החלק הפגוע נשאר אצלו".

ביטויים רגשיים והתנהגותיים למצוקתם של הילדים:

♦ **חרדות נטישה** - במחקר נרטיבי שכלל ראיונות עומק עם 15 נשים מאומצות, עולה כי חווית הפחד מנטישה עוברת כחוט השני במכלול הנרטיבים, ללא קשר לגיל האימוץ (העליון, 2010). לדברי החוקרת, במחקרים רבים נמצא כי חרדת הנטישה מאוד רווחת אצל ילדים מאומצים. כך גם עולה במחקר הנוכחי. למשל, מתארת אם מאמצת שיש לה גם ילדה שנולדה לה: "אני רואה את ההבדל בינה לבין הבת הקטנה שלי, שמבוגרת ממנה בשנה. היא יותר בטוחה בעצמה ומסכימה ללכת לישון אצל סבא וסבתא והבת המאומצת אף פעם לא הסכימה ללכת לישון אצל אף אחד כי היא לא רצתה לעזוב אותי". בדוגמה אחרת מתארת אם מאמצת ביטויים לחרדות הנטישה של בנה המאומץ: "כל פעם שהיינו יוצאים היה שואל: 'לאן אתם הולכים?' 'מתי תחזרו?' 'לכמה זמן אימצתם אותי?' אמרנו לו 'לכל החיים', גם כשתהיה אבא', 'לא נכון כבר הייתי בכמה משפחות'. היה במשפחת קלט, המשפחה אצלה היה לא הייתה משפחה מאמצת. לכי תסבירי לו את זה. כל הזמן פחד שיקרה לנו משהו בדרך 'ואם תמותי?'".

היו הורים שתיארו היצמדות של ילדיהם אליהם כביטוי לחרדת הנטישה:

היצמדות ביום - למשל, מספרת אחת האימהות המאמצות: "היא הייתה מאוד מפוחדת. הייתי מלווה אותה לבית-ספר, עד שהייתי נותנת אותה למורה ביד. בהפסקות לא הייתה עוזבת את המורה. יש לה פחדים, לא מסוגלת להיות לבד. כשאני עולה לתלות כביסה, הייתה באה אחריי ותופסת לי את החצאית, לא עוזבת אותי".

היצמדות בלילה - למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "היו לילדים חרדות נטישה. הנוכחות שלנו לידם בלילות הייתה מאוד קריטית. ביום אפשר לראות אותך, בלילה צריכים לחוש אותך. הייתי מנמנמת על ידם עד שנרדמו". לדברי אם מאמצת אחרת: "בהתחלה, זה היה מדהים, הייתה בטראומה קשה מהטלטלות והניתוקים, הסכימה רק לשכב על גבה על הבטן שלי, וכל הלילה

ככה". לדברי אם מאמצת אחרת: "בהתחלה, לפני שנרדם הייתי מחזיקה לו את היד. זה היה לוקח שעה לפחות. בלי זה לא נרדם".

◆ **חוסר ביטחון של הילדים לגבי השייכות שלהם למשפחה המאמצת** - דיאמונד וארבל (2009) מתייחסים בספרם לחוסר הביטחון שמאפיין חלק מן הילדים המאומצים לגבי שייכותם למשפחתם המאמצת: "מלבד מועקת המטען הרגשי שנושא עמו הילד המאומץ, טורדת את מנוחתו גם שייכותו שהיא 'בחסד' ולא 'בזכות' - למשפחתו החדשה, תחושה שאינה קיימת בתודעה הבסיסית של הילד ה'נורמטיבי', שנולד להוריו. במקרים רבים הרגשה זו ש'אני כאן על תנאי רודפת את הילד, גם אם יורעפו עליו תועפות אהבה" (עמוד 19). ואכן, במסגרת המחקר הנוכחי היו הורים מאמצים שתיארו את הצורך של ילדיהם המאומצים באישור תמידי לגבי שייכותם למשפחה. למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "הוא כל הזמן שואל אותי אם אני אוהבת אותו? אמרתי לו שאני אוהבת אותו מאוד ואנחנו ההורים שלך בכל מצב. לא יודעת אם מישהו אחר היה שורד איתו, המון עבודה, עבודה, להביא אותו למצב שהוא ירגיש שייך. שאנחנו שלך נטו. שלא ירגיש לא שייך". אם מאמצת אחרת מספרת: "היא כל הזמן בודקת אם היא ילדה שלנו, כמו הילדים האחרים שלנו, ומספרת לכולם שיש לה גם אימא 'אמתית'. היא בודקת מולנו כמה היא באמת שלנו או לא שלנו". לדברי אם אומנת/מאמצת מקבוצת התמיכה: "הבן המאומץ מעמיד אותי בניסיונות קשים יותר מכל שבעת ילדיי. הוא מאשים את בני ומחפש אותי, לראות איך אני. זו לא קנאת אחים רגילה, הוא כל הזמן בוחן את המקום שלו".

◆ **תוקפנות והתפרצויות זעם** - היו הורים שאמרו שלילדיהם המאומצים ישנם ביטויים מוחצנים לקשייהם הרגשיים כגון תוקפנות וזעם. למשל, אמרה אחת האימהות המאמצות: "יש לו 2 אישיותות. לפעמים הוא רגוע ומקסים, ומדי פעם יש לו התקפי זעם ואלימות. אפילו אלימות כלפיי. מאוד קשה לו עצם האימוץ". לדברי אם מאמצת אחרת: "היו לו המון התקפי זעם וקללות מחרידות ולחילופין המון בכי. התקפי הזעם הם בעצם ביטוי של כאב".

◆ **התנהגות שורדנית-מְרָצָה, וחשש להכביד על ההורים המאמצים** - היו הורים מאמצים שאמרו שילדיהם מתנהגים באופן מְרָצָה ואמיץ מחשש להכביד עליהם, ומכך שהוריהם המאמצים לא ירצו בהם. למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "אני רואה את ההבדל בין שתי הבנות, בין הבת שלי מלידה לבין הבת המאומצת. כשהבת שנולדה לי חולה היא מתפנקת, שוכבת במיטה ורוצה שיטפלו בה. כשהבת המאומצת חולה היא מראה לנו כמה היא חזקה והיא מנסה להתאושש כמה שיותר מהר, ואומרת לנו: 'לא, אני לא חולה, אני לא חולה, אני מרגישה טוב', כי היא פוחדת שהיא תכביד עלינו ואז לא נרצה אותה". לדברי אם מאמצת אחרת: "היו לה בעיות עצירות קשות ביותר, והאמת, היא כל-כך רצתה להישאר פה, שכל מה שעשיתי לה היא הסכימה, נרות, לאכול כל בוקר כפית עם שמן זית". לדברי אם מאמצת אחרת: "היא מודה על כל דבר שאנחנו עושים בשבילה או נותנים לה ואומרת: 'אתם לא צריכים'. ההורים המולידים שלה היו בקשיים כלכליים והיא הבינה שלא יכלו לגדלה אותה בגלל שלא היה להם כסף. הרבה פעמים חושבת במונחים של הוצאות ואומרת לנו: 'אתם לא צריכים להוציא עליי כסף'. אולי היא חוששת שנרצה להחזיר אותה כי היא עולה לנו יותר מדי".

ב. פערים וחסכים עמם מגיעים הילדים לאימוץ

חלק מהילדים מגיעים למשפחותיהם המאמצות כשיש להם פערים וחסכים בתחומים שונים. ככל שהילדים מגיעים למשפחותיהם המאמצות גדולים יותר, כך עלולים הפערים והחסכים להיות רבים יותר, ועל המשפחה המאמצת מוטל לפעול כדי לצמצם פערים אלו.

♦ **חסכים בתחום התזונה** - היו ילדים שהגיעו לבית הוריהם המאמצים עם חסכים בתזונה מאוזנת או עם הרגל לסוגי מזון ולטעמים שונים מן המאכלים והטעמים בבית ההורים המאמצים. למשל, מספרת אחת האימהות המאמצות: "כשהגיעה לכאן, הייתה מאוד חלשה וכמעט לא הייתה אוכלת כלום. המקסימום שהיתה אוכלת זה מנה חמה ועלי כרוב. הגיעה לכאן במצב שהיא לא מכירה סוגים של מזונות בסיסיים. הייתי צריכה להכיר לה מאכלים שונים ולשכנע אותה לאכול אותם".

♦ **פערים בתחום האורייני-לימודי** - לגבי מרבית הילדים צוינו פערים בתחום זה. לדוגמה, לדברי אב מאמץ: "הוא הגיע לכאן עם השכלה כללית אפס, לא שמע בחיים על כיפה אדומה, לא שמע בחיים על אברהם אבינו, כלום. לפני השינה היינו מספרים לו כל יום סיפורים". לדברי אם המאמצת: "לקח לבנים המאומצים זמן עד שהתחילו לקרוא. לכן כל ערב הקראתי להם סיפור או שניים. החוויה המשותפת הזאת של קריאת סיפורים הביאה אותם למקום של קריאה". לדברי אחד הבנים המאומצים (בן 15): "לי היו פערים גדולים בלימודים כי בבית המעבר פחות מתעסקים בלימודים. אימא שלי ישבה איתי כל יום והשלמתי את החומר".

♦ **חסכים ברכוש פרטי** - היו ילדים שאומצו לאחר מספר שנים בהם גדלו בסידור חוץ-ביתי, מוסדי באופיו, שבו היה להם מעט רכוש פרטי. למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "לפני ראש השנה הלכתי לקנות לה נעליים חדשות. היא בחרה סנדלים אדומות. דמעות זלגו לי, היא חיבקה את הסנדלים ככה, כמו תינוק. 'סנדלים אדומות רק שלי...'. הבנתי שהיא מקבלת דברים פרטיים שלא היו לה, דברים בסיסיים לא היו לה משלה, בבית המעבר הכל קולקטיבי של כולם".

♦ **חסכים בתחום של אינטימיות וקרבה** - ילדים אשר גדלו מספר שנים בסידורים חוץ-ביתיים אשר אינם חלופות למשפחה, הגיעו למשפחה המאמצת עם חסכים בתחום של אינטימיות וקרבה. לדברי אחת האימהות המאמצות: "היה לה צורך לחטט אצלי בתכשיטים ולענוד אותם. אהבה גם להסתובב בבית עם הנעליים שלי. אינטימיות כזו עם אישה בוגרת לא הייתה לה. כשראתה אותי ערומה הייתה פותחת זוג עיניים, מזכרונותיה לא ראתה עירום אף פעם, גם לא תכשיטים". לדברי אם מאמצת אחרת: "הוא הגיע לכאן עם מיומנויות שחסרות לו, כמו מגע של ליטוף. כל מגע שלו היה חזק כזה. להעביר משהו בעדינות כמו ליטוף ודגדוג, לא היה לו. היום מאוד אוהב שמלטפים אותו ומאוד רגיש לדגדוג, זו תכונה שהתפתחה אצלו".

ג. התמודדות עם גידול ילד בעל גנטיקה שונה

♦ **התמודדות עם אופי מ"גנטיקה" שונה** - לדברי אם מאמצת (חשוכת ילדים): "יש לנו אתגר של התמודדות עם אופי גנטי אחר. הבת שלנו היא 'טורבו' ותוססת ואנחנו רגועים ומופנמים". לדברי אם מאמצת לה יש ילדים שנולדו לה: "היום מבינים שזאת לא לידה, שאתה יולד ילד שהוא שלך עם הגנים שלך, משהו שאתה מכיר. יש מרכיב גנטי שונה. ההתמודדות עם הילדה, כמה שאוהבים אותה, היא שונה לחלוטין ממה שאנחנו מכירים מההתמודדות עם הילדים שנולדו לנו".

◆ **חשש שהשפעת "האופי הגנטי" תגבר על השפעת החינוך** - דיאמונד וארבל (2009) מתארים את אחת הסוגיות המעסיקות ילדים והורים מאמצים רבים: מה משפיע יותר על אופיו והתנהגותו של הילד המאומץ, התורשה או הסביבה. "הוא (=הילד המאומץ) ומשפחתו המאמצת בודקים ללא לאות 'כמה מזה הוא קיבל מאיתנו (הוריו) וכמה הביא עמו 'משם'. אנחנו מנסים לזקוף לזכותנו את הישגיו של הילד, ולהבין ולהסביר את הבלתי מובן, כאשר הוא לא מתפתח כראוי ובהתאם לציפיות" (עמ' 20). במחקרה של Deacon (1997, p. 251 - כמצוטט אצל העליון, 2010) נמצא כי הורים רבים נותנים הסברים להתנהגויות שליליות של ילדיהם, כגון מעשי קונדס של ילדיהם באמצעות התייחסות גנטית אל הילד: "במקרים רבים התנהגותו השלילית של הילד תעבור רציונליזציה ותוסבר באמצעות גנטיקה". ואכן, גם במחקר הנוכחי הנושא עלה. אחת האימהות המאמצות ביטאה בדבריה חשש שהשפעת "האופי הגנטי" תגבר על השפעת החינוך: "אמה המולידה של הבת המאומצת הביאה אותה לעולם מחוץ לנישואין והתנהגה בצורה לא מוסרית. יש לי פחד ממה שיקרה בעתיד ואם הגנטיקה תנצח את החינוך שהילדה מקבלת מאיתנו, ותסתובב עם בחורים ותעשה מעשים דומים למעשים של אימא שלה".

◆ **התייחסות לרקע התורשתי של המאומץ ולסיכונים בתחום הבריאותי** - למשל, לדברי אם מאמצת, שבנה המאומץ בן 20: "אמרתי לו: 'תזכור, לא ילדתי אותך, הגנטיקה שלנו לא אותו דבר', הכנסתי לו למוח שיאוי לך אם תשתה, עם הרקע הנפשי במשפחה שלך. אסור לך! היום, אפילו יעשנו לידו סמים, לא ייקח".

ד. הזהות המורכבת של ילדים מאומצים

זהות עצמית מתגבשת בתקופת הילדות בתהליך של הזדהות עם דמויות ההורים ועם דמויות של אנשים משמעותיים אחרים ושל היפרדות מהם בדיאלקטיקה מורכבת של הפנמות והיבדלויות (נוי-שרב, 2004). תהליך זה מורכב יותר בעבור ילד מאומץ מאשר בעבור ילד שגדל עם הוריו המולידים, מכיוון שילד מאומץ כבר חווה פרידה מהוריו המולידים. מרגע שהילד מאומץ, גם ילד שאומץ בינקותו, הוא מודע לעובדת אימוצו וצריך לבנות לעצמו את זהותו ואת מושג העצמי שלו על בסיס שני זוגות הורים. האחד ממשי והשני מופשט, הקיים בדימיון ו/או בזיכרון, או שישנו קשר מרוחק עמו במסגרת האימוץ הפתוח. חוקרים שונים יצאו מתוך הנחה שניתן לתפוס את זהותו של המאומץ כזהות אישית "דיאלוגית", כלומר הנושאת בחובה דיאלוג מתמיד בין הזיקה למשפחה המולידה לבין הזיקה למשפחה המאמצת, כלומר זהות אישית "מגוונת", המכילה את מגוון הניגודים והסתירות הכלולים בהווייתו של המאומץ (Galvin, 2003; Bertocci & Schechter, 1991; Brodzinsky et al, 1992), כמצוטט אצל לויין-מגד, 2010). Brodzinsky ואחרים (כמצוטט אצל נוי-שרב, 2004) הסבירו בספרם מדוע גיבוש הזהות העצמית אצל מאומצים היא משימה מורכבת יותר: "למאומצים ישנה משימה מורכבת יותר בחיפושם אחר האני. כאשר אתה חי עם משפחתך המולידה יש לך סימני דרך המנחים אותך בדרכך. אתה יכול לראות קטעים של עתידך משתקפים בהוריך, חלקים של אישיותך מהדהדים באחייך ואחיותיך. אצל ילד מאומץ רמזים אלה פחותים".

להלן ביטויים מן המחקר הנוכחי לזהות הדיאלוגית והמורכבת של הילדים המאומצים:

◆ **שאלות ומחשבות לגבי הזהות האישית** - למשל, מספרת אחת האימהות המאמצות: "היא מבקשת ממני לדעת מדי פעם איך היא הגיעה אלינו, זה נמצא שם והיא מתמודדת עם זה". לדברי

אם מאמצת אחרת: "היא התחילה לדבר ולשאול סביב יום המשפחה ואז כל שנה יש התעוררות מחדש וזה נהיה יותר ויותר מדובר. מגיל צעיר הייתה עסוקה בזה". לדברי אם מאמצת אחרת: "בתי המאומצת באה לשאול אותי: 'מאיפה הם הביאו אותי?' וביקשה שאני אספר לה את הסיפור. היה לי מאוד עצוב והיא באה לדבר על זה בלי רגש ואמרה: 'אני מבינה שאת לא ילדת אותי, ושהבאת אותי לכאן, זה בסדר, אני רק רוצה לשמוע את הסיפור'". לדברי בת מאומצת (בת 10): "לפעמים אני חושבת לעצמי: 'מי היא אימא שלי?' אימא שלי אומרת שאני יכולה לפתוח תיק אימוץ אבל אני שמחה להיות איתם (=עם ההורים המאמצים), כי הם ההורים הכי טובים שפגשתי".

◆ **געוועים ופנטזיה על המשפחה המולידה** - למשל, מספרת אחת האימהות המאמצות: "יום אחד אמרה שהיא מתגעגעת אליה, אל האימא האמתית. השם שלה הוא לועזי, ואז אמרה לי פעם 'כשהייתי באמריקה עם האימא האמתית שלי... המון המון פנטזיה'. לדברי אם מאמצת אחרת: "לפעמים יש לו פנטזיה ששם הכל טוב". לדברי אחת ממנחות קבוצת התמיכה: "בקבוצה של הורים ומתבגרים מאומצים שהנחיתי הייתה נערה שאמרה שהיא מפנטזת שהיא הבת של מלכת אנגליה".

3.4 יחסה של הקהילה אל האימוץ

ההתייחסות של הקהילה בה הילד חי אל האימוץ עשויה להשפיע על השתלבותו של הילד בתוכה, ועל מידת ההשלמה שלו עם אימוצו. לדברי אחת ממנחות קבוצת התמיכה להורים אומנים מאמצים: "הכי טוב ללכת על שביל האמצע, לא להסתיר ומצד שני לא לעשות 'אישי' מזה. לשדר נוחות מסוימת. לא להכניס לתוך זה המון מתח, ומצד שני לא להסתיר את זה. ככל שאתם חיים עם זה יותר בשלום ובמודעות, כך גם הקהילה והמערכות יחיו עם זה יותר בנינוחות".

בחלק זה יתוארו עמדותיהם של ההורים המאמצים והילדים ביחס לגילוי לקהילה שהילד מאומץ, תיאור של ההשתלבות של הילדים המאומצים בקהילה כולל התמיכה שהם מקבלים והקשיים לקלוט אותם, וכן תיאור של רגשותיהם של ילדים להתייחסויות שהם מקבלים מן הקהילה לאימוצם.

א. עמדות ביחס לגילוי לקהילה שהילד מאומץ

מניתוח המקרים עלו שלושה סוגים של החלטות ביחס לשיתוף הקהילה:

◆ **גילוי לקהילה וגיוסה לעזרה בקליטת הילד** - היו הורים מאמצים שגרים ביישובים קטנים שהחליטו להכין את שכניהם לקראת האימוץ. למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "עשיתי הכנה לנשות המושב. עשינו מפגש, דיברנו ודנו על כך שכדי שהילדים ייקלטו פה אנחנו צריכים עזרה ועבודה משותפת". ולדברי אם מאמצת אחרת: "לפני שהבן המאומץ הגיע אלינו פרסמנו מכתב לחברים שהחלטנו לאמץ ילד בסיכון משירותי הרווחה וביקשנו מהם לעזור לנו בהשתלבותו ביישוב".

◆ **מוכנות לשתף באימוצו של הילד אך לא את כולם** - למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "תמיד אני אומרת לבנותי המאומצות: 'זו החלטה שלכן אם לספר את זה. לא כדאי לספר לכולם אבל אם אתן רוצות, אתן יכולות'".

- ◆ **הסתרת עובדת אימוצו של הילד בפני הקהילה** - למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "אני לא יכולה להגיד את המלה 'מאומץ'. קשה לי מאוד לדבר על זה בחוץ".

ב. השתלבותו של הילד המאומץ בקהילה

מניתוח המקרים עולה כי בדרך כלל ישנה תמיכה מהקהילה. למשל, לדברי אב מאמץ: "אנחנו מקבלים הרבה עזרה מהקהילה ומבית-הספר. אנשים קיבלו את בננו המאומץ כמו שהוא ורצו לעזור לנו". לדברי אם מאמצת במקרה אחר: "בהתחלה היה הרבה שיתוף פעולה מבחינת החברים. אנשים לא סובלניים היו סובלניים אליו".

עם זאת, ישנם קשיים שעלו בקבלת ילדים מאומצים.

- ◆ **קשיים הנובעים מסטיגמה שלילית על ילדים מאומצים** - למשל, מספרת אחת האימהות המאמצות: "הייתה ילדה שהיא בת של אדמו"ר מכובד והילד שלנו הרביץ לאחיה. והאם של הילדה אמרה: 'זה כנראה עובר בַּגְנִים'. אמרתי לה: 'סליחה? גם הילד שלך מרביץ'".

- ◆ **קשיים הנובעים מהתנהגותו של הילד** - למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "לאורך זמן זה לא היה קל לקבל מהשכנים תמיכה באימוץ. במיוחד כשהוא 'מתלבש' על ילדים אחרים. הסתכסך המון עם ילדים, רב, זרק אבנים. היה לו קושי רגשי בתקשורת. היו אנשים שאמרו לנו שהם לא מבינים 'למה הבאתם אותו, כשזה על חשבון הילד שלי?'". לדברי אב מאמץ במקרה אחר: "הוא התחיל לגנוב מילדים אחרים, מהצרכנייה, ממשפחות ביישוב שלנו. אנחנו ביישוב קטן וכולם מכירים אותו ואותנו ומעריכים את דרך החינוך שלנו. כל הזמן החליקו את זה, לא היה להם נעים להגיש נגדו תלונה במשטרה. בשלב כלשהו, עו"ס האימוץ ייעצה לנו לבקש מהחברים להגיש נגדו תלונה, ולהצמיד לו קצין מבחן וכך הוא יתחיל טיפול. וזה מה שקרה".

ג. תגובות של הילדים להתייחסויות של בני גילם לאימוץ

Deacon (1997, מצוטט אצל העליון, 2010) מתייחסת במחקר על ילדים מאומצים לתהליך גיבוש הזהות של הילד המאומץ המושפע מתגובות הסביבה. היא טוענת כי גיל הגן וגיל בית-הספר הינם קריטיים בעבור המאומץ, שכן הוא מתחיל לעסוק בשאלות רבות ומגוונות הקשורות לעובדת אימוצו: לסיבת הנטישה, למעמדו מול הוריו המולידים, ולידיעה כי קיים בחייו (לפחות בפנטזיה) כפל דמויות הוריות. השאלות ששואל המאומץ את עצמו הופכות במהרה לשאלות שמופנות אליו באופן ישיר על-ידי ילדים ואנשים בסביבתו הקרובה, והוא נדרש להשיב על השאלות עוד לפני שעיבד את משמעות האימוץ בעצמו. כך, למעשה, מתגבשת אצל הילדים המאומצים חווית זרות, שוני ונבדלות כבר מראשית החיים. בהמשך, יפורטו תגובותיהם הרגשיות המגוונות של הילדים להתייחסויות של בני גילם לאימוץ.

- ◆ **גאווה** - לדברי ילדה מאומצת: "פעם קראנו בכיתה בספר פרשת השבוע. מסופר שם על משה שבת פרעה אימצה אותו. ואני יחידה מאומצת בכיתה. וסיפרתי על עצמי, שההורים שלי הגיעו, ואז היו שני ילדים ואז אבא שלי בחר **אותי**, ומרוב שהתרגשתי, פלטתי עליו, והוא התאהב בי כי היה לי חיוך מצחיק, ונסענו באוטובוס הביתה. ומאז הם מפנקים אותי וטורחים בשבילי וקונים לי כל מה שאני רוצה. כולם מחאו לי כפיים על הסיפור הזה, וכל הזמן שחזרתי על הסיפור אמרו לי: 'איזה כייף להיות ילדה מאומצת והלוואי שזה היה קורה לי'".

- ◆ **בלבול** - לדברי נערה מאומצת: "זה מבלבל אותי, אני לא מבינה כששואלים אותי בבית-הספר למה יש לך שתי אימהות? ואני אומרת כי יש לי שתי אימהות".
- ◆ **מצוקה רגשית** - לדברי ילדה מאומצת: "פעם בשיעור עברית קראנו שיר והמורה שאלה: 'מה זו משפחה במתנה?' אז ילד אחד אמר: 'משפחה שמאמצת ילדים'. ואז הוא הצביע עליי וצחקק 'היא מאומצת...'. אז כולם הסתכלו עליי, ואני כזה: 'מה אתם מסתכלים עליי?' והילד הזה שואל אותי לפני כולם: 'איך את יודעת שאת מאומצת? ואיך את יודעת אם ההורים האמתיים שלך חיים?' ואני יוצאת ורוצה לבכות... המורה רצתה לדבר איתי על זה ואז שכחה ולא רציתי להזכיר לה. כשסיפרתי למורה המחליפה אז היא אמרה לכל הכיתה, שהאנשים שמגדלים ומטפחים את הילדים הם ההורים האמתיים".
- ◆ **אדישות** - למשל, לדברי ילדה מאומצת: "כל הכיתה יודעת שאני מאומצת, גם הבנים. יודעת שהם לא יפגעו בי למרות שאין בינינו קשר מיוחד. שואלים: 'את מאומצת?' 'את מאומצת?' 'איזה מסכנה'. זה לא אכפת לי, זו בחירה שלהם לנגיס".
- ◆ **הסתרת האימוץ** - למשל, לדברי אם מאמצת מקבוצת התמיכה: "בהקשרים חברתיים רחבים לא תמיד מתחשק לבני המאומץ לדבר על האימוץ. באחת השבתות היו אצלנו חברים. דיברנו על האימוץ. הבת הקטנה של החברים שלנו אמרה: 'אבל את אימא שלו'. אמרתי 'לא', כי לא אני ילדתי אותו. אמרה לי: 'למה את משקרת?' שאלה את בני המאומץ: 'זה נכון?' שתק. אחר-הצהריים אמר לה 'כשתהיי גדולה אגלה לך את האמת...'. לדברי אם מאמצת במקרה אחר: "הוא לא מעז להוציא את המילה 'אימוץ' מהפה. אני אומרת לו: 'תגייד בצבא שאתה מאומץ, תדברי'. אבל הוא לא מסוגל".

3.5 אימוץ על-ידי אימהות חד-הוריות

אימוץ ילדים על-ידי משפחה חד-הורית בראשה עומד גבר או אישה, הינו אפשרי ומקובל במסגרת החוק והנהלים של השירות למען הילד, אלא שהוא בעדיפות נמוכה יותר בהשוואה לאימוץ ילדים על-ידי זוג הורים.²² כאשר ילד מועמד לאימוץ, ראשית, מוצע אימוצו לזוגות, לפי מיקומם בתור ההמתנה לילד. אם אין זוג הורים שמוכן ומתאים לאמצו, אימוצו מוצע למשפחות חד-הוריות. כך קורה שמשפחות חד-הוריות בדרך כלל מאמצות ילדים יותר קשים להשמה מאשר משפחות דו-הוריות. העמדות ביחס למדיניות זו חלוקות. למשל, לדברי מנהלת אחד מבתי המעבר: "אני רואה בחומרה את העמדה הגורפת שנשים חד-הוריות הן בעדיפות שנייה לאימוץ ילדים בכל מקרה. אני רואה אם חד-הורית כמשפחה לכל דבר והן יכולות להיות מעולות. ביחס לכל ילד צריך לבדוק את ההורה/זוג ההורים הספציפי המועמד". מצד שני, הייתה עו"ס אימוץ שאמרה: "התפיסה היא שאין מה לעשות, זוג הורים זה בית יותר חזק ויציב מבית של משפחה חד-הורית. המחקרים מראים שמשפחות חד-הוריות - זה אחד מגורמי הסיכון".

²² סעיף 3 לחוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981:

"כשירות המאומץ - אין אימוץ אלא על-ידי איש ואשתו יחד; ואולם רשאי בית משפט ליתן צו אימוץ למאמץ יחיד -
 (1) אם בן זוגו הוא הורה המאומץ או אימץ אותו לפני כן;
 (2) אם הורי המאומץ נפטרו והמאמץ הוא מקרובי המאומץ ובלתי נשוי".

מן הספרות המחקרית עולה כי אין עדויות חד-משמעיות ביחס לתועלת ו/או לנזק באימוץ ילדים על-ידי הורים יחידים. חלק מן המחקרים ביטאו את התועלת שיש לאימוץ על-ידי הורים יחידים. למשל, הסיכוי לפירוק האימוץ זהה, או קטן יותר במשפחות חד-הוריות, לעומת בקרב זוגות (Smith & Howard, 1991). בנוסף, נמצא כי ילדים שאומצו על-ידי הורה יחיד חוו פחות בעיות רגשיות והתנהגותיות מאשר ילדים שאומצו על-ידי שני הורים (Groze & Rosenthal, 1991). באותו מחקר נמצא ששיעור ההורים שהעריכו את השפעת האימוץ כחיובית מאוד היה גבוה יותר בקרב הורים יחידים מאשר בקרב זוגות נשואים. מנגד, ישנם מחקרים שמביאים עדויות לכך שאימוץ על-ידי הורים יחידים הוא בעייתי יותר. למשל, McDonald ואחרים (1991) מצאו שיעור גבוה יותר של פירוק האימוץ בקרב משפחות חד-הוריות.

במחקר הנוכחי נכללו ארבעה ילדים שאומצו על-ידי ארבע אימהות יחידות. מן הראיונות עם עו"ס האימוץ שטיפלו במקרים אלו עולות נקודות חוזק ותורפה באימוץ על-ידי משפחות חד-הוריות. להלן הפירוט:

נקודות חוזק באימוץ ילדים על-ידי משפחות חד-הוריות

- ◆ **מסירות גדולה במיוחד** - אחת מעו"ס האימוץ הביעה את עמדותיה הכלליות ביחס לאימוץ ילדים בסיכון על-ידי הורים יחידים, ולא ביחס לאחד המקרים שנכללו במחקר: "בדרך כלל ילדים שמאומצים על-ידי חד-הוריות הופכים לכל עולמן. הילדים מקבלים במנות גדושות מה שלא קיבלו עד שהגיעו אליהן. המסירות של הנשים האלה היא עליונה. גדולת המשפחות החד-הוריות - שחושבים רק על טובת הילד ולא על מערכת זוגית וכו'". לדברי עו"ס אימוץ אחרת: "בבסיס, ההורים היחידים יותר זקוקים לילד, ולכן גם משקיעים בו יותר אנרגיה".
- ◆ **יש ילדים שההתקשרות לאדם אחד יותר קלה להם מאשר לזוג** - לדברי אחת מעו"ס האימוץ: "יש ילדים שכל נושא ההתקשרות פגוע אצלם ולהתקשר לזוג זה יותר קשה להם לפעמים מאשר אחד על אחד. אם יש זוג, עלולה להיות לילד חוויה של קואליציה זוגית מולו. הם ישנים יחד והוא לבד, יש חוויה של דחייה. הצרכים המשותפים של אימא שצריכה ילד וילד שצריך אימא - זה מאוד מוצלח".
- ◆ **גם ההורה היחיד וגם הילד יוצאי דופן** - זהותן החברתית של נשים רווקות אשר בוחרות להיות אימהות באמצעות אימוץ מתאפיינת בשונות כפולה: הן גם מאמצות (כלומר אינן אימהות "טבעיות", הנכנסות להיריון באופן ביולוגי), וגם אינן נשואות ובוחרות באימהות יחידנית (ויינברג-קורניק ובן-ארי, 2011; Ben-Daniel et al., 2007). גם הילדים המאומצים יוצאי דופן במובן זה שאינם חיים עם משפחותיהם המולידות. לדברי אחת מעו"ס האימוץ: "רוב ההורים היחידים שמאמצים הם קצת יוצאי דופן והילדים גם יוצאי דופן, אז אולי זה מסתדר".
- ◆ **מערכת נקייה ממטענים זוגיים על רקע קשיי פוריות** - למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "אני לא זוג, אז מה? זוג חשוך ילדים ממילא מרגיש מוכה ועם מטענים גדולים, ויש את האשם ביניהם לגבי הפוריות".

קשיים באימוץ ילדים על-ידי משפחות חד-הוריות

- ◆ **קושי ביצירת נפרדות** - אחד האתגרים בגידול ילדים הוא לאפשר להם נפרדות. זהו אתגר במיוחד בעבור הורים יחידים, ללא בני זוג, שאצלם הילד עשוי למלא את הצורך שלהם באינטימיות ובקרבה. כפי שהסבירה אחת מעו"ס האימוץ: "אימוץ על-ידי הורה יחיד בריא בשלב הראשון של הדיאדה - בעבור הילדים, שהצרכים הסימביוטיים שלהם לא מספיק התמלאו. ילד יכול לגדול בחממה בדיאדה עם אימא והכל מצוין עד לרגע שההורה לא מצליח להיענות לצורך של הילד בנפרדות. תהליך הנפרדות קריטי, לאימא חד-הורית קשה לעשות את זה. הם כאילו יחידה. כשאבא נמצא בסביבה, או סבא וסבתא - אז הם מאפשרים מעבר לטריאדה".
- ◆ **חסרה דמות אב/אם** - ילדים הגדלים עם הורה יחיד או זוג הורים מאותו מין עלולים להרגיש חוסר בדמות ההורה מהמין השני. למשל, מתארת אם מאמצת יחידה: "בהתחלה הוא היה רץ לגברים ברחוב בתור לסופר, או בקולנוע: 'רוצה להיות אבא שלי?', 'רוצה להיות אבא שלי?' כל פעם הייתי צריכה להסביר לגברים שאימצתי אותו לבד".
- ◆ **עומס גדול על ההורה** - הורה יחידני עשוי לחוות עומס רגשי ופיזי גדול יותר מאשר הורה במשפחה דו-הורית, ובמיוחד הורה, המאמץ ילד בסיכון. לדברי מנהלת אחד מבתי הילדים: "לגבי כל אם חד-הורית צריך לבחון איפה היא יכולה לקבל אוורור רגשי ולפתור מצוקות? מי יכול לשמש דמות שלישית לילד? מי יכול לעזור במשפחה הזאת, למשל, כשהאם חולה, או צריכה לנסוע? אם יש את זה, לא רואה שום בעיה". בהקשר זה, חשוב לציין שבמחוז הצפון נערכה קבוצת הכשרה לסבתות כיצד לעזור לבנותיהן החד-הוריות שאימצו לתפקד במיטבן. ביחס לאחד המקרים, אמרה עו"ס האימוץ: "אפשרתי להן שפה משותפת שהיא שפת האימוץ, חל שינוי בעמדות הסבתא כלפי האימוץ ונתתי לשתייהן כלים לקומוניקציה טובה יותר לטובת הילד. בזכות הסדנה האם החד-הורית גם זכתה לתמיכה טובה יותר מהסבתא".

3.6 אימוץ ילדים בקרב משפחות עם הורות מולידה

לחלק מן ההורים המאמצים יש גם הורות מולידה, כלומר יש להם גם ילדים שנולדו להם. הממצאים על השפעתה של הורות מולידה על הצלחת האימוץ אינם עקביים. בחלק מן המחקרים נמצא כי הורות מולידה במשפחה המאמצת קשורה לסכנת פירוק האימוץ ובחלק מהם לא נמצא קשר כזה (Westhues & Cohen, 1990). במסגרת המחקר נכללו 8 מקרים בהם אומצו ילדים על-ידי משפחות עם הורות מולידה. בחלק זה יובא תחילה תיאור רגשותיהם של ההורים המאמצים ויחסם המגוון לילדיהם המאומצים בהשוואה לילדיהם מלידה ולאחר מכן יתוארו הקשיים והיתרונות באימוץ ילדים על-ידי משפחות עם הורות מולידה.

א. רגשותיהם ויחסם של הורים מאמצים כלפי הילדים המאומצים וכלפי הילדים שנולדו להם

ישנם הורים המתארים רגשות דומים ויחס שוויוני כלפי הילד המאומץ וכלפי הילדים שנולדו להם. למשל, לדברי אב מאמץ: "אין, הוא שלנו, אין שום הבדל בינו לבין שני החבריה שלנו. הרבה פעמים שואלים אותי בעבודה 'איך?', 'מה אתה מרגיש כלפי הילדים הביולוגיים וכלפיו?' וברור שאותו דבר,

ולא הצליחו להבין". לדברי אם מאמצת במקרה אחר: "מבחינת הנתינה זה אותו דבר. אני עושה בשבילם בדיוק כמו בשביל הילדים שילדתי".

לעומת זאת, היו הורים שהסבירו שהם מרגישים רגש שונה כלפי הילד המאומץ וכלפי הילדים שנולדו להם. למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "אני אוהבת את בני המאומץ. זו אהבה אחרת לעומת האהבה שלי אל הילדים שנולדו לי. זה משהו שצריך להעז להגיד אותו".

חלק מן ההורים שמרגישים רגש שונה כלפי הילד המאומץ אמרו שהם נותנים לו יחס אחר/מועדף. למשל, לדברי אם מאמצת: "את ילדי הביולוגיים יותר קל לי להעמיד במקום מאשר את בני המאומץ. הוא במקום אחר מהם, הוא כאילו מוגן בעטיפה". לדברי אב מאמץ במקרה אחר: "אני לא אוהב אותה אותו דבר כמו את הילדים שלי מלידה. אני אוהב אותה יותר". היו הורים שתיארו יחס מועדף גם מצד המשפחה המורחבת. למשל, לדברי אם מאמצת באחד המקרים: "הרבה פעמים אני רואה איך המשפחה המורחבת מתייחסת אליה ביתר תשומת לב. הם מביאים לה מתנות מיוחדות ומדגישים שזה בשבילה ולא בשביל הבת הקטנה שלי, שהתחילה גם לקנא". לדברי אחד האבות המאמצים: "ביום ההולדת לכל אחד מהנכדים מביאים מתנה פשוטה. ביום ההולדת לבני המאומץ הביאו טרקטור שבו הילד יכול לנהוג, מחשב, טלוויזיה. אמרנו שזה לא טוב בשביל הנכדים האחרים והתייעצנו על כך עם העו"ס".

ב. יתרונות וקשיים באימוץ ילדים על-ידי משפחות עם הורות מולידה

יתרונות

ליד שמאומץ במשפחה עם הורות מולידה ישנם אחים מאמצים. כך הוא עשוי לזכות באהבה מדמויות נוספות במשפחתו הגרעינית. למשל, לדברי אם מאמצת: "כל המשפחה אוהבת את הבת המאומצת. היא אחותם לכל דבר. אחיה הצעיר ואחותה נקשרו אליה במיוחד. הם אוהבים אותה מאוד". בנוסף, הילד המאומץ עשוי לקבל עזרה בתחומים שונים מאחיו המאמצים. למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "האחים הגדולים עושים סידור עבודה איתו בבית, כל יום אח אחר עובד איתו על שיעורי בית. אם הוא עצבני, אחד האחים יכול להציע לו 'להתפרק' במשחק כדור. הוא מרגיש בטוח אתם, עם האחים". עוד מוסיפה האם המאמצת כי לעתים האחים יכולים להשפיע על הבן המאומץ יותר מההורים. למשל, היא סיפרה: "פעם אחותו אמרה לו: 'לא כדאי לך להרביץ כי לא יהיו לך חברים'. אפילו שאמרנו לו את זה הרבה פעמים, כשהיא אמרה לו את זה, הוא לקח את זה יותר ברצינות".

גם האחים המאמצים עשויים להיתרם מן האימוץ. לדברי אחד האחים המאמצים: "לאמץ זה טוב, דורש הרבה השקעה, כולל גם תסכולים וכאלה זה גם מוסיף המון יכולת לקבל. למשל, הוא הביא איתו דפוסית התנהגות מעצבנים, שלא היכרנו. צריך ללמוד לקבל את זה ולחיות עם זה, ולא להתנגד. לפעמים הוא מעצבן כמו כל ילד שקצת מורכב, שונה. זה מחנך אותנו לקבלה באופן כללי, יש עוד מישהו שצריך להשקיע בו".

קשיים

עם זאת, הילדים עלולים לחוות גם קשיים הנובעים מכך שיש עוד ילדים במשפחה. למשל, לדברי Deacon (1997), ילדים מאומצים עלולים לחוש רגשות של קנאה וכעס כלפי אחיהם, הילדים שנולדו להוריהם המאמצים, בעיקר עקב היותם שייכים גנטית וביולוגית למשפחה ובכך מדגישים את שונותם שלהם. לדברי הורים מאמצים באחד המקרים: "מדי פעם היא שואלת אותנו אם אנחנו אוהבים את האחים הגדולים שלה (הילדים שנולדו להוריה המאמצים) יותר? בדרך כלל התשובה שלנו שאנחנו אוהבים אותם יותר זמן".

בנוסף, הילדים המאומצים עלולים לסבול מההשוואה שעורכים ההורים בינם לבין ילדיהם מלידה. למשל, אחת האימהות המאמצות משווה בין הבת המאומצת לבתה שנולדה לה ושגדולה ממנה בשנה. לדבריה: "אני רואה את ההבדל בינה לבין הבת הביולוגית שלי בהתנהגות, ובביטחון העצמי, ובהתפתחות הכללית".

גם האחים המאמצים עלולים לחוות קושי, ולמשל להרגיש שפניות ההורים אליהם ירדה. למשל, אחד האחים המאמצים מבטא את הקושי שלו עם הפניות הנמוכה יותר של ההורים אליו: "ההורים שלי פחות משקיעים בי, ביום יום פחות פנויים אליי. במקום הנפשי פנויים בעיקר אליו (אל האח המאומץ). יש להורים שלי מקום בשבילנו, אבל ביום יום רוב ההתעסקות היא בו ופחות בילדים הטובים".

4. סיכום וכיווני פעולה

- ♦ הילדים המאומצים מגיעים למשפחה לאחר שעברו התעללות ו/או הזנחה. עלולה להיות לכך השפעה על הילדים במישורים הרגשי וההתנהגותי, לאורך זמן. הקשיים יכולים להתבטא בחרדות נטישה, שאלות על מידת שייכותם של הילדים אל המשפחה המאמצת, תוקפנות והתפרצויות זעם ולחילופין, התנהגות שורדנית-מרצת. לכן, יש צורך בליווי הילדים והמשפחות הסובלים מן הקשיים שצוינו לעיל לאורך זמן, ולהציע להם טיפול מקצועי.
- ♦ ילדים מאומצים עשויים להגיע אל המשפחה המאמצת עם חסכים רגשיים, חסכים בתחום התזונה, חסכים ופערים בתחום אורייני-לימודי ועוד. יש לחשוב על דרכים לתמיכה בילדים ובמשפחות לצורך צמצום הפערים והחסכים והתאקלמות טובה יותר בבית המשפחה המאמצת.
- ♦ ההתייחסות של הקהילה בה הילד חי אל האימוץ עשויה להשפיע על השתלבותו של הילד בתוכה ועל מידת ההשלמה שלו עם אימוצו. כך, למשל, בחלק מן המקרים מבוגרים בקהילה הסובבת התגייסו לעזור לילדים להשתלב בחברה, בעוד במקרים אחרים היו לאנשים בקהילה הסובבת קשיים בקליטת הילדים. עוד עולה מן המקרים השונים כי ילדים בסביבתם של הילדים המאומצים עשויים להתייחס בדרכים שונות לעובדת אימוצם: בהתעניינות, בסקרנות, בחשש ובחרדה ואף בלעג. יש לחשוב על דרכים לעזור לילדים בהתמודדות עם התייחסויות אלה של הקהילה הרחבה אל הילדים כדי לסייע להם להתמודד ולהשלים עם אימוצם.
- ♦ אימוץ ילדים על-ידי משפחה חד-הורית בראשה עומדים גבר או אישה, הוא אפשרי ומקובל במסגרת הנהלים של השירות למען הילד, אלא שהוא בעדיפות נמוכה יותר בהשוואה לאימוץ ילדים על-ידי זוג הורים. כך קורה שמשפחות חד-הוריות בדרך כלל מאמצות ילדים יותר קשים

להשמה מאשר משפחות דו-הוריות. מן המחקר עלו יתרונות וחסרונות לאימוץ על-ידי משפחות חד-הוריות: היתרונות הם, לדוגמה, מסירות גדולה במיוחד של ההורה היחיד לילד המאומץ, העובדה כי יש ילדים בסיכון שההתקשרות לאדם אחד קלה להם יותר מאשר ההתקשרות לזוג, והעובדה כי גם ההורה היחיד וגם הילד יוצאי דופן. החסרונות שעלו הם למשל, קושי ביצירת נפרדות, המחסור בדמות אב/אם והעומס הגדול על ההורה. לפיכך, מומלץ לבחון שוב את המדיניות ביחס לאימוץ על-ידי משפחות חד-הוריות לאור היתרונות והחסרונות שעלו במחקר. כמו-כן, מומלץ לחשוב על דרכים לתמיכה בהורים יחידים המאמצים ילד בסיכון.

◆ לחלק מן ההורים המאמצים יש גם ילדים שנולדו להם. ממצאים ממחקרים שונים על השפעתה של הורות מולידה על הצלחת האימוץ אינם עקביים, ונמצא כי לעתים קיומם של ילדים שנולדו להורים המאמצים מקל על השתלבות הילדים במשפחה המאמצת, ולפעמים הוא מכביד. במחקר הנוכחי נמצא כי לאימוץ של ילד במשפחה עם הורות מולידה ישנם יתרונות לצלעות האימוץ השונות, כמו, למשל, שהילד זוכה לאהבה מדמויות נוספות במשפחתו הגרעינית והוא זוכה לעזרה ולתמיכה גם מאחיו. גם האחים המאמצים עשויים להיתרם מבחינה רגשית מן האימוץ. מצד שני, עלו גם קשיים, כמו, למשל, שילדים מאומצים עלולים לחוש רגשות של קנאה וכעס כלפי אחיהם שנולדו להוריהם המאמצים, בעיקר עקב היותם שייכים גנטית וביולוגית למשפחה, ובכך מדגישים את שונותם. בנוסף, הילדים המאומצים עלולים לסבול מהשוואה שעורכים ההורים בינם לבין ילדיהם מלידה. גם האחים המאמצים עלולים לחוות קושי, ולהרגיש, למשל, שההורים פחות פנויים אליהם מכיוון שהם עסוקים מאוד בטיפול בילד המאומץ. לכן, יש לחשוב על דרכים לליווי משפחות עם הורות מולידה כדי להתמודד עם הקשיים של הילדים המאומצים, האחים המאמצים וההורים המאמצים.

חלק ג: אימוץ עם קשר

ההתייחסות המרכזית בחלק זה תהיה לאימוץ בו הילדים נמצאים בקשר עם אחד או שני ההורים המולידים, או עם בן משפחה אחר ממשפחתם המולידה. תחילה יובא תיאור נרחב של המודל של אימוץ עם קשר, כפי שהוא עולה מן המקרים השונים שנכללו במחקר. לאחר מכן, יובאו עמדותיהם, תפיסותיהם ורגשותיהם של צלעות האימוץ השונות ביחס לאימוץ עם קשר: ההורים המולידים, הילדים המאומצים, ההורים המאמצים ועו"ס האימוץ המלוות את המקרים השונים. לסיום יובאו החסרונות והיתרונות של אימוץ עם קשר בעבור צלעות האימוץ השונות. לסיכום חלק זה יוצגו תובנות מרכזיות וכיווני פעולה ליישום טוב יותר של אימוץ עם קשר בארץ.

5. תיאור המודל של אימוץ עם קשר בישראל

בפרק זה יוצגו הממצאים מניתוח המקרים בסוגיות שונות הקשורות בדרך הפעלת המודל של אימוץ עם קשר: השיקולים בהשמה באימוץ עם קשר; מאפייני ההורים המולידים לגביהם הוחלט על אימוץ עם קשר; בני המשפחה איתם מתקיים הקשר; תפקידן של העובדות הסוציאליות; מאפייני הקשר: מקום המפגשים, התדירות, אורך המפגש, והפיקוח על המפגשים; ולבסוף יוצג ליווי המשפחות המולידות והמשפחות המאמצות.

5.1 השיקולים בהשמה באימוץ עם קשר

בכל המקרים שנכללו במחקר נשמר הקשר עם בני המשפחה המולידה משיקולים של טובת הילד, למעט במקרה אחד, שבו שמירת הקשר באימוץ לא הייתה משיקולים של טובת הילד. מפקחת ארצית בשירות למען הילד מסבירה באילו תנאים אימוץ עם קשר עשוי להיות לטובת הילד: "לפעמים יש להורים המולידים 5% של הורות מיטיבה. במקרים אלו, העובדה שהילד יודע שיש עוד נפש בעולם שאכפת לה ממנו, אך פשוט לא יכולה לגדל אותו, תסייע לילד להסתגלותו למשפחתו המאמצת".

עם זאת, ישנם מקרים בהם ההחלטה על אימוץ עם קשר התקבלה כדי להבטיח את האימוץ ולקצר את תהליך המעבר של הילד למשפחה מאמצת. אחת מעו"ס האימוץ מסבירה: "לפעמים נתקלים במערכת משפטית בה התהליך הולך ונעשה ארוך וקשה ובלתי נסבל, ויש עוד מומחה, ועוד מומחה, ועוד ערכאה, ועוד... עד כדי ביטול האימוץ. במקרים כאלה בהחלט יש אינטרס לעזור לילד להגיע למקום קבוע, מהר יותר ובדרך בטוחה יותר, גם אם הוא צריך לשלם מחיר של מפגש פעם בשנה, שהוא לא מעוניין בו". כאמור, נראה כי אחד המקרים במחקר הוא מקרה כזה. ההורים המאמצים התרשמו כי הקשר של הילד עם אמו המולידה אינו לטובתו מכיוון שהוא נרתע מאוד מהמפגשים עמה ואינו מתקשר איתה. האב המאמץ מתייחס בדבריו להשלכות הבחירה בצמצום תוצאות האימוץ במקרה זה של אימוץ: "הקשר באימוץ, זה המחיר שבני המאומץ צריך לשלם כדי להבטיח לו את היציבות, וזה מחיר כבד, אך עדיין הרע במיעוטו".

5.2 מאפייני ההורים המולידים לגביהם הוחלט על אימוץ עם קשר

בני המשפחה המולידה שנכללו במחקר - לגביהם הוחלט על אימוץ עם קשר - התקשו בגידול ילדיהם וגרמו להזנחתם. תנאי הכרחי לאימוץ עם קשר הוא שבני המשפחה המולידה איתם מתקיים הקשר לא מכורים לסמים או לאלכוהול, ושהם לא התעללו בילדים מבחינה רגשית, פיזית ו/או מינית. בני המשפחה המולידה עמם היה קשר באימוץ ואשר נכללו במחקר התאפיינו באחד או יותר מהמאפיינים הבאים:

- ◆ פיגור קל או תפקוד שכלי גבולי
- ◆ מחלות נפש או הפרעות נפשיות
- ◆ מסוגלות הורית גבולית ומחסור בכוחות ובמוטיבציה לגידול הילדים. להלן מובא פירוט של המאפיין הזה.

מסוגלות הורית²³ גבולית ומחסור בכוחות ובמוטיבציה לגידול הילדים

ההורים המולידים, לגביהם ישנה התלבטות לגבי יכולתם לגדל את ילדיהם, עוברים אבחון מסוגלות ההורית על-ידי פסיכולוגים שמונו לכך מטעם בית המשפט. במקרים שנכללו במחקר, היו הורים שאובחנו כבעלי מסוגלות הורית גבולית. לולא ההורים המולידים היו משתכנעים שזוהי טובתם של הילדים להימסר לאימוץ, ולולא היו מוותרים מרצונם על זכויות ההורות שלהם, יש להניח שהילדים לא היו נמסרים לאימוץ, אלא היו שוהים בסידור חוץ-ביתי לאורך כל התבגרותם ומבקרים את הוריהם המולידים בחופשות. להלן דוגמאות למקרים בהם ההורים אובחנו כבעלי מסוגלות הורית גבולית ושוכנעו לוותר על זכויות ההורות שלהם, או שבחרו בכך מרצונם:

(1) באחד המקרים ההורים היו גרושים. האם המולידה הייתה חולת נפש במצב קשה והאב אובחן כבעל מסוגלות הורית גבולית. לבני הזוג היו שלושה ילדים. העובדת הסוציאלית שליוותה את המשפחה המולידה בתהליך מסירת הילדים לאימוץ, מספרת: "את התפקידים הגבריים הוא עשה: עבד מבוקר עד לילה ופרנס. אבל הוא גבר ולא ראה זאת מתפקידו לגדל את הילדים. הוא היה יכול להיות אבא טוב של פנימיות". עם זאת, אמרה אותה עובדת סוציאלית: "כשהבן הגדול היה בפנימייה הוא חשב שהוא באחריות הפנימייה, יש את האנשים המלומדים שעובדים שם שיקחו עליו אחריות מבחינה רגשית. היה בו משהו שוויתר, היה לו נוח להיות אבא של ביקורים. לא הייתה לו מוטיבציה להיכנס לעומק של גידול הילדים". לגבי הביקורים של האב המוליד אצל הבנות הצעירות ששהו בבית המעבר, מספרת אותה עובדת סוציאלית: "מבחינתו משמעות הביקורים הייתה 'לראות' את הבנות ולא 'להיות עם' ולמען. המסוגלות להקשיב לילד מוגבלת אצלו. הייתי אומרת לו: 'בוא תשחק עם הבנות' ולא הייתה לו סבלנות ונכונות. אמרתי לו ביחס לממתקים שקונה לילדים 'בוא, תתייחס לכל ילדה אחרת, תקנה לכל ילדה משהו מיוחד לה'. הוא לא הבין על מה אני מדברת, לא משהו שבא לו

²³ מסוגלות הורית - עוסקת ביכולתם של הורים לספק את כל הצרכים של ילדיהם: בריאותם הגופנית והפיזית, וסיפוק צורכיהם הגופניים, החומריים והנפשיים של הילדים. במסגרת בדיקת מסוגלות הורית, נבחנים משתנים רבים: בגרותם הנפשית של ההורים, אחריותם, עבודתם, יחסם אל הילדים, יחס הילדים אליהם וכיוצא בזה. נבחנת היכולת של כל אחד מההורים לספק לילד סביבה תומכת רגשית, כלכלית וחברתית. מסוגלות הורית נבחנת על-ידי פסיכולוגים מומחים וחוות הדעת לגבי המסוגלות ההורית של ההורים מוגשת לבית המשפט לענייני משפחה. לצורך אבחון המסוגלות ההורית נעזרים הפסיכולוגים במבחני אישיות שונים.

בטבעיות. שם ראיתי את המוגבלות שלו". בשלב ההחלטה על אימוץ, מכיוון שנראה היה שהאב לא יוכל להכיל את הילדים מבחינה רגשית מצד אחד, ומצד שני הוא דאג לשלומם ורצה בטובתם, הציעה לו העובדת הסוציאלית להסכים למסור את הילדים לאימוץ ובכך להבטיח שהאימוץ יהיה אימוץ עם קשר. לדבריה: "אם היה נלחם על ילדיו, לא בטוח שהיו נמסרים לאימוץ".

(2) במקרה נוסף ההורים היו גרושים והיו להם ארבעה ילדים: שני נערים גדולים השוהים בפנימייה ובן ובת צעירים שהוצאו לבית המעבר. האם המולידה הייתה מכורה לסמים ועסקה בזנות ולא הייתה מעוניינת בקשר עם ילדיה. האב המוליד אובחן כבעל מסוגלות הורית גבולית וכבעל יכולת לשמש אב לילדים השוהים בסידור חוץ-ביתי. העובדת הסוציאלית שליוותה את המשפחה המולידה הסבירה מדוע בכל זאת המליצה על מסירתם של הילדים הצעירים לאימוץ: "חשבתי שלאור ההידרדרות של האחים הגדולים, שעסקו בפעילות עבריינית והיו פגועים מאוד מבחינה רגשית ועלולים להשפיע לרעה על הילדים הצעירים, ולאור מצבם של הבן והבת הצעירים, שהיו זקוקים לתשומות רגשיות משמעותיות בגלל שגדלו בתחושה של נטישה וכאוטיות - נוביל אותם למקומות לא טובים אם נעביר אותם לפנימייה". העובדת הסוציאלית הציעה לאב המוליד לוותר על זכויות ההורות שלו ובכך לאפשר אימוץ עם קשר.

(3) במקרה נוסף האם המולידה סובלת מהפרעות נפשיות המקשות עליה בגידול שלושת ילדיה. האבות של הילדים אינם ידועים. שלושת ילדי האם הוצאו לפנימייה. העובדת הסוציאלית שליוותה את האם הסבירה מדוע המליצה על מסירת הבן הצעיר לאימוץ: "שמענו מעובדי הפנימייה דברי הלל ושירה על תפקודה של האם כאם בפנימייה. עם זאת, בנה הצעיר נפלט מפנימייה טיפולית בגיל צעיר, שזה מאוד חריג. הבנו שיש לאותו ילד צרכים אחרים ופנימייה זה לא המענה המתאים בעבורו. במצב זה אמו שמסוגלת להיות רק 'אם פנימיות' אינה מתאימה בעבורו". העובדת הסוציאלית הציעה לאם המולידה להסכים למסור את בנה הצעיר לאימוץ ובכך להבטיח שיהא זה אימוץ עם קשר.

5.3 בני המשפחה עם ישנו קשר באימוץ

כפי שעולה מניתוח המקרים, הקשר באימוץ עשוי להיות עם שני ההורים המולידים או רק עם אחד מהם. בהמשך יובא ניתוח מאפייני המקרים בהם ישנו לילד קשר עם שני ההורים, וניתוח מאפייני המקרים בהם לילד ישנו קשר רק עם הורה מוליד אחד.

קשר עם שני ההורים המולידים

במקרים שנכללו במחקר בהם הילד נפגש עם שני ההורים המולידים, היה הורה דומיננטי והורה פסיבי. במקרים אלו, ההורה הדומיננטי התעקש שהקשר באימוץ יהיה גם עם ההורה השני, ולולא התעקשותו, ייתכן שהאימוץ היה פתוח לקשר רק עם ההורה הדומיננטי. למשל, ביחס לאחד המקרים אמרה עו"ס המשפחה המולידה: "הייתה התלבטות לגבי המשך הקשר עם האם. היא סובלת מסכיזופרניה ונראית 'מחוקה'. מבחינה מסוימת היא נוכחת-נפקדת. התלבטתי במה זה יתרום לילדים לראות אותה? האב המוליד התעקש להביאה ואמר: 'זו המציאות, אני אביא אותה'. אלמלא הנכונות של האב המוליד להביאה, לא הייתה מגיעה ולא היינו פותחים את האימוץ גם לגביה".

קשר עם אחד ההורים המולידים בלבד

בחלק מן המקרים שנכללו במחקר היה לילד המאומץ קשר רק עם הורה אחד אף על פי שהוא גדל עם שני ההורים המולידים. הסיבות לכך שהילדים לא היו בקשר עם ההורה השני הן:

♦ **בגלל שההורה התנגד למסירתו של הילד לאימוץ** - "ברכת הדרך" מצד ההורים המולידים היא תנאי בסיסי לאימוץ עם קשר. במקרים בהם ההורה המוליד לא נותן את ברכתו לאימוץ, ישנו חשש שהוא ישוב ויזכיר לילד עובדה זו ובכך יפגע בתהליך השתלבותו במשפחה המאמצת. לכן, מראש האימוץ אינו פתוח בפניו. למשל, באחד המקרים, מספרת העובדת הסוציאלית שליוותה את המשפחה המולידה: "האם נאבקה שלא יוציאו את הבן לאימוץ וזה הגיע לבית המשפט. אם האם הייתה נותנת אז את הסכמתה, היה לה קשר עם הבן, כמו לאבא, אבל היום אין לה קשר".

♦ **בגלל מאפייני ההורה המוליד**

- **ההורה מכור לסמים או לאלכוהול** - לדברי אחת מעו"ס האימוץ: "אם ההורים אלכוהוליסטים או נרקומנים ושיכורים או מסוממים רוב הזמן זה תנאי לא לקיים מפגשים". במסגרת המחקר היו שלושה ילדים שלא היה להם קשר עם ההורים בגלל שאלה היו מכורים לסמים או לאלכוהול.

- **ההורה מרוכז בעצמו ואינו מגלה אמפתיה או רגישות כלפי הילד** - במקרים אלו נראה ששימור הקשר לא יהיה לטובתו של הילד. למשל, מספרת עו"ס אחד המקרים: "האימא המולידה מאוד עסוקה בעצמה ובכעסים שלה על כל העולם ועל אימא שלה. כשבאה לבקר את הילדה בבית המעבר, ראיתי שהילדה שיחקה לבד. לא הייתה אמפתית לגבי מה שקורה עם הילדה. אז הבנו שהקשר עם האם אינו לטובת הילדה".

♦ **בגלל שההורה אינו מעוניין בקשר עם הילד** - למשל, לדברי עו"ס המשפחה המולידה באחד המקרים: "לאם המולידה אין שום רגש אל הבת. היא גרה עם האבא, שמגיע למפגשים באימוץ עם קשר ולא מעוניין אותה לדעת מה שלום הילדה. ראתה את הבת פעם אחת בקלט חירום. אחרי 5 דקות התעייפה והלכה. בגלל זה הבנו שאין טעם לפתוח את האימוץ גם לגביה".

קשר עם הסבים מן המשפחה המולידה

קשר עם סבים מהמשפחה המולידה מתקיים במקרים בהם הם היוו דמויות משמעותיות בעבור הילדים. מדובר במקרים בהם ההורים המולידים הזניחו את ילדיהם בגלל שהיו מכורים לסמים או לאלכוהול, עסקו בפעילות עבריינית או שסבלו מהפרעות נפשיות קשות או מחלות נפש. הסבים במקרים אלו סייעו בגידול הילדים, או שגידלו בעצמם את הילדים עד שהרגישו שהם לא יכולים יותר, או עד שהוחלט שאין זה מטובתם של הילדים לגדול בסיועם, תוך חשיפה להורים המולידים.

ישנם מקרים בודדים בהם ישנו קשר גם עם ההורים המולידים וגם עם אחד הסבים או יותר. לדברי אחת המפקחות הארציות בשירות למען הילד: "מקרים אלו הם ספורים כי זה לא מתאים שאימוץ עם קשר יהיה עם חמולה שלמה. המפגשים צריכים להיות אינטימיים".

במסגרת המחקר נכלל רק מקרה אחד שבו הקשר היה רק עם הסבתא. זאת, מכיוון שכאמור, הדגש במחקר זה היה על בחינת מקרים של אימוץ עם קשר עם ההורים המולידים.

קשר עם אחים מן המשפחה המולידה

בכל המקרים שנכללו במחקר, מלבד במקרה אחד, היו לילדים המאומצים אחים מן המשפחה המולידה. סוגי הקשרים של הילדים עם אחיהם היו מגוונים מאוד. להלן הפירוט:

אימוץ אחים בקרב אותה משפחה: מצב זה היה במקרה אחד בו האחים היו קרובים זה לזה בגיל והיה להם קשר מיטיב בבית המעבר. לכן הוחלט למצוא להם משפחה מאמצת אחת. לדברי מנהלת אחד מבתי הילדים: "העקרון המנחה אותי במסירת ילדים לאימוץ הוא שאחים צריכים להיות ביחד. קודם כל. קשר בין אחים זהו אחד האלמנטים התרפויטיים הכי טובים שיש כדי לעזור לאחים להירפא".

אימוץ אחים בקרב משפחות שונות - קשר בין האחים: בשניים מן המקרים שנכללו במחקר הייתה הפרדה בין האחים באימוץ, כלומר, הם אומצו על-ידי משפחות שונות. הדבר נבע מחשש לקריסת האימוץ ומחשש שהשהות יחדיו תפגע בהתפתחותם התקינה של הילדים מכיוון שהם מזכירים זה לזה את הטראומה שחוו במשפחתם המולידה.

(1) באחד המקרים, העו"ס שליוותה את המקרה תיארה את השיקולים לכך שהבן והבת הצעירים נמסרו יחדיו למשפחה מאמצת אחת והבן הגדול למשפחה מאמצת אחרת: "לגבי אימוץ של שלושה ילדים תמיד יש דילמה אם למסור אותם לאימוץ בקרב משפחה אחת, כי במקרה כזה האימוץ עלול לקרוס. הבן והבת הצעירים תקינים מבחינה קוגניטיבית ולימודית ולבן הגדול היו פערים לימודיים וקשיים רגשיים. לפעמים נוכחות של אחים ביחד היא הרסנית. בנוסף, לא הסכמנו שהבן הגדול יאומץ יחד עם אחיו הצעירים מבני המשפחה המולידה כי הוא היה ילד מאוד הורי ביחס לאחיו הקטנים, וזה לא היה בריא לו להמשיך לגדול עמם. אם היה חי עם האחים לא בטוח שהיה יכול להתאושש ולראות את עצמו. לפני כן הוא היה מחוק". עם זאת, מתקיים קשר פתוח בין האחים מן המשפחה המולידה בטלפון, במחשב, במפגשים ובלינה אחד אצל השני.

(2) במקרה אחר הוחלט להפריד בין האחים הקרובים זה לזה בגיל בגלל חשש שמערכת היחסים ביניהם אינה מיטיבה להם. לדברי מנהלת בית המעבר בו שהו הילדים: "הם הגיעו לפה עם יחסים מעוותים ביניהם. ברגע שהראש רקוב אז גם הדינמיקה בין מי שמנוהל על ידו רקובה. תהליכים מקבילים. היה שם ניכור אִמְתִי בין האחים. כל מפגש של הבן עם הרגישות של הבת היה מחזיר אותו לפגיעות ולכאב שחוה בבית, והוא לא יכול היה לשאת את זה. כשהאחים היו באים במגע ביחד זה כאילו הטראומה נפגשת ומייצרים ביחד את המציאות שהייתה להם בבית, משתללים בפראות, בועטים ושוברים, קשה לרסן אותם, חוסר שקט, תזזית, כמו אות ביניהם ויוצאים לדרך, ראינו את זה במיוחד בביקורים של המשפחה המולידה. זה לא אומר שהם לא יכולים להיות אחים. אחרי שנה וחודשיים, ראיתי שעדיין היחסים ביניהם לא תקינים. חשתי שכל משפחה שיגיעו אליה יפרקו את המשפחה. המפגש ביניהם היה חולני, מעולם לא הצלחנו להוציא את הפתולוגיה מהיחסים ביניהם. לכן המלצתי שיאומצו בנפרד". כיום מתקיים קשר פתוח בין המשפחות המאמצות של האח והאחות בטלפון, במחשב ובביקורים הדדיים.

אחים שהופרדו ונמסרו אחד לאימוץ ואחד לאומנה - נתק בין האחים: שני מקרים מסוג זה נכללו במחקר. במקרה אחד, האח של הבת המאומצת הושם באומנה ולא באימוץ מכיוון שהוגדר כילד עם

פיגור. לאחר ההשמה היה נתק בין האחים בין היתר בגלל הבת לא רצתה בשלב מסירתה לאימוץ בהמשך הקשר עם האח. במקרה אחר, האחיות הושמה באומנה ולא באימוץ, מכיוון שהייתה בת 8 כשהוצאה מביתה והיה חשש שמפאת גילה, לא תמצא לה משפחה מאמצת לעצמה או ביחד עם אחיה. נוצר נתק בין האחים בגלל קשיים בשיתוף פעולה בין השירותים.

אחים צעירים שאומצו ואחים מבוגרים יותר שנמצאים בקשר שוטף עם המשפחה המולידה - קשר בין האחים: מקרה אחד מסוג זה נכלל במחקר. במקרה זה, הבת חשה בלבול גדול לנוכח העובדה שהיא אומצה ואחיה מתגוררים בפנימייה ונמצאים בקשר שוטף עם האם המולידה. העובדה שהם שוהים בפנימייה ומבקרים אצלה רק בסופי שבוע לא הייתה מוחשית בעבורה והיא חשה חוסר הוגנות כלפיה. הבלבול שחוותה היה גדול במיוחד לנוכח העובדה שאחותה הצעירה מבין שני אחיה הגדולים ממנה, סמוכה אליה בגיל וגדולה ממנה בסך-הכל בשנה. ביטוי לבלבול שלה מופיע בדברי הביקורת שלה ביחס לגבולות הנוקשים באימוץ עם קשר: "למה אסור לי ללכת לבת-מצווה של אחותי? אומרים שלא יכולה ללכת אליהם הביתה. למה אחותי יכולה לבקר בבית של אימא שלי ואני לא? זה מפריע לי שכאילו, אני לא יכולה ללכת הביתה שלהם לראות את סבא וסבתא ובני הדודים".

אחים צעירים שאומצו ואחים מבוגרים יותר שנמצאים בקשר שוטף עם בני המשפחה המולידה - נתק בין האחים: שני מקרים מסוג זה נכללו במסגרת המחקר. בשני המקרים העובדות הסוציאליות המליצו על הנתק מכיוון שחששו שהקשר עם האחים הגדולים עלול להזיק לילד המאומץ. ביחס לאחד המקרים אמרה העו"ס: "היה לי ברור שאי אפשר יהיה להפגיש את הילדים המאומצים עם אחיהם הגדולים, כי כל הזמן תהיה חזרה לייצוגים הקודמים. האחים הגדולים דפוקים מאוד. הפקרות מינית, שוטטות, זנות, סמים... קורע לב". במקרה אחר, שבו הקשר באימוץ הוא עם הסבתא, מספרת העובדת הסוציאלית: "יש לילד המאומץ אח, עבריין מאוד מאיים, שנמצא בקשר עם הסבתא. האח מסתובב באזור שבו היא גרה וכל הזמן אומר שימצא את אחיו שאומץ". בשני המקרים, הילדים שאומצו לא שואלים את העובדות הסוציאליות בשירות למען הילד על אחיהם הגדולים עמם נותק הקשר, וכן אינם שואלים את ההורים המאמצים ואת בני המשפחה המולידה על כך.

בן המשפחה המולידה עמו מתקיים הקשר מדווח ומוסר מתנות מבני משפחה אחרים

בחלק מן המקרים, בני המשפחה המולידה עמם התקיים הקשר דאגו להזכיר ולהעביר לילדים מתנות מבני המשפחה המולידה עמם לא מתקיים קשר באימוץ, כמו סבים ואחאים. כך, למשל, האב המוליד באחד המקרים מוסר לילדים שאומצו מתנות מאחיהם הגדולים בני המשפחה המולידה, עמם נותק הקשר לאחר האימוץ. או, לדוגמה אחרת, לדברי בת מאומצת (בת 10): "הסבתא העבירה לאבא (המוליד) שלי שרשרת בשבילי ואני שומרת אותה בקופסה מיוחדת".

5.4 תפקיד העובדות הסוציאליות: ליווי ותמיכה

הליווי של עו"ס השירות למען הילד סביב מפגשי הקשר עשוי לכלול הכנה למפגש הקשר, ליווי ופיקוח בעת מפגש הקשר, שיחות לעיבוד רגשי לאחר המפגשים, תמיכה רגשית שוטפת והפניה לטיפול

מקצועי. במקרים בהם האימוץ מסובסד,²⁴ ליווי המשפחות המאמצות כולל גם טיפול בהחזרת הכספים בהתאם לקבלות שמועברות אליהן על-ידי המשפחות.

מן הספרות המחקרית עולה כי מפגשים בין ילדים מאומצים לבין בני משפחה מולידים מהווים אתגר משמעותי בעבור הילד המאומץ, ההורים המולידים וההורים המאמצים. ולכן מרכיב חשוב ביישום המודל של אימוץ עם קשר הוא מתן תמיכה רגשית לשלושת צלעות האימוץ לאורך זמן (Grotevant, 2009; Neil & Howe, 2004; Neil, 2009; Smith & Logan, 2004; Bond, 2007). ההורים המאמצים ובני המשפחה המולידה עשויים להפיק תועלת מן התמיכה הרגשית השוטפת כדי לגבש הבנה משותפת של מטרות הקשר וכדי לעצב את מידת הקרבה הרגשית ביניהם (Grotevant, 2009; Neil, 2010).

עם זאת, מממצאי המחקר עולה כי על פי-רוב הקשר של העובדות הסוציאליות עם המשפחה המאמצת/המולידה הוא בעיקר לצורך תיאום מפגשי הקשר. בחלק מן המקרים הן מכינות את ההורים המולידים ואת ההורים המאמצים לקראת מפגשי הקשר ו/או משוחחות איתם לאחריהם, ובעיקר במקרים בהם עולה קושי סביב המפגשים או בהשתלבותו של הילד במשפחה המאמצת. רק במקרים מן הסוג האחרון הליווי עשוי לכלול תמיכה רגשית שוטפת.

העובדות הסוציאליות וההורים המאמצים ציינו מספר קשיים הקשורים לליווי המשפחות המאמצות:

♦ **אי פניות של העו"ס לליווי ולתמיכה שוטפת בגלל עומס עבודתו -**

- **תסכול של העו"ס** - היו עו"ס שביטאו את התסכול שלהן מכך שאינן פנויות לליווי המשפחות באימוץ עם קשר במסגרת תפקידן. למשל, לדברי אחת העו"ס: "יש לנו עומס תפקידים ואין מספיק זמן לליווי ותמיכה שוטפת. מקרים מורכבים כאלו דורשים התפנות לליווי, ואנחנו לא יכולות להרשות לעצמנו. תמיד יש עדיין ילדים שצריכים בית, והעבודה איתם יותר דחופה. גם אם תתהפכי על הראש, אי אפשר, אין מספיק משאבים לכל הנדרש בתפקיד הכל-כך מורכב ורגיש הזה".

- **תסכול של ההורים המאמצים** - היו הורים מאמצים שביטאו את התסכול שלהם מאי פניות של העו"ס לליווי ולתמיכה שוטפת בגלל עומס עבודתו. לדברי אחת ממנהלות המחוזות של השירות למען הילד: "לפי המדיניות של השירות למען הילד, העובדות הסוציאליות הן בעיקר מתאמות טיפול במקרים השונים של האימוץ ואינן מטפלות רגשיות של הילדים המאומצים, ההורים המאמצים וההורים המולידים. כמו-כן, לא לכולן ישנה השכלה בתחום של טיפול רגשי". עם זאת, לדברי אחת העו"ס בשירות למען הילד, ישנן משפחות שמעוניינות בתמיכה רגשית אינטנסיבית ואף בטיפול רגשי מהעובדת הסוציאלית שמלווה אותן. לדברי אחת מעו"ס האימוץ: "לפעמים המשפחות המאמצות רוצות את עובדות השירות ולא אנשים אחרים, כי נכנסנו לחייהם בנקודה הכי קשה - כשחוו כשלון להרות, הבאנו להם את האושר הזה, לנו כביכול יש את 'המפתחות להבנת הילד', כי אנחנו היכרנו את נסיבות חייו עוד לפניהם, את

²⁴ באימוץ מסובסד המשפחה המאמצת מקבלת החזרי תשלומים על טיפולים שהילד מקבל, כגון עזרה לימודית, טיפול פסיכולוגי, וכו'. התשלום אינו כולל החזר כספים על הוצאות בסיסיות לגידול הילד, כגון מזון, ביגוד, נסיעות וחינוך. גובה הסבסוד של האימוץ הוא בהתאם להכנסת ההורים המאמצים.

מכירה את הילדים, אותנו, את מומחית באימוץ, את איש המקצוע' וקצת מתסכל את המשפחות שאני לא יותר פנויה אליהן. יש לנו עוצמות מול המשפחות האלה, אבל לא מאפשרים לנו את אינטנסיביות הליווי שמאפשרים באומנה. המשפחות זקוקות ליותר ליווי ואין לך אפשרות".

♦ **אינטנסיביות הליווי תלויה גם בתפיסת העובדת - לעתים, משפחות שונות זוכות ליותר/פחות תמיכה וליווי מן העו"ס בהשוואה למשפחות האחרות בגלל תפיסת העובדת את מרכיבי תפקידה בליווי מקרה של אימוץ עם קשר. לדברי אחת מעו"ס האימוץ: "יש עובדות שמלוות יותר צפוף ויש שפחות, הרבה קשור לתפיסת העובד ביחס לכך". מכאן עולה צורך בהבניית תפקידה של העו"ס בליווי של אימוץ עם קשר.**

♦ **לא קיים מנגנון הערכה תקופתי של הצרכים של צלעות האימוץ השונות בתמיכה והפנייתן לטיפול - לדברי אחת האימהות המאמצות: "היום אם המשפחה רוצה תמיכה, היא צריכה לחפש אותה בעצמה. אומרים לך: 'אם תמצא מטפל מתאים, תביא קבלות ונחזיר לך'. לא לכל המשפחות יש את היוזמה הזאת".**

♦ **מחסור במטפלים בעלי מומחיות באימוץ - לדברי אחת האימהות המאמצות: "חסרה כתובת בעלת מקצוע שיודעת באילו התמודדויות מדובר. נפגשנו עם הרבה פסיכולוגים, והבנו אחרי פגישה שנייה או שלישית שהפסיכולוג לא מבין באימוץ".**

5.5 מפגשי הקשר

בחלק הבא יובא תיאור של מפגשי הקשר כפי שהוא עולה מניתוח המקרים שנכללו במחקר. מאפייני מפגשי הקשר שיובאו הם: המיקום, תדירותם, היוזמה לקביעתם, ביטולם, אורכם, תוכנם ומשמעותם להורים המולידים ולילדים, חליפת המתנות שנעשית במהלכם, הליווי והפיקוח של העובדות הסוציאליות עליהם ותקשורת עם בני המשפחה בפייסבוק. עדיין לא הוסדרו נהלים ברורים ביחס לרוב המאפיינים של מפגשי הקשר ונראה כי ישנו צורך בהבניה שלהם.

מיקום המפגשים

ברוב המקרים מתקיימים מפגשי הקשר במשרדי השירות למען הילד. בחלק מן המקרים, אם ההורים המאמצים מסכימים לכך, לאחר המפגש בשירות למען הילד יוצאים הילד המאומץ ובני המשפחה המולידה לטיול בחוץ או לטיול בקניון, במהלכו ההורים המולידים קונים לילדים מתנות תוך ליווי ופיקוח מצד העובדת הסוציאלית. שני מקרים יוצאי דופן נכללו במחקר. באחד המקרים, המפגשים בין הילד למשפחה המולידה נערכים מלכתחילה בטיול בקניון תוך ליווי מרוחק של העובדות הסוציאליות, ומבלי שהן שותפות לשיחה. במקרה אחר, המפגשים עם ההורה המוליד נערכים בבית המשפחה המאמצת. זאת, מכיוון שטרם האימוץ הילד גדל בקרב משפחה זו באומנה לא חסויה זמן רב, והאב המוליד נהג לבקרו שם.

תדירות מפגשי הקשר

מספר המפגשים בשנה בין הילדים המאומצים לבין בני המשפחה המולידה נקבע על-ידי בית המשפט ונע, כאמור, בין פעם לארבע פעמים בשנה. ביחס לשני המקרים שנכללו במחקר, בהם תדירות

המפגשים היא ארבע פעמים בשנה, דיווחו הן העו"ס שליוו את המקרים והן ההורים המאמצים, כי התדירות הייתה גבוהה מדי, והיא הקשתה על ההסתגלות מחדש למשפחה המאמצת במרווחי הזמן הקצרים בין מפגש למפגש. אחד המקרים במחקר היה יוצא דופן מבחינת תדירות מפגשי הקשר: אחת לשבועיים. זאת, מכיוון שמאז היוולדה, הילדה גדלה בקרב משפחתה המאמצת באומנה שאינה חסויה וזכתה שם לביקורים מאמה המולידה מדי יום ביומו.

היזמה לקביעת המפגשים והשפעתה על תדירות המפגשים

מכיוון שמפגשי הקשר בין הילד המאומץ לבין בני המשפחה המולידה הם בבחינת זכות ולא חובה, הם מתקיימים בתנאי שאחד הצדדים יזם אותם: בני המשפחה המולידה או הילד/בני המשפחה המאמצת. ממצאי המחקר עולה כי בחלק מן המקרים היזמה לקביעת המפגשים היא אכן מצד הילד/המשפחה המאמצת, ובמקרים אחרים היא מצד בני המשפחה המולידה. בחלק מן המקרים מפגשי הקשר נערכים בנקודות זמן קבועות בשנה, סביב חגים וחופשות קבועות. במקרים כאלו, אומרת אחת מעו"ס האימוץ: "יש לילד כמו שעון ביולוגי, הוא יודע מתי צריך להיות שוב מפגש". במקרים אחרים המפגשים נערכים במועדים שאינם קבועים ובתדירות נמוכה יותר מזו שנקבעה על-ידי בית המשפט, בעיקר במקרים בהם היזמה למפגשים מגיעה רק מן המשפחה המולידה. במקרים קיצוניים שלא נכללו במחקר אף הופסק הקשר באימוץ באופן פורמלי מכיוון שאף אחת מ"צלעות האימוץ" (ההורים המאמצים/הילד/בני המשפחה המולידה) לא יזמה אותו לאורך זמן.

ביטול ספונטני של מפגש הקשר

במהלך תקופת המחקר, היו שלושה מקרים בהם ההורים המולידים ביטלו את מפגש הקשר ביום בו אמור היה להתקיים. הביטול הספונטני של המפגשים היה מהסיבות הבאות: הלווייה באותו יום, רכב של ההורה המוליד שהתקלקל בדרך, ומקרה בו האב לא יכול היה להתארגן לקבל את ילדיו הגדולים מהפנימייה ובמקביל לנסוע למפגש הקשר. במקרים אלה, הילדים הגיעו למקום בו אמור היה להתקיים מפגש הקשר והתבשרו בו על ביטולו. חלק מן הילדים התאכזבו מכך מרה. למשל, מספרת אחת האימהות המאמצות: "זו הייתה חוויה מאוד קשה לבן שלי. הוא נשכב על הרצפה והתחיל לבכות". היו עובדות סוציאליות שסברו שביטול ספונטני של מפגש באותו יום על-ידי ההורים המולידים מעיד על כך שאינם להוטים ונכספים למפגש וכי השלימו עם אימוצו של הילד. במקרים בהם ההורים המולידים ביטלו את מפגשי הקשר באותו היום אמרו העובדות הסוציאליות כי לא ניתן יהיה לקבוע מפגש חלופי סמוך לאותו מועד, וכי ביטולו הוא בבחינת דילוג עליו.

אורך המפגשים

מפגשי הקשר אורכים בפועל בין שעה לשעתיים ובמקרים חריגים אף מעבר לכך. ביחס לכל מקרה קובעות העו"ס בתחילתו של הקשר מה יהיה משך הזמן המקסימלי של המפגש. ישנם מקרים בהם אורך המפגש הוא גמיש ומשתנה מפעם לפעם ואף יכול להתארך באופן ספונטני מעבר למסגרת שנקבעה מראש, זאת בתנאי שהדבר מקובל על ההורים המאמצים. במקרים בהם ההורים המאמצים אינם מאשרים את הארכת הזמן מעבר למסגרת הזמן שנקבעה מראש עלולה להיווצר מחלוקת בין ההורים המאמצים לבין ההורים המולידים שמעוניינים בהארכת המפגש.

התוכן והמשמעות של מפגשי הקשר

הילדים ובני המשפחה המולידה משחקים, משוחחים, לעתים אוכלים יחד, וכאמור, לעתים מטיילים או עורכים יחד קניות בקניון. בחלק מן המקרים ישנה חליפת מתנות ותמונות בין בני המשפחה המולידה לבין הילדים (ראו פירוט בסעיף הבא). באחד המקרים מתקיים טקס קבוע בו הילדים מביאים להורים המולידים תעודות, מחברות ומבחנים, המציינים את הישגיהם בתחומים השונים. הילדים מצלמים את המסמכים במשרדי השירות למען הילד ומביאים אותם לבני המשפחה המולידה למזכרת. במקרים רבים ישנם גילויי חיבה פיזיים בין הילדים לבין בני המשפחה המולידה במפגש הקשר. למשל, מספרת העובדת הסוציאלית המלווה את אחד המקרים: "בכל מפגש האבא המוליד מניח את הילדים על הברכיים, מחבק ומנשק אותם". בחלק מן המקרים הילדים פונים להורים המולידים בשם הפרטי ובמקרים אחרים הם פונים אליהם בכינוי אימא או אבא בלויית שמם הפרטי, למשל "אימא נעמי", "אבא יוסי".²⁵

ברוב המקרים, סיפרו העובדות הסוציאליות המלוות את המפגשים, ישנו קושי מסוים ביצירת הקשר ההדדי וביציקת תוכן במפגש. למשל, לדברי העובדת הסוציאלית ביחס לאחד המקרים: "האב המוליד לא מאוד ורבלי, מוגבל, לא עסוק בלשמוע, לא יודע לשאול את השאלות, כשרואה שהבן התפתח, מאוד גאה בזה". או, בדוגמה אחרת, מספרת עו"ס המשפחה המאמצת על המפגשים בין הנכד שאומץ לבין סבתו: "יש במפגש משהו סמלי אבל מבחינת התוכן יותר דל, נימוסי ככה. די מהר אין להם מה לעשות. הילד היפראקטיבי, ואין לו סבלנות לנהל שיחה". או, לדוגמה אחרת, מספרת אחת מעו"ס האימוץ: "אם מולידה לילדה בת 14 ממשיכה להביא הרבה משחקים כדי לשחק עם בְּתָה במפגש. היה צריך להנחות אותה שזה לא מתאים וצריך לעשות משהו אחר עם הילדה".

ההורים המולידים אשר משתתפים בקבוצת התמיכה מטעם השירות למען הילד ביטאו גם הם את המבוכה והקושי ביציקת תוכן למפגשי הקשר עם ילדיהם.

העובדות הסוציאליות שרואיינו במסגרת המחקר הביעו את עמדתן כי חשיבות המפגש אינה בתוכנו אלא בעצם קיומו. למשל, העובדת הסוציאלית המלווה את אחד המקרים מספרת: "האם המולידה שאלה אותי איך ממלאים את שעת המפגש בתוכן כך שתהיה לה משמעות. אמרתי לה שהמטרה במפגש הזה היא שהילד יראה שהכל בסדר עם בני המשפחה המולידה, שאת תראי שהכל בסדר עם הבן, וזהו. לא הרבה מעבר לזה".

החלפת מתנות

מניתוח המקרים עולה כי במקרים רבים ישנה העברת מתנות ותמונות בין הצדדים במפגשי הקשר. מן המחקר עולה כי אין מדיניות אחידה בנוגע להעברת מתנות ותמונות. נושאים אלו יוצרים קונפליקטים ומעוררים מחלוקות בין הצדדים.

ממתקים ומתנות מההורים המולידים: חלק מבני המשפחה המולידה מביאים לילדים במפגשי הקשר ממתקים ומתנות כמו כדור, בובה, צעצוע של מכונית ועוד. לדברי בת מאומצת (בת 10): "אבא שלי

²⁵ כל השמות של הורים או של ילדים המוזכרים בדוח הם שמות בדויים.

(המוליד) מראה לי אהבה דרך המתנות". ישנם בני משפחה מולידה שמבקשים לרכוש לילדים המאומצים מתנות יקרות ערך, כגון אופניים, מחשב, מזגן ועוד. הם יכולים לרכוש בעבורם את המתנות רק בתנאי שההורים המאמצים מסכימים לכך. חלק מן ההורים המאמצים מסכימים לכך וחלקם אינם מסכימים בנימוק שהמתנה הגדולה תזכיר לילד את ההורה המוליד מדי יום ותקשה עליו בהשתלבותו במשפחה המאמצת.

מתנות מהילדים לבני המשפחה המולידה: בחלק מהמקרים גם הילדים הכינו יצירות, אפו או בישלו מטעמים בשביל הוריהם המולידים. על פי-רוב היה זה ביוזמתם ובעידודם של ההורים המאמצים.

העברת תמונות של הילדים המאומצים לבני המשפחה המולידה: היו הורים מולידים שביקשו לקבל או לצלם תמונה של הילד. היו עובדות סוציאליות שהתנגדו לכך מבחינה עקרונית. זאת, בנימוק שיש חשש לפרסומן באינטרנט ושימוש בהן לצורך איתור פרטים מזהים על הילד ויצירת קשר פתוח עמו, ללא פיקוח. לעומת זאת, היו עובדות סוציאליות שאפשרו העברת צילומים של הילדים להורים המולידים בתנאי שההורים המאמצים מסכימים לכך. במקרים אחרים, היו עובדות סוציאליות שאפשרו להורים המולידים לצלם את הילד במפגש הקשר מבלי לשאול לרשותם של ההורים המאמצים. בחלק ממקרים אלו זה עורר כעס ואי אמון מצד ההורים המאמצים.

אחד האבות המולידים מתאר את התסכול שהיה לו שעה שנתקל בסירוב לצילום הבן: "מה ביקשתי? דבר הכי פשוט, רוצה לצלם את הילד. אומרים לי 'אסור לך', איזה חוק זה? איפה החוק הזה קיים? עד שראיתי תמונה שלו ראיתי את העיניים שלי אחורה. פה יש חוקים יבשים". במקרה אחר הייתה התנגדות של העו"ס וההורים המאמצים בהתחלה לצילום הילדים על-ידי האב המוליד והסכמה לכך בהמשך. לדברי האב המוליד: "בתחילת הדרך לא נתנו לי לצלם את הילדים והיום כן. אתם יודעים שאני מרוצה ותמכתי באימוץ ומרוצה מזה שהאימוץ מצליח, ברוך השם לא נכשל כלום, רואים שמרוצה אז אין כל סיבה למנוע ממני צילום של הילדים...".

ליווי ופיקוח של העו"ס במהלך מפגשי הקשר

המפגש בין בני המשפחה המולידה והילד המאומץ נערך תוך ליווי ופיקוח של העובדות הסוציאליות. על פי-רוב, בשנה-שנתיים הראשונות, הליווי והפיקוח במפגשים נעשו על-ידי שתי העו"ס: של המשפחה המאמצת ושל המשפחה המולידה. לאחר מספר שנים, על פי-רוב, רק אחת מהעו"ס נוכחת במפגשי הקשר, בין היתר בגלל עומס עבודתן של העו"ס. לליווי ולפיקוח שלהן במפגשי הקשר ישנן שתי מטרות עיקריות:

♦ **סיוע ביציקת התוכן במפגש** - למשל, מספרת עו"ס האימוץ ביחס לאחד המקרים: "מתחיל להיות סוג של שעמום במפגשים. אני מנסה למלא את המפגש בתוכן כדי שלא תהיה מבוכה בחדר". במקרה אחר, בו האב המוליד מתקשה ביצירת קשר עם הבן, מביאה העו"ס משחקי קופסה ומתווכת פעילות משותפת ביניהם.

♦ **פיקוח**

- **פיקוח על כך שהילדים ובני המשפחה המולידה לא ימסרו זה לזה פרטים מזהים** - כגון שם המשפחה, כתובת המגורים, מספר טלפון, שם בית-הספר בו לומד הילד וכו'.

- **פיקוח על התכנים בשיחה** - העובדות הסוציאליות מוודאות שבשיחה במפגש הקשר לא יובטחו הבטחות שווא שלא ניתן לעמוד בהן. כך, לדוגמה, מספרת העובדת הסוציאלית המלווה את אחד המקרים: "האם המולידה הבטיחה לבת שתגיע לבת-המצווה שלה. ידעתי שהיא מבטיחה הבטחות שווא וכמעט בטוח שלא תוכל לעמוד בהן. עזרתי לה לרדת מההבטחות האלה באותו המפגש כדי למנוע אכזבה ותסכול של הילדה". כמו-כן, הן מפקחות על כך שבני המשפחה המולידה לא ישתפו את הילדים בקשייהם האישיים, כדי לא להעמיס על הילדים מבחינה רגשית.

- **פיקוח על מסגרת הזמן של מפגשי הקשר** - לדברי אחת מעו"ס האימוץ: "אני זאת שמפסיקה את הפגישה. 10 דקות לפני שזמן הפגישה מסתיים אני אומרת שצריכים להתחיל להתארגן".

ההורים המולידים, הילדים המאומצים והעובדות הסוציאליות, הביעו, ברוב המקרים, את שביעות רצונם מתפקידי הליווי והפיקוח של עו"ס האימוץ במפגשי הקשר. למשל, לדברי נער מאומץ: "מרגיש שזה מצוין, נוח, היא עוזרת, בעיקר עוזרת לי למצוא על מה לדבר עם האימא". בחלק מן המקרים הובע קושי לגבי הליווי והפיקוח במפגשי הקשר. לדברי נער מאומץ: "זה לא טוב שהיא הולכת אחרינו בפגישה. אני רוצה פרטיות". אחת מעו"ס האימוץ מספרת שהיא חווה את נוכחותה במפגשי הקשר כפולשנית במידה מסוימת. לדבריה: "כשאני ליוויתי את המפגשים והייתי בתוכם, הרצון האינטואיטיבי היה להשאיר אותם לבד, מרגיש נורא חודרני בקטע נורא אינטימי של מישהו, אבל לא יכולתי לעזוב אותם. זה חלק מהתפקיד שלי, להיות שם איתם".

השלכות שליליות של היעדר פיקוח במפגשי הקשר: באחד המקרים התבצע הליווי של המפגש בין בת מאומצת לאמה המולידה ולאחיה מן המשפחה המולידה מרחוק, בהליכה אחריהם בקניון במרחק מה, ומבלי שהעו"ס המלווה תשמע את תכני השיחה. היעדר הפיקוח נבע מהתעקשותה של הבת המאומצת לקיים את המפגשים בפרטיות וללא נוכחות צמודה של העובדים הסוציאליים, ומהיענותן של העו"ס לכך. לדברי העובדת הסוציאלית המלווה את בני המשפחה המולידה, אשר החליפה את קודמתה בתפקיד, שאישרה דפוס זה של מפגש קשר: "הסטינג בקשר הוא בעייתי ופחות מתזיק ומכיל. היכולת ללוות היא מוגבלת, תתחילי להיות זנב של מישהו בקניון. די מהר אלה היו ביקורים ללא ליווי. לפחות חלק מהביקור אני צמודה, בחוויה שלי אני כמו עלוקה. הבת המאומצת לא מאפשרת יותר מזה". העו"סיות מסבירות כי היו השלכות שליליות להיעדר הפיקוח על מפגשי הקשר: האם המולידה שיתפה את הבת בקשייה הכלכליים ובדיכאון שהיא חווה, ובכך העמיסה עליה מבחינה רגשית, וכן גילתה לפתאום את זהותו של אביה, שנחשב עד לאותה עת אב לא ידוע. היא גילתה לה שאביה ערבי ועובדה זו גרמה לה לבלבול בזהות ולקושי, במיוחד לאור העובדה שהיא מתגוררת בסביבה בה היחסים בין ערבים ליהודים הם עוינים.

תקשורת עם בני המשפחה המולידה בפייסבוק

כאמור, על פי-רוב בני המשפחה המולידה אינם יודעים פרטים מזהים על הילד שאומץ והילד המאומץ אינו יודע פרטים מזהים עליהם, כגון שם משפחה, פרטי מקום המגורים, מספר הטלפון ועוד. עובדה זו מקשה עליהם ביצירת קשר טלפוני זה עם זה. בנוסף, נקבע כי הקשר ביניהם יתקיים רק במסגרת מפגשי קשר מפוקחים. עם זאת, בעידן בו התקשורת במחשב פתוחה ונגישה ביותר, לא ניתן לפקח על

כך שהקשר בין הילד המאומץ לבין בני משפחתו המולידה לא יעשה באמצעותו. למשל, אחת מעו"ס האימוץ סיפרה ש"הייתה ילדה בת 12 בבית המעבר, שנכנסה לחדר המנהלת ללא השגחה, והצליחה לאתר את משפחתה המולידה דרך האי.סי.קיו. זה ערער אותה. אלו דברים שקורים וזה חדש לנו כשירות". אחת הנערות המאומצות איתרה את אחיה ממשפחתה המולידה בפייסבוק. לדברי העובדת הסוציאלית שליוותה את המשפחה המאמצת: "לפני שהתחיל הקשר איתם בפייסבוק היו שלושה חודשים שקטים בין מפגש למפגש עם בני המשפחה המולידה. היום אין את השקט הזה כי התקשורת הפתוחה נמצאת ומזכירה לה שיש אחים ואימא...". האם המאמצת סיפרה כי לתקשורת הפתוחה בפייסבוק הייתה השפעה שלילית על השתלבותה של הילדה בחיק משפחתו המאמצת: "בשלב מסוים התחילה להיות בקשר יומיומי בפייסבוק עם האחים. הילדה התפרקה. הייתה בהתקפי זעם בלתי נסבלים וילא רוצה אתכם בכללי, רוצה לחזור למשפחתה, נורא בכתה בהתחלה, וזה עבר להתקפי זעם, חזרה לקלל והידרדרה בבית-הספר".

כלומר, השינויים הטכנולוגיים מקשים על האפשרות לאכוף את גבולות הקשר באימוץ, ועלולות להיות לכך השלכות שליליות על השתלבותו של הילד במשפחתו המאמצת.

5.6 ליווי ותמיכה בהורים המולידים

ליווי בני המשפחה המולידה, עמם נמצאים הילדים בקשר באימוץ, נעשה בעיקר סביב מפגשי הקשר: לצורך תיאום המפגש, הכנה אליו ועיבוד רגשי לאחריו. היו הורים מולידים שאמרו כי הם מתקשים ביציקת תוכן למפגשי הקשר ובהבנת משמעות הקשר במשך זמן מוגבל ומועט יחסית. מפגשי הקשר מעמידים אתגר משמעותי בעבור ההורים המולידים וייתכן כי נחוץ ליווי אינטנסיבי יותר שלהם, במיוחד בסוגיות אלו.

בנוסף לליווי הפרטני, מאז 2005 פועלת קבוצת תמיכה להורים מולידים, שילדיהם אומצו באימוץ עם קשר. קבוצה זו מיועדת להורים מולידים מכל רחבי הארץ. היא מונה בסך-הכל עשרה חברים. הקבוצה מתכנסת למשך יום שלם בבית הוייס בהרצליה פיתוח או במשרד השירות למען הילד, בין פעמיים לשלוש פעמים בשנה. לדברי מנחת הקבוצה, מפקחת ארצית בשירות למען הילד, ישנו גרעין קבוע של 4-5 משתתפים ובכל פעם מגיעים משתתפים נוספים אחרים. כינוס הקבוצה אינו פשוט: רוב ההורים המולידים סובלים ממחלות נפש/הפרעות נפשיות או מפיגור שכלי, ישנו קושי טכני בתיאום המפגשים עמם ולהורים ישנו קושי להגיע מרחוק.

במהלך יום המפגש, מקבלים ההורים המולידים ארוחה חמה ו"יש בזה משהו מפנק ומכבד להורים", לדברי מנחת הקבוצה. ההורים המולידים משתפים זה את זה בחוויות, במחשבות, ברגשות ובהתלבטויות שלהם ביחס למפגשים עם ילדיהם ותומכים זה בזה. מנחת הקבוצה אומרת: "שוב ושוב אני מזכירה להם שהם **נבחרת**, כי הם שייכים לקבוצה קטנה של הורים מולידים שנמצאים בקשר עם ילדיהם שאומצו".

5.7 סוגיות הקשורות לתפקוד העובדת הסוציאלית

ליווי המשפחה המולידה והמשפחה המאמצת על-ידי אותה עו"ס אימוץ

כל אחת מהעובדות הסוציאליות העובדות בשירות למען הילד מלוות הן משפחות מולידות והן משפחות מאמצות. ליווי ההורים המולידים מתחיל משלב האבחון של חוסר מסוגלותם ההורית והסכמתם לאימוץ או בתהליך ההכרזה של בית המשפט על הילד כ"בר-אימוץ". ליווי המשפחות המאמצות מתחיל עוד משלב אבחון המשפחות לקראת האימוץ.

ישנם מקרים בהם עובדת סוציאלית אחת ליוותה הן את המשפחה המולידה והן את המשפחה המאמצת עוד מהשלבים הראשונים של ההסכמה לאימוץ ושל האבחון לאימוץ. במקרים אלו, כאשר יוסכם על אימוץ עם קשר, תמשיך אותה העובדת ללוות את שתי המשפחות שבטיפולה, בגלל ההיכרות המוקדמת שיש לה איתן ובגלל האמון שנרכש בשלבים הראשונים. מצב זה של ליווי במקביל של צלעות האימוץ השונות אינו רווח ועל פי-רוב ישנה עובדת אחת שמלווה את המשפחה המולידה ועובדת אחרת שמלווה את המשפחה המאמצת.

לליווי שתי המשפחות על-ידי עובדת אחת ישנם יתרונות וחסרונות. אחת העו"ס שמלווה במקביל הן את המשפחה המולידה והן את המשפחה המאמצת מתארת את היתרונות במצב זה: "חוויתי יתרון של מצב זה בעיקר בהתחלה. יכולתי לספר להורים המולידים שאני מכירה היטב את המשפחה המאמצת ושהיא משפחה טובה, ולהרגיע את המשפחה המאמצת בכך שבני המשפחה המולידה נתנו את ברכת הדרך לאימוץ בלב שלם". אותה עובדת סוציאלית מתארת גם חסרונותיו של מצב זה: "החסרונות הם שאין שותפות לחשיבה על המקרה וכאשר ישנה מחלוקת העובדת הסוציאלית עלולה להיתפס כמצדדת באחד הצדדים. למשל, המשפחה המולידה רצתה לצלם את הילד והמשפחה המאמצת סירבה ולא אפשרה. בשלב שבו הנחיתי את ההורים המולידים לא לצלם את הילד, הם תפסו אותי כלא אובייקטיבית וכמי שמזדהה עם הצד של ההורים המאמצים. כשיש ניגוד אינטרסים בין הצדדים, מאוד לא פשוט להיות באמצע".

מפגש ישיר בין ההורים המאמצים לבין בני המשפחה המולידה

ברוב המקרים, ההורים המאמצים אינם נוכחים במפגשי הקשר בין הילדים לבין בני המשפחה המולידה וזהותם חסויה בפני בני המשפחה המולידה. בחלק מן המקרים, העובדות הסוציאליות המלוות את המשפחות המאמצות ואת המשפחות המולידות יזמו מפגש וקשר ישיר, וזאת למטרות שונות:

♦ **יצירת רצף בחייו של הילד** - אחת העובדות הסוציאליות הביעה בדבריה תמיכה ביצירת מפגש בין הצדדים: "אני חושבת שזה לטובת הילד שיש רצף בחייו ולא שיש שני עולמות נפרדים וקטועים, ושהוא שייך לשניהם אבל הם לא יכולים להתחבר. והמסר של ההורים שזה בסדר, אתה חלק משני העולמות ויש בזה חלק של הפחתת קונפליקטים ומתחים. אבל צריך לקרות כשיש בשלות בין שני הצדדים ואמון כי זה מה שישודר לילד". העובדת הסוציאלית, אשר יזמה את מפגש הקשר בין האב המוליד לבין האם המאמצת, אמרה: "האם המאמצת הייתה נפרדת מבנה עוד לפני שהאב המוליד הגיע למקום המפגש, כדי שלא יפגשו זה עם זה. לילד הייתה חוויה שאסור לאמו להכנס למפגש ואסור לה לדעת מי האבא. הרגשתי שהמצב הזה מכביד על הילד. אי אפשר לתת לילדים

חוויה שאסור שההורים המולידים והמאמצים ייפגשו. בסיום המפגש בין האם המאמצת לאב המוליד הילד עמד באמצע, האימא (המאמצת) עמדה מימין, האבא (המוליד) עמד משמאל והילד נתן לשניהם ידיים ואמר בגאווה: 'יש לי אבא ואימא', זה מדהים כמה זה היה נכון להפגיש ביניהם".

◆ **הבטחת "ברכת הדרך" לאימוץ מההורה המוליד** - היו מקרים בהם הילד היה שרוי בקונפליקט נאמנויות בין המשפחה המולידה לבין המשפחה המאמצת ונחוץ היה לו אישור מחודש ל"ברכת הדרך באימוץ" מההורה המוליד. להלן דוגמה מדבריה של אם מאמצת בנוגע לברכת הדרך שקיבל בנה מאמו המולידה לאחר המפגש בין האם המולידה להורים המאמצים: "נפגשנו עם האימא המולידה לפני שנה והיא דווקא שמחה. אמרה: 'חשבתי שאתם כמו חרדים, ולא חשבתי שאתם נראים ככה' שאלה מעט שאלות. לא הטריד אותה אם הילד בסדר בלימודים. שמחה שהוא בידיים טובות, לא רצתה לגדל אותו. אחר-כך היא פגשה אותו ואמרה לו: 'שמחה שאתה שם, משפחה טובה'".

מבחינת העיתוי למפגש בין ההורים המאמצים להורים המולידים היה מגוון גדול בין המקרים, וגם בנושא זה נראה כי אין מדיניות מגובשת. למשל, באחד המקרים נקבע מפגש בין האב המוליד לבין האם המאמצת במפגש הקשר השני, כחצי שנה לאחר האימוץ. במקרה אחר נקבע מפגש הקשר לאחר ארבע שנות אימוץ, ובמקרה נוסף העובדת הסוציאלית העלתה לראשונה את אפשרות המפגש רק לאחר שבע שנות אימוץ. רק במיעוט המקרים דובר על יצירת מפגש קשר בין ההורים המאמצים להורים המולידים. בחלק מן המקרים העיתוי השונה בקביעת מפגשי הקשר בין ההורים המאמצים לבין ההורים המולידים נובע ממצב הילד, השתלבותו במשפחה המאמצת וממצבה של המשפחה המולידה. במקרים אחרים נראה כי היוזמה למפגש ישיר בין ההורים המולידים לבין ההורים המאמצים ולעיתוי, מושפעת מעמדוּתיהן השונות של העובדות הסוציאליות המלוות את המקרים, ומעומס עבודתן.

הדינימיקה של הקשר משתנה עם הזמן

כמו בכל קשר אנושי, גם לקשר בין הילדים לבין בני המשפחה המולידה ישנם מאפיינים שמשתנים עם הזמן. מניתוח הראיונות עולה כי ישנם שלושה תחומים בהם חל שינוי עם הזמן: (1) בחלוף השנים ישנה הסתגלות למצב, הכאב סביב המפגשים מתקחה; (2) ישנו רצון שהקשר יהיה יותר פתוח; (3) ישנו רצון בשינוי תדירות מפגשי הקשר. להלן הפירוט:

(1) בחלוף השנים - הסתגלות למצב, הכאב סביב המפגשים מתקחה

◆ **בקרבת ההורים המולידים** - למשל, לדברי אב מוליד: "מפגישה לפגישה יש הקלה. בפגישה הראשונה הרגשתי כמו שעבר עליי מכבש קשה. וזה הולך ופוחת. כל התחלה היא קשה. מתחילים להתרגל שזה נעשה כך. בסופו של דבר, משלימים עם זה. בפגישה הראשונה היה לי קשה מאוד, הפלתי דמעות, היום מרגיש שאני מתמודד עם זה. כבר לא מרגיש שזקוק לתמיכה. יש אנשים שיקחו את זה יותר קשה ממני".

◆ **בקרוב הילדים - למשל, מספר אב מאמץ:** "בהתחלה אחרי הפגישות עם אביו הוא היה יורד מהפסים, כועס, מטפס על הקירות, כועס עלינו: 'אתם קמצנים'. לאט לאט זה הפך להרגל וזה לא משמעותי בשבילו, הפגישות, ולא מתרגש".

(2) חלק מהילדים רוצים שהקשר יהיה פתוח יותר

חלק מהילדים רוצים שהקשר יהיה פתוח יותר ופחות מפוקח וחסוי. למשל, לדברי ילד מאומץ (בן 10): "זה מפריע לי שאי אפשר קשר בסקייפ או בטלפון, אי אפשר". או לדברי ילד מאומץ אחר (בן 12): "עכשיו אני מדבר עם האחים מן המשפחה המולידה בפייסבוק. למה אסור לדבר איתם גם בטלפון? זה מפריע לי שאסור. הייתי רוצה לדבר איתם חופשי". עם זאת, אותו ילד לא היה רוצה קשר פתוח לגמרי. לדבריו: "לא הייתי רוצה שיבואו לראות איפה אני גר". לדוגמה אחרת, לדברי נער מאומץ (בן 16): "אומרים לי שאני לא יכול לדעת איפה היא (האמא) גרה. וואללה מה אתם מסתירים? גם שלחתם אותי לאימוץ וגם אתם מסתירים? שיהיה מותר לדעת. למה לא רוצים? זה חוצפה. אסור לנתק מהמשפחה".

(3) רצון בשינוי תדירות מפגשי הקשר

הילדים, ההורים המאמצים וההורים המולידים שרואיינו ביטאו רצונות שונים לגבי שינוי תדירות מפגשי הקשר, לאורך השנים. מעניין לציין, כי באף לא אחד מן המקרים שנכללו במחקר הוגשה בקשה מסודרת לבית המשפט לשינוי מתכונת הקשר באופן שמעוגן בהסכם מחודש. עם זאת, היו מקרים שבהם פחתה תדירות מפגשי הקשר כתוצאה מכך שההורים המולידים יזמו מפגשי קשר לעתים רחוקות יותר מהתדירות שנקבעה בחוזה בית המשפט (ראה הפרק על יוזמת המפגשים). להלן פירוט סוגי השינויים הרצויים בתדירות הקשר:

◆ **חלק מהילדים רוצים יותר מפגשים בשנה - למשל, לדברי ילד מאומץ (בן 10):** "אני נפגש איתם רק פעם אחת בשנה ורוצה להיפגש שלוש".

◆ **חלק מההורים המולידים רוצים יותר מפגשים בשנה - למשל, אמר אב מוליד:** "אני רוצה לפנות לבית המשפט ולדרוש שהמפגשים יהיו 3 פעמים בשנה. פעמיים בשנה זה מעט מדי בשבילי". או, לדוגמה אחרת, מספרת העובדת הסוציאלית: "אחת האימהות המולידות רצתה להגיש בקשה להעלות את מספר המפגשים בשנה".

◆ **חלק מהילדים רוצים פחות מפגשים בשנה אך לא מבקשים זאת - למשל, אומרת עובדת סוציאלית שמלווה את אחת המשפחות המאמצות:** "הילדים לא מביעים התנגדות למפגשים אבל יש להם קושי רגשי להתמודד איתם. לגבי התדירות, לפעמים תוהה אם לא כדאי היה לצמצם את מספר המפגשים בשנה. האבא לא היה נותן שנוריד את מינון המפגשים. אני מאמינה שזה מעל לכוחותיהם להתנגד לביקורים או לבקש להפחית אותם". רמז לכך שהילדים היו מעוניינים אולי בהפחתת תדירות המפגשים נשמע בדבריה של נערה מאומצת (בת 15): "לא נהיה עצובים אם יאמרו לנו שהתבטלה הפגישה". או, לדוגמה אחרת, לדברי נערה מאומצת בת ה-12, שנפגשת עם אמה המולידה אחת לשבועיים: "לפעמים אני רוצה קצת חופש מהמפגשים עם האם המולידה. כל יום אני הולכת לחוג אחר וזה קצת מעייף אותי. אבל זה לא נורא העיקר שיהיה לי קשר איתה".

◆ **חלק מההורים המאמצים רוצים פחות מפגשים בשנה** - למשל, מספרת עובדת סוציאלית שמלווה את אחת המשפחות המאמצות: "בשלב כלשהו, הילד התחיל לשדר מצוקה לאחר המפגשים עם האם המולידה. היום האם המאמצת אומרת שצריך לרווח את המפגשים". במקרה אחר אומרים ההורים המאמצים: "לנו קשה עם הקשר. כשחוזר מהפגישה צריך למשוך אותו לצד שלנו וצריך להחזיר אותו למסלול אלינו. אם אפשר היה להפחית את מספר הביקורים בשנה זה עדיף". במקרה הראשון אכן הופחת מספר המפגשים בשנה.

לפי Wrobel ואחרים (2006), עיקרון בסיסי באימוץ עם קשר הוא כי תכנית הקשר צריכה להיות גמישה כדי להתאים לצרכים המשתנים של הילד, ההורים המאמצים וההורים המולידים לאורך השנים. על פי-רוב, תכנית הקשר אמורה לכלול מנגנון הערכה תקופתי, מדי פרק זמן, של מתכונתו הרצויה של הקשר באימוץ, לאור הנתונים שהוצגו, נראה כי תכנית הקשר בארץ עדיין אינה כוללת מנגנון מסוג זה.

6. עמדות, תפיסות ורגשות ביחס למודל של אימוץ עם קשר

בחלק זה יוצגו העמדות והתפיסות של ההורים המולידים, הילדים וההורים המאמצים ביחס לאימוץ עם קשר, כפי שעלה מניתוח המקרים.

6.1 עמדות, תפיסות ורגשות של ההורים המולידים

כאמור, הורים מולידים שנמצאים בקשר עם ילדיהם שאומצו מתאפיינים בפיגור קל או שיש להם תפקוד שכלי גבולי, מחלות נפש או הפרעות נפשיות ו/או מסוגלות הורית גבולית ומחסור בכוחות ובמוטיבציה לגידול הילדים. לא מדובר בהורים מכורים לסמים או לאלכוהול או בהורים שהתעללו בילדיהם התעללות פיזית, נפשית או מינית.

א. רגשותיהם של ההורים המולידים ביחס לאימוץ

בחלק מהמקרים, ההורים המולידים עברו באופן גבולי את מבחני המסוגלות ההורית והחליטו או השתכנעו לוותר על זכויות ההורות שלהם ולהסכים למסירת ילדיהם לאימוץ עם קשר. לולא הסכמתם של ההורים המולידים לוותר על זכויות ההורות שלהם ולמסור את ילדיהם לאימוץ יש להניח כי הילדים היו גדלים לאורך שנות התבגרותם בסידורים חוץ-ביתיים כגון אומנה ופנימיות ומבקרים את הוריהם המולידים בסופי שבוע ובחופשות, וההורים יודעים זאת. בראיונות עמם, הביעו ההורים המולידים רגשות שונים ומחשבות שונות ביחס לאימוץ ילדיהם:

◆ **הבנה כי הם עצמם מתקשים בגידול הילדים** - חלק מההורים המולידים ביטאו את ההבנה שלהם כי הם מתקשים בגידול ילדיהם. למשל, לדברי אם מולידה: "הרגשתי עייפה וחלשה ושאין לי כוחות לגדל", ולדברי אם מולידה אחרת: "מה לעשות, לפעמים קורה ככה שאימא קשה לה לגדל. צריך לקבל את זה".

◆ **תפיסה כי אימוץ הוא לטובת הילדים** - היו הורים מולידים שאמרו שהתקשו לבחור האם להסכים למסור את ילדיהם לאימוץ או לגדלם בעצמם. בסופו של דבר בחרו להסכים למסור את ילדיהם לאימוץ בגלל שהבינו שיהא זה לטובת הילדים. למשל, לדברי אב מוליד: "לקח לי זמן להחליט מה

אני רוצה בשביל הילדים, אם תומך באימוץ או לוקח אותם. ישבתי על המשקל מה הפלוס ומה המינוס. חשבתי שאם אקח את הילדים, לי אולי יהיה יותר טוב אבל לילדים יהיה יותר קשה. בסוף, הבנתי שאימוץ הכי טוב להם". אב מוליד אחר בחר לראות במסירת הילדים לאימוץ רווח בעבורו. לדבריו: "בחרתי לסבול אבל להרוויח, לסבול כי אני לא רואה את הילדים הרבה אבל להרוויח נחת וילדים מוצלחים".

- ◆ **בכי, אבל וכאבי פרידה** - לצד תפיסת ההורים המולידים כי הם מתקשים בגידול הילדים וכי האימוץ הוא לטובת הילדים ביטאו חלקם רגשות של עצב וכאבי פרידה. למשל, לדברי אב מוליד: "זה כמו פצע שלא נגלד. זו הבת שלי ואני אוהב אותה מאוד, ושום דבר לא יכול לשנות את זה. זה לא דבר שעובר, זה הכאב שלי". או לדברי אב מוליד אחר: "כואב לי, כשאני שומע שירים עצובים אני בוכה. הדברים צפים בכרית בלילה, מבושה, לא סתם אומר השיר 'הגברים בוכים בלילה'".
- ◆ **החמצה** - היו הורים מולידים שהביעו בדבריהם את כאב ההחמצה מכך שאינם חווים עם ילדיהם חוויות. למשל, לדברי אב מאמץ: "פעם הראינו לאב המוליד תמונות של הבת שלנו מאירועים וטיולים שונים שלנו עמה. אביה המוליד אמר לנו: 'בשבילכם זה חוויות ובשבילי זה רק תמונה'".
- ◆ **השלמה עם הוויתור על זכויות ההורות** - למשל, לדברי אב מולידה: "היא קוראת לי בשמי הפרטי, ואני מרגישה בסדר עם זה, אני יודעת שאני כבר לא האימא שלה. אני מבוגרת ומבינה את החיים ומבינה שאימוץ זה הכי טוב בשבילה, אני מבינה שאני צריכה לקבל את זה וברוך השם שהיא בריאה. רואה שהיא בסדר, יש מקרים יותר גרועים. אם ילד גדל בבית וחולה ובשביל אימא זה יותר גרוע. היא, אפילו שהיא לא על-ידי לפחות שהיא בריאה זה מחמם לי את הלב".
- ◆ **תקווה שהילד "יחזור" אל ההורה המוליד בבגרותו** - למשל, מספרת עו"ס שמלווה את אחת האימהות המולידות: "יש לה (לאם המולידה) פנטזיה להיות בבת-מצווה של הבת. היא גם מדמיינת את עצמה בחתונה שלה. יש משהו שלא השלים עד הסוף עם המעבר שלה לאימוץ. היא מצפה שכשתגדל כן תחזור אליה. יש שם משהו שמצד אחד כן מבין ומקבל לעומק את חוסר המסוגלות ומצד שני נלחם ורוצה הכרה כאימא". לדעת עו"ס האימוץ במקרים מסוימים תקוות של ההורים המולידים שהילד "יחזור" אליהם בבגרותו עלולות לפגוע בהשתלבותו של הילד במשפחתו המאמצת ועלולות להשפיע על הצלחת האימוץ.
- ◆ **חרטה על ויתור זכויות ההורות** - ישנם הורים מולידים שעם הזמן מתחרטים על ההסכמה למסור את ילדיהם לאימוץ. למשל, לדברי אב מוליד: "עוול אחד גדול שלקחו לי את הילדים. שכנעו אותי לחתום, כמו איזה מפגר. אם היה לי כסף הדבר היחיד שהייתי עושה זה להחזיר את הילדים שלי אליי בחזרה. בשיניים אני אחזיר אותם אליי. אם היה לי כסף, כל שקל שבעולם הייתי שם כדי להחזיר את הילדים שלי אליי". אב מוליד אחר אמר: "זו הטעות הכי גדולה שהסכמתי לאימוץ. אני מציע למי שהולך לקראת זה, לחשוב טוב טוב, כי באיזה שהוא שלב מתחרטים על העניין הזה. ואז זה אבוד".

ב. רגשותיהם של ההורים המולידים אשר נוגעים למפגשי הקשר

ההורים המולידים ביטאו רגשות ומחשבות שונות בנוגע לאופן הקשר שלהם עם ילדיהם באימוץ:

- ◆ **סיפוק מכך שידועים מה שלומו של הילד** - למשל, לדברי אב מולידה: "אני רואה אותה, יודעת מה איתה, שהיא לומדת, אוהבת את בית-ספר, אוהבת את המשפחה המאמצת. שמחה שרואה

אותה בריאה, בשביל אימא זה הכי חשוב והלב שלי שקט. עם זה יכולה לחיות, מה שאני רואה נותן לי כוח". ולדברי אב מוליד: "רוצה לפגוש את הילדים, לראות אם הם בקו הבריאות".

◆ **הוקרה והערכה להורים המאמצים** - היו הורים שביטאו בראיונות עמם הוקרה והערכה להורים המאמצים. למשל, לדברי אב מוליד: "כל הכבוד להורים המאמצים שהם מגדלים בטוב את הילדים, ותודה להם שנותנים לי לראות אותם כל חצי שנה".

◆ **קושי עם סימנים לחוסר טיפוח פיזי של הילד המאומץ** - במספר מקרי אימוץ ההורים המולידים הביעו קושי לגבי הופעה חיצונית מרושלת של הילדים, לטעמים, למשל כאשר הופיעו עם נעליים קרועות או ישנות, שיער לא מסורק או ארוך מדי, ביגוד שנראה ישן או מוכתם וכו'. לעתים הדבר נבע מהבדלי תרבויות בין המשפחה המולידה לבין המשפחה המאמצת. כך, למשל, ילדה שגדלה במשפחה מולידה שהדגישה טיפוח פיזי אומצה על-ידי משפחה מושבניקית, וכו'. לדוגמה אחרת, לדברי אב מוליד שילדיו אומצו על-ידי שתי משפחות שונות: "שמתי לב, שמתי על זה דגש טוב טוב היום, מביגוד ועד הראש: הבת הצעיר יותר מטופלת, באהבה לא יכול להתערב. אל תסתכל בקנקן, ברור, אני לא שופט, אבל בתור אבא מה שאני רואה, הבת הקטנה יותר מטופחת מהראש ועד כף הרגל. והטיפוח הוא חשוב".

◆ **מפגשי הקשר נותנים להורים המולידים "טעם לחיים"** - למשל, לדברי אב מוליד: "חשובים לי מאוד המפגשים. נותנים לי שמחה וחשק להמשיך לחיות", ולדברי אב מוליד: "מזל שלי שהאימוץ הוא פתוח ולא סגור את זה. רוצה לראות את הילדים, זה עושה לי את הדבר הכי גדול בחיים שלי. אם היו לוקחים לי אותם לגמרי, יכול להיות שהייתי עושה משהו לעצמי".

ג. שמירה של הורים מולידים על גבולות במסגרת אימוץ עם קשר

אחד התנאים הבסיסיים לאימוץ עם קשר הוא ההסכמה של ההורים המולידים לשמור על גבולות הקשר, כלומר לא לשאול לפרטים מזהים של הילד, לא לצלם אותו ללא רשות, לא לשתף בפרטים מזהים ולא לנסות ליצור איתו קשר ספונטני ולא מפוקח בין מפגשי הקשר. מנחת קבוצת התמיכה של ההורים המולידים נתנה דוגמה לאירוע יוצא דופן בו שמרה אב מולידה על הגבולות בקשר עם בנה: "האם המולידה, חולת נפש. היא סיפרה באחד ממפגשי קבוצת התמיכה שבתקופה האחרונה היא מוכרת יצירות של פגועי נפש בדוכן בקניון. יום אחד ראתה את בנה מלידה מטייל בין החנויות לבדו ומתקרב לכיוון שלה. התרגשות גדולה הציפה אותה, אך היא נמלטה משם והתחבאה, כדי שלא יראה אותה ולא תתפתח ביניהם שיחה מחוץ למסגרת הרשמית. היא הציצה עליו ממקום מחבואה ויצאה ממנו רק כשראתה שהוא כבר מאוד רחוק ממנה".

עם זאת, למדנו גם על ניסיונות של חלק מההורים המולידים לחצות חלק מגבולות הקשר:

◆ **צילום הילד ללא רשות** - למשל, מספרת אחת מעו"ס האימוץ: "היה מקרה אחד שבו האב המוליד ביקש לצלם את הילד ולא אישרנו לו. פעם אחת, כשהשארתי את האב המוליד עם הילד לשנייה לבד בחדר, הוא שלף מהר מצלמה וצילם אותו. אמרתי לו שהוא לא יכול לצלם אותו בלי רשות, הייתה לי שיחה איתו והוא היה צריך להחזיר את האמון בו אלינו. הוא הבטיח שלא יעשה את זה עוד פעם".

- ◆ **שיתוף בתמונה של הילד ללא רשות** - לדברי אב מאמץ: "הכנתי לאב המוליד דיסק עם תמונות של הבן שלו. הוא התקשר אליי ואמר לי שכל המשפחה המולידה חוגגת על התמונות. עו"ס האימוץ הנחתה אותי לתת לו את התמונות ולהגביל אותו בהפצת התמונות. אמרתי לו: אימוץ עם קשר זה רק איתך ולא עם האם והסבים, והוא מאוד התעצבן".
- ◆ **ניסיון לחשוף פרטים מזהים** - למשל, היו הורים מאמצים שסיפרו כי בתם המאומצת ביקשה מאביה המוליד תמונות שלה מינקותה. במפגש הבא הוא הביא לה תמונות שלה. בבית גילו שמאחורי אחת התמונות רשם את מספר הטלפון הנייד שלו. במקרה אחר, ברגע שהעו"ס המלווה במפגש יצאה לרגע מהחדר עם אחד האחים לשירותים, האב המוליד שאל את האחות איפה היא גרה. היא אמרה לו את הכתובת וגם את שם בית-הספר בו היא לומדת. כאשר העו"ס המלווה חזרה לחדר האב המוליד מיד שיתף אותה בכך ששאל על המידע וקיבל אותו. הוא הבטיח לא לעשות שימוש במידע זה. לדברי עו"ס האימוץ של האב המוליד: "האב היה מספיק הוגן להגיד לי. מדי פעם אומר שהוא יודע את הכתובת אך לא יעשה בה שימוש, הוא בוחר לשמוח בשבילם ולתת להם להתפתח בצורה בריאה ותקינה". לדברי האב המוליד: "אני האב היחיד שיודע איפה מתגוררים ולומדים ולא רציתי שיפחדו מזה. אמרתי להם: 'אין לכם מה לדאוג. אני תמכתי באימוץ ולא אקלקל'".
- ◆ **ניסיון להפגיש את הילד עם בני המשפחה המולידה שלא נכללים בחוזה הקשר** - למשל, אחת האימהות המולידות התחתנה בשנית והתעקשה להביא את בעלה למפגשי הקשר. נוצר אילוץ להוציא אותו בכוח מהחדר בו מתקיים המפגש. במקרה אחר אמו של האב המוליד עלתה לארץ מספר שנים לאחר שנכדיה נמסרו לאימוץ. מכיוון שהאימוץ לא היה פתוח בפניה לא יכלה להשתתף במפגשי הקשר אלא רק אם זה יוסדר בבית המשפט. העובדת הסוציאלית שמלווה את המשפחה סיפרה: "פעם הוא הביא אותה, חיכתה בחוץ, כשירדו לטיול הקבוע שלהם ביחד, ראתה את הנכדים שאומצו, קפצה עליהם ונישקה אותם וזה היה להם מאוד קשה, כי זה מביך. ביקשנו מהאבא שלא יעשה זאת שוב".

6.2 עמדות, תפיסות ורגשות של הילדים המאומצים

א. רגשות ומחשבות ביחס למפגשי הקשר עם בני המשפחה המולידה

- נראה כי יש ילדים מאומצים שאימוץ עם קשר מאפשר להם להרגיע את געגועיהם להוריהם, לשכך את העצב מהפרידה מההורים המולידים, ולהרגיע את דאגותיהם להוריהם המולידים. ואכן, בראיונות עמם ביטאו הילדים מגוון רגשות כלפי בני משפחתם המולידה:
- ◆ **הרגשה טובה, מרפא לגעגועים** - למשל, לדברי בת מאומצת: "אימוץ עם קשר זה יותר טוב. אם ילד נמצא בלי לראות את ההורה הוא מתגעגע ועצוב ואם רואה מישהו שיכול לספר לו, יכול לקבל מידע, זה יותר טוב. כשאני נפגשת עם אבא שלי (המוליד) זה עושה לי טוב בנשמה, ממש טוב בנשמה. מאוד נהנית לפגוש אותו".
  - ◆ **שמחה/שגרה** - למשל, לדברי נער מאומץ: "אנחנו שמחים לפגוש אותם, קונים לנו הרבה מתנות. שמחים, מפספסים בית-ספר אבל רגיל כזה. בשנתיים האחרונות, מפגשי הקשר, זו כבר שגרה. לא נהיה עצובים אם יאמרו לנו היום שאין פגישה. יש מין רגש כזה..."

- ◆ **מפגשי הקשר נועדו כדי שהילדים יתוודעו למקורותיהם** - לדברי נער מאומץ: "וגם לילדים זה לא 'האם היו לי הורים קודמים?' ואתה לא מזהה... זה לא נראה לי משהו הגיוני". ולדברי נער מאומץ אחר (בן 12): "אימוץ פתוח זה טוב כי רואים את המשפחה שלך, זה מרגיש רע אם אתה לא יודע מי המשפחה שלך, מי הוליד אותך".
- ◆ **הקלה עם "ברכת הדרך" מההורים המולידים** - לדברי בת מאומצת: "האבא שלי (המוליד) מאוד שמח שמצאתי משפחה טובה, ושטוב לי, וזה משמח אותי".
- ◆ **דאגה של הילדים כלפי ההורים המולידים - כיום ובעתיד** - למשל, לדברי בת מאומצת: "אני דואגת לאבא שלי (המוליד). אומר שהוא בסדר. שואלת אותו אם הוא בסדר, ואם לא עובד יותר מדי קשה. עובד חצי יום בתור שומר. המון. נראה לי ששומר על המדינה, ועד שמגיע הביתה מכין לעצמו ארוחת ערב בלי כוח, לא מספיק לראות טלוויזיה...". במקרה אחר אמר נער מאומץ (בן 13) ביחס למפגשי הקשר: "נחמד להיפגש עם ההורים המולידים, לדעת מה קורה אתם, אם מסתדרים מבחינה כלכלית, איך עובר עליהם הזמן". העובדת הסוציאלית שמלווה את המקרה אמרה: "הילדים לקחו תפקיד הורי, שואלים לשלומם של ההורים, שואלים אותם מה הם עושים? איפה האימא גרה? איך היא חיה? איך היא מתפרנסת? הבן הגדול הפך לסוג של הורה, בסוג השאלות שלו, מפגין דאגה הורית. שאל את אמו למשל: 'מי מנהל את הכספים שלך?'. במקרה אחר מספרת העובדת הסוציאלית ביחס לבת הגדולה: "היא מפגינה במפגשי הקשר דאגה שהאבא בסדר, עוד לא בטוחה. יש לה הרגשה שהשאירה שם את המשפחה בכאוס והיא במקום טוב וצריכה לדעת שהכל בסדר שם. היא שואלת על האימא ופחות עסוקה בלספר על עצמה".
- ◆ **מפגשי הקשר נועדו בעיקר בשביל ההורים המולידים** - לדברי נער מאומץ: "ההורים (המולידים) רוצים לדעת מה קורה איתנו. אם ננתק את הקשר זה יפגע בהם. יפריע לי לנתק קשר כי הם צריכים לדעת שהכל בסדר איתנו. זה טוב ששומרים על קשר וזה בעיקר מקל על ההורים הקודמים לדעת מה קורה איתנו".
- ◆ **ילדים שרואים עצמם שייכים בעיקר להורים המאמצים** - למשל, לדברי נער מאומץ: "הם (ההורים המאמצים) אימא ואבא שלי ותמיד נהיה אחד בשביל השני. ואני לא יודע אם כשאהיה בן 18 אבקר אותם (את ההורים המולידים) וארצה להיות איתם בקשר".
- ◆ **ילדים שרואים עצמם "חוזרים" להוריהם המולידים בנגרותם** - למשל, לדברי אחת האימהות המאמצות: "לפעמים בני מספר שיש אישה אחת שילדה אותו ולא הייתה מספיק אחראית והעבירו אותו אלינו, וכשאהיה גדול אחזור אליה". לדוגמה אחרת, לדברי אם מאמצת: "יש לה איזה צורך לעזור לאביה המוליד, צריכה לסדר לו את החיים. אומרת 'כשאהיה בת 18 אלך לגור איתו, אבשל בשבילו כי אין מי שדואג לו', אומרת את זה די הרבה".

ב. הזדהות עקיפה של הילדים עם המשפחה המולידה

יחד עם צורך המובע על-ידי חלק מהילדים בקשר עם ההורה המוליד, חלקם מבטאים ריחוק רגשי מההורים המולידים באופן גלוי. בעקיפין, לעומת זאת, ישנן עדויות להזדהות עם ההורים המולידים. להלן מספר דוגמאות:

- ◆ **הזדהות עם אוכל מבית ההורים המולידים** - לדברי אם מאמצת: "אבא שלהם היה מביא להם פיצות לביקורים בבית המעבר. לבן הגדול יש עד היום קשר רגשי לפיצות. הבן הצעיר אוכל עד היום עמבה בכמויות גדולות, כמו מתוך איזה געגוע".
- ◆ **משיכה למשאיות (האב המוליד נוהג משאית)** - הורים מאמצים סיפרו על בנם כי: "הצעצוע היחיד שהוא אוהב הוא משאיות. יש לו אוסף משאיות גדול. כשאנחנו הולכים למושב הוא אוהב ללכת למשאית ולטרקטור, רוצה להיות נהג משאית, הרבה שאיפות יש לו". מעניין לציין כי ההורים המאמצים לא היו מודעים לכך שהאב המוליד הוא נהג משאית וייתכן שעובדה זו היא שמסבירה את המשיכה הגדולה של הילד למשאיות.
- ◆ **כמיהה אל הים שמזכיר את המשפחה המולידה**. הריאיון עם אחד הנערים התנהל תוך דפדוף באלבום התמונות שלו שכולל תמונות גם מבית המעבר בו שהה עד לאימוץ, ותמונות של חלק מבני המשפחה המולידה. הנער התעכב במיוחד על תמונה שלו בים, ואמר בהתלהבות: "אני הכי אוהב ללכת לים. כשאהיה גדול, אני רוצה לגור ליד הים. לא משנה לי באיזו עיר: אשקלון, חיפה, בת ים או תל אביב. העיקר ליד הים". בריאיון עם האב המאמץ הוא אמר: "בני גדל ליד הים עד גיל שנתיים. הבנו שעד גיל שנתיים, סבא שלו היה לוקח אותו כל יום לים". ייתכן שעובדה זו מסבירה את כמיהתו לגור ליד הים.
- ◆ **גניבות (ההורים המולידים היו גנבים)** - באחד המקרים, ההורים המולידים נהגו להשתמש בילד שלהם להסחת דעתם של המוכרים בזמן שהיו גונבים מחנויותיהם, בהיותו בן שנתיים-שלוש. אביו המאמץ מספר: "בכיתה א' הוא התחיל לגנוב מהארנק שלי. שאלתי את המורה מה למדו בכיתה והיא אמרה שהם למדו 'מעשה אבות סימן לבנים'. גם בהמשך ועד היום (גיל 15) הוא גונב מדי פעם".

ג. המעברים של הילדים המאומצים במישורי זהות נוספים מעבר לאימוץ

- מלבד המעבר ממשפחה מולידה למשפחה מאמצת, עוברים חלק מהילדים גם שינויים נוספים בזהות שלהם, כגון גיור, מעבר מחילונית לדתיות, מעבר בין עדתי ועוד. לעתים, לא ניתן להמנע מכך מכיוון שמדובר בילדים "קשי השמה" והמשפחות שנמצאו לילדים הן המשפחות היחידות שמוכנות לאמצם. העובדות הסוציאליות שרואיינו אמרו שהן מודעות לכך שמעברים אלו מצריכים הסתגלות לשינוי במישורים נוספים מעבר להסתגלות למשפחה המאמצת, וכי יש בכך קושי גדול יותר במסגרת אימוץ עם קשר, מכיוון שהילדים מתוודעים שוב ושוב להבדלים השונים בין משפחתם המולידה לבין משפחתם המאמצת במפגשי הקשר. אחד האבות המאמצים, במשפחה דתית, מתאר את הקושי הצפוי לבתו מבחינת המעברים במישורי זהות נוספים באימוץ: "הבת בגיל ההתבגרות עלולה לשאול את עצמה שאלות על דתיות, ותוסיפי לזה שאלות על לאומיות, ואימוץ. חושש שזה יהיה כבד מאוד. יש פה מטען לא פשוט". להלן דוגמאות לקשיים שחווים הילדים המאומצים במעברי הזהות הנוספים שלהם:
- ◆ **מעבר מנצרות ליהדות** - למשל, מספרת עובדת סוציאלית ביחס לאחד הנערים: "הוא עלה ארצה עם משפחתו, כאשר הוא לא יהודי והוא גויר בגיל 6. הוא אומץ על-ידי משפחה דתית-ציונית שמתגוררת בהתנחלות. עבר ברית מילה בגיל 6. עשו מקווה ועשו מסיבה נחמדה, טקס מיוחד להכניס אותו תחת כנפי היהדות. עד היום הוא מרגיש מוזר עם זה".

- ◆ **מעבר מחילוניות לדתיות** - באחד המקרים המעבר של הילד מחילוניות למשפחה דתית היה קשה בעיקר בהתחלה. לדברי האם המאמצת: "היה לו מעבר כזה, לא קל. לא היה רגיל לשמור שבת. בהתחלה לא יכול היה לשים כיפה, בעלי אמר לי: 'אל תכריחי אותו, לאט לאט יגיע לזה' ועכשיו לבד הוא שם. יודע להקריא פסוקים של שמע ישראל, הרגלנו אותו לזה". במקרה אחר, ההבדל בין עולמו הדתי של הילד המאומץ בקרב משפחתו המאמצת לבין עולמה החילוני של משפחתו המולידה יצר בלבול אצלו והקשה לאורך זמן. לדבריו: "זה לא טוב שמחילוניים עוברים להיות דתיים. היום לא מרגיש דתי כל-כך. לא מרגיש נוח לדבר על הדתיות שלי עם האימא המולידה". לדברי העובדת הסוציאלית המלווה את האם המולידה: "האימא המולידה מגיעה למפגשים עם בגדים חשופים, וזה מאוד מבלבל את הילד שמתחנך על ערכי הצניעות בלבוש".
- ◆ **מעבר בין תרבות המעריכה חומרנות לתרבות שאינה מעריכה חומרנות** - לדברי עובדת סוציאלית: "הנער המאומץ מתבייש קצת בדלות של הוריו המאמצים. סממנים חומריים מדברים אליו, כמו שדיברו גם אל הוריו המולידים. וההורים המאמצים 'שלוכים' ופשוטים במראה שלהם. הוא לא טיפוס של להסתפק במועט".
- ◆ **מעבר ממרכז הארץ לפריפריה** - למשל, לדברי נער מאומץ: "בפעם הראשונה שהגעתי לבית ההורים המאמצים, זה היה מוזר, נסענו 1,000 שנה במכונית. בחיים שלי לא נסעתי ברכב יותר מחצי שעה, כי בית המעבר היה במרחק חצי שעה מבית ההורים המולידים. הגענו לסוג של חור. הרגשתי שאני שונא את המקום הזה ומתגעגע למקום הקודם שממנו באתי בעיר הגדולה". אמו המאמצת מספרת: "בשנה הראשונה טיילנו איתו הרבה. היה ילד עירוני. לא יכול היה ללכת בבוץ, המגע עם הטבע היה זר לו לחלוטין. ההתחככות בחיות כאן גרמה לו סלידה של ממש".

6.3 עמדות, תפיסות ורגשות של ההורים המאמצים

א. ההשלכות של המניעים לאימוץ

בפני ההורים המאמצים עומדות מטלות פסיכולוגיות לא פשוטות. עליהם לסייע לילדם המאומץ להתמודד עם סיפורו האישי ועם גדילתו בתוך משולש הצלעות הכולל את עצמו, את הוריו המאמצים ואת דמותם של הוריו המולידים (נוי-שרב, 1998; Brodzinsky et al., 1998). על ההורים המאמצים מוטלת משימה כפולה, ולעתים מנוגדת, לקבל את הילד המאומץ כילדם לכל דבר, ועם זאת לא להתכחש לעובדה שלא נולד להם (Brodzinsky et al., 1998).

ממצאי המחקר הנוכחי עולה כי ההורים המאמצים, שהיו חשוכי ילדים ואימצו מתוך מניע דומיננטי של צורך בהגשמת ההורות, ביטאו בעוצמה רבה יותר את הקושי שלהם מכך שלילדיהם המאומצים ישנו קשר רגשי עם הוריהם המולידים. למשל, מספרת אם מאמצת שהייתה חשוכת ילדים עד לאימוץ: "תארי לך מה זה, הייתי מחבקת את בני בערב, ומרגישה אותו עצוב ורוצה לבכות ואז הוא מתחיל לבכות בשקט, עד שהבנתי... הילד מתגעגע לאימא שלו! זה כאילו מישהו נתן לי מחבת על הראש. יש את הרגעים שאת מרגישה את האימהות המתפתחת, ואז 'בוס'. אלו הרגעים הכי קשים, זו מכה להורה".

הורים אלו גם ביטאו בעוצמה רבה יותר חששות מכך שהם חולקים את הילד עם הורים נוספים. לדברי אם מאמצת אחרת, שהייתה חשוכת ילדים: "כשהבנתי שזה הולך להיות אימוץ עם קשר מאוד נבהלתי, זה מאוד הפחיד אותי. הילד לא יהיה לגמרי שלי? הפחיד אותי שאני צריכה להתחלק עם אבא מוליד ולא ממש אהיה אימא טוטלית לכל החיים. זה לא פשוט".

לעומת זאת, הורים מאמצים שהיו להם ילדים שנולדו להם לפני האימוץ או שבחרו לאמץ ילד עם צרכים מיוחדים כאשר המניע הדומיננטי שלהם הוא מניע הומני, ביטאו פחות חששות וקושי לגבי הקשר של הילדים באימוץ עם הוריהם המולידים. למשל, לדברי אם מאמצת: "האימוץ נעשה ממקום שרובו הומני, זאת הסיבה שבחרתי לאמץ ילד יותר בוגר, כי יותר קשה לאמץ אותם. מהמקום הזה, בעיניים שלי, מה שהכי חשוב לי זה טובת הילד, מה הדבר שיעשה לו יותר טוב? אני פחות רכושנית פה. הרבה מהדברים שאני עושה הם נטולי אגו, לא מסתירה כלום מההיסטוריה שלו. הוא יכול לדבר באופן חופשי על המשפחה המולידה שלו". לדברי אם מאמצת אחרת, לה יש ילדים שנולדו לה: "אני לא נפגעת כשמספר לי על 'אימא שלו'. לפעמים זו הזדמנות בשבילי לחבר אותו לדברים מיטיבים אצל אמו המולידה". או, דוגמה אחרת, לדברי אב מאמץ לו יש ילדים משלו: "הסתא הייתה מאוד מעורבת בגידול שלו, דאגה לו. אמרנו: 'מה אכפת לנו?! טוב להם להיפגש אז טוב לנו שאנחנו רואים שזה טוב להם". לדברי אם מאמצת אחרת לה יש ילדים שנולדו לה: "אני מודעת לזה שיש הבדל גדול בין משפחה ללא ילדים שמאמצת לבין משפחה עם ילדים. אם הייתי ללא ילדים הייתי מקבלת את הקשר באימוץ אחרת. הפרופורציות שונות. במצבי, הורה מוליד ברקע לא מפחיד אותי, כשבת המאומצת מדברת על הקשר עם אביה המוליד, זה לא מאיים עליי".

הן ההורים המאמצים שאימצו מתוך מניע עיקרי הומני, והן ההורים המאמצים שאימצו מתוך מניע עיקרי של הגשמת ההורות, ביטאו את התרומה שיש לדעתם לקשר של הילד עם בני המשפחה המולידה. למשל, לדברי אם מאמצת שאמצה מתוך מניע עיקרי הומני: "מאוד משמעותי הקשר של בני עם האב המוליד, כי הוא מבין שהאבא לא ויתר עליו לחלוטין בעצם הפעולה של המסירה לאימוץ. הוא עשה זאת מתוך מחשבה ורצון לתת לו בית חם, אוהב, שיהיה לו עתיד בו, אבל גם בתנאי שיוכל לראות אותו כי עדיין אוהב אותו, זו אמירה מאוד משמעותית. אם אגלה סוג של חמלה, קבלה לגבי האבא, גם הבן שלי יוכל לעשות את זה בעתיד כלפי האבא שלו".

ולדברי אם מאמצת שהייתה חשוכת ילדים: "הסתכלנו איתם הרבה באלבומי התמונות, המון המון. החיבור הזה, זה דבר שנורא חשוב, מתחילים לבנות משהו חדש מדברים שקיימים, חשוב לזכור, להיזכר, לספר, ממקום שמח, עצוב, מהרבה מקומות שיושבים עם זה, הקטע שיש לך שורשים, ואם הם מספיק חזקים תגדל חזק. אבל הקטע הזה להורה מאמץ הוא קשה".

ב. דרכי ההתמודדות של ההורה המאמץ עם הקשר

בחלק זה, ההתייחסות היא להתמודדותם של הורים חשוכי ילדים לקשר של ילדיהם עם בני המשפחה המולידה. הורים אלה, שאימצו מתוך רצון להגשים הורותם מצאו דרכים שונות להתמודד עם הקושי הרגשי שהם חווים ביחס לקשר של ילדם עם הוריו המולידים. להלן הפירוט:

הצבת גבולות

◆ **הצבת גבולות ביחס לנגישותן של תמונות בני המשפחה המולידה** - לילדים שאומצו באימוץ עם קשר יש תצלומים של בני המשפחה המולידה בבית: אלבומים עם תמונות של בני המשפחה המולידה ותמונות ממוסגרות. ההורים המאמצים השונים עמם שוחחנו תיארו את החשיבות בהתבוננות בתמונות אלו ואמרו כי הם מסתכלים על התמונות עם ילדיהם או שילדיהם מתבוננים בהם לבד. עם זאת, ציינו כי נוכחותן בביתם אינה פשוטה להם. על פי-רוב בחרו ההורים המאמצים לשים את התמונות/האלבומים במקום נגיש בעבור הילדים אך לא לתלות אותן. לדברי אם מאמצת שהייתה חשוכת ילדים: "הילדים באו עם תמונה ממוסגרת של האבא, האימא והמשפחה ושאלו אם כדאי לתלות בחדר? אני לא יכולתי לעמוד בזה, האם להיענות לצרכים שלהם או לא? הנחתי את התמונה במקום נגיש ומתי שרוצים שישלפו. היו תקופות שהוציאו אותה הרבה. זה היה לטובתם שלא תלינו את התמונה, המאבק היום-יומי שלי מול התמונה הזאת היה פוגע בהם גם". או במקרה אחר, מספרת עו"ס המשפחה המאמצת בנוגע להורים המאמצים, שהיו חשוכי ילדים: "האבא המוליד הביא לבן מתנה לפני הפרידה: כרית עם תמונה שלו (של האבא), יכול לאיים. עשו תהליך: בהתחלה הכרית הייתה בחוץ ואחר-כך בארון שלו, זרמו איתו בצורה יוצאת דופן".

◆ **הצבת גבולות ביחס למאכלים מבני המשפחה המולידה או שמזכירים אותם** - ישנם הורים מאמצים שמעדיפים שהילדים לא יביאו לביתם שאריות מהמאכלים שהביאו הוריהם המולידים למפגש הקשר, או שמעדיפים לא לקנות מאכלים שמזכירים לילדיהם את בית הוריהם המולידים. למשל, מספרת אם מאמצת: "בני היה מצהיר: האוכל שאני הכי אוהב זה אורז פרסי ועמבה. גם אני וגם בעלי לא סובלים עמבה, הריח הזה... ואז השירותים והבגדים הכל עם הריח הזה... הממרח הזה נדבק, וזה ישב אצלי במקום של 'זה מסמל את הבית הקודם שלהם', הרשיתי לו רק פעם בשבוע עמבה".

◆ **הצבת גבולות ביחס לקבלת מתנות מבני המשפחה המולידה** - כאמור, היו הורים מאמצים שהתנגדו לכך שההורים המולידים יקנו לילדים מתנות גדולות. עו"ס אימוץ מספרת ביחס לאחד המקרים: "האם המולידה פעם רצתה לקנות לילד מחשב, פעם היא רצתה לקנות לו פלזמה ופעם רצתה לקנות לו אופניים. האם המאמצת לא הסכימה לכך כי זה גדול מדי ועלול כל יום להזכיר לו את המשפחה המולידה".

הימנעות ממפגש וקשר ישיר עם בני המשפחה המולידה

מתוך הראיונות עולה כי ההורים שלא היו מעוניינים במפגש עם ההורים המולידים, היו כולם חשוכי ילדים, שאימצו כדי להגשים את הצורך שלהם בהורות. לדברי אם מאמצת שהייתה חשוכת ילדים: "האם אי פעם נפגוש את ההורים המולידים? חוששת שהמפגש עם ההורים יתבע ממני יותר מדי אנרגיות רגשיות. אולי כשבתי תגיע לגיל של תיכון, יכול להיות שאז נפגוש את ההורים, כי מתחילה צמיחה אינדיבידואלית. עכשיו היא ניצבת בפני משימות הילדות, לא רוצה לפנות מקום להורים המולידים, יש משהו רגשי שהוא עדיין שלי, גם אם ברמה של הראש זה נכון להיפגש עם ההורים המולידים, מאמינה שמבחינה רגשית אוכל להתפנות למפגש רק אז".

6.4 עמדות, תפיסות ורגשות של העובדות הסוציאליות

עמדותיהן של העו"ס משפיעות על המלצתן על אימוץ עם קשר

מראיונות העומק עם העובדות הסוציאליות המלוות את האימוץ עולה כי חלקן תומכות באימוץ עם קשר וחלקן מתנגדות לו. לדברי עובדת סוציאלית שתומכת באימוץ עם קשר: "אני מאוד מאמינה באימוץ עם קשר במקרים בהם הילד לא עבר התעללות פיזית ומינית אלא הזנחה בגלל חוסר מסוגלות: מוגבלות שכלית או מחלת נפש. חושבת שאימוץ עם קשר מאוד משחרר את הילד מכל מיני מחשבות, חרדות, פנטזיות... כשילד רואה אימא מולידה חולת נפש מבין למה לא יכלה לגדלו, וכשההורה נותן ברכת הדרך זה יותר טוב לילד. אימוץ עם קשר נועד גם להקל על ההורה המוליד, לראות שהילד בסדר, מתייחסים אליו".

לדברי עובדת סוציאלית שמתנגדת לאימוץ עם קשר: "לרוב אימוץ עם קשר מאוד מכביד על הילדים ועל המשפחות המאמצות. כביכול אימוץ עם קשר הוא 'לטובת הילד' אבל בעצם זה לטובת המשפחה המולידה. עוד לא ראיתי אימוץ עם קשר שבאמת מיטיב עם הילדים, זה הרע במיעוטו. מה טוב לך לראות שאלה הוריקן ולא יכלו לגדל אותך? לא יודעת מה זה עושה לילדים לראות הורים דלים כאלה. אימוץ עם קשר מלהיב גם את העובדים בלשכות וגם את השופטים, זה כמו פיתיון שאת זורקת אבל אף אחד לא רואה מה זה מעמיס על המשפחה המאמצת ועל הילד. יכול להיות שיש לילד פחות סימני שאלה. אבל מה עם סימני הקריאה? זה מין 'רע הכרחי'. עוד לא ראיתי מקרה של אימוץ פתוח שהלכתי עליו מכל הלב. לפעמים כואב לי על האימא, את לוקחת חולת נפש אומללה, איך תעשי תנתקי אותה מהילד שלה? אז אנחנו אומרים לעצמנו: נשרוד את הביקור הזה, פעם בשנה, כדי להחזיק את ההורים המולידים".

העובדות הסוציאליות שמתנגדות באופן עקרוני לאימוץ עם קשר אמרו כי הן ממליצות עליו במקרים בהם ניתן לזרז את תהליך מסירתו של הילד לאימוץ באמצעות השגת הסכמת ההורים לכך, מכיוון שגם זו פעולה "לטובת הילד". למשל, לדברי אחת העו"ס: "הגדרת אימוץ פתוח אמורה להיות טובת הילד, אך יש לזה רציונל נוסף. אם נתקעים במערכת משפטית, התהליך הולך ונעשה ארוך וקשה ובלתי נסבל, זכויות המבוגרים יותר חשובות ודומיננטיות ואז יש עוד מומחה ועוד מומחה ועוד ערכאה ועד כדי ביטול האימוץ. בהחלט יש לפעמים גם אינטרס לעזור לילד להגיע למקום קבוע, ולכן גם אם אין זה נראה לטובתו המפגש עם הוריו המולידים, ממליצים על אימוץ עם קשר כדי לאפשר לו לקבל בית קבוע יותר מהר".

היו עובדות סוציאליות שסברו שהעמדות השונות של העובדות הסוציאליות בנוגע לאימוץ עם קשר משפיעות גם על המלצותיהן לבית המשפט ביחס לצמצום תוצאות האימוץ (לצמצום האימוץ הסגור כלומר ליצירת קשר עם מי מבני המשפחה המולידה). לדברי אחת מעו"סיות האימוץ: "יש עובדות שיותר מחוברות לצורך באימוץ עם קשר ויש שפחות. עמדותיהן של עו"ס האימוץ ביחס לאימוץ עם קשר משפיעות על סוג האימוץ שיהיה. חושבת שיש מרכיב משמעותי גם לקשר שנוצר בין העובדת להורה המוליד כדי שימליצו על אימוץ עם קשר. קשר עם עובדת אחרת אולי לא היה מוליד אימוץ עם קשר". אחת העו"ס סבורה כי עובדות סוציאליות שיש להן עמדות חיוביות בנוגע לאימוץ עם קשר יכולות לרתום לכך משפחות מאמצות. לדבריה: "אם אנחנו, העובדות הסוציאליות, נהיה פתוחות

לאימוץ עם קשר ונאמין בתועלת שלו, זה ישפיע על ההורים המאמצים. יודעת שיש לי כוח להשפיע עליהם מניסיוני. אם אתה מאמין שזה זוועה, אימוץ עם קשר, אז ככה הם מקבלים את זה. יש לנו מקום כעובדות להראות שאימוץ עם קשר זה לא משהו כזה נורא".

7. יתרונות וחסרונות באימוץ עם קשר

בפרק זה יפורטו היתרונות והחסרונות באימוץ עם קשר בעבור הילדים המאומצים, ההורים המאמצים וההורים המולידים, כפי שהם עולים מניתוח הראיונות.

7.1 יתרונות

- ♦ **היכרות של הילד עם השורשים** - מן הספרות המקצועית עולה כי לילדים מאומצים רבים ישנו צורך להכיר את השורשים שלהם (Grotevant, 1997; Howe & Feist, 2003) כמו-כן, לפי Chapman ושותפיו (1987), שמירה על קשר וזהות עם המשפחה המולידה עשויה לסייע לילד המאומץ בגיבוש זהותו האישית. בראיונות היו ילדים שצינו לטובה את העובדה כי הם מתוודעים לשורשיהם. למשל, לדברי ילדי מאומץ: "אימוץ פתוח זה טוב כי רואים את המשפחה שלך, זה מרגיש רע כשאתה לא יודע מי המשפחה שלך, מי הוליד אותך". ביחס לאחד הילדים המאומצים, סיפרה העובדת הסוציאלית: "יש לו ליקויים בראייה, וזה גנטי ממשפחת האם. הוא נתן לה לקרוא את התעודה שלו, והיא התקשתה בקריאה. הוא שאל: 'לך יש בעיות ראייה?' וילמי עוד יש במשפחה המורחבת? וסיפרה לו לדודה זו, זה, זה. זה. אפילו הדבר הקטן שלילד יש זהות מסוימת, רוצה לדעת על חייו, על ההקשר הרחב שלו, היא משמעותית".
- ♦ **צמצום חווית הנטישה של הילדים המאומצים** - בחלק מהמקרים המפגש של הילד עם ההורים המולידים מאפשר לילד להבין מדוע הוריו לא יכלו לגדלו, ומראה לו עד כמה הוא חשוב עדיין להורים המולידים, שרוצים לפגוש אותו, כפי שהסבירה אם מאמצת: "באימוץ עם קשר יש פחות סימני שאלה: מאיפה באתי? למה נעזבתי? ולא נעזבתי לחלוטין, יש מישהו שדואג לי... ונפגש איתי מדי פעם. המפגשים מאפשרים להבין שהמשפחה לא יכלה לגדל, זו לא נטישה, זה חוסר מסוגלות. ההסכמה למסור לאימוץ נעשתה ממקום אוהב ואכפתיות". ביחס לאחד הילדים המאומצים אמרה העובדת הסוציאלית שמלווה את המשפחה המאמצת: "לכל ילד מאומץ עולה השאלה הנוראית: 'למה אימא לא יכלה לגדל אותי?' את התשובה הוא רואה ממפגש למפגש, וזה ממש מעולה".
- ♦ **ההורים המאמצים יכולים לדבר בפתיחות ובכנות עם הילד לגבי עובדת אימוצו**, לנהל איתו תקשורת אמתית יותר לגבי המורשה שלו ולהעביר לו מסרים חיוביים יותר לגבי הוריו המולידים.
- ♦ **ההורים המולידים עשויים להיתרם מהמשך הקשר עם הילד**, והידיעה על מצבו עשויה להקל עליהם מבחינת רגשות האשם, ולסייע בהפחתת דאגותיהם. הם אף עשויים להרגיש סיפוק מההתפתחות הטובה של ילדיהם ומכך שבזכותם על ההורות אפשרו להם חיים טובים יותר.

7.2 חסרונות

- ♦ **בלבול ואי הבנה של הילדים מדוע ההורים המולידים לא יכולים לגדל** - בחלק מן המקרים ההורים המולידים יוצרים רושם נורמלי והילדים לא מבינים מדוע הם נחשבים "חסרי מסוגלות

הורית". למשל, מספרת העובדת הסוציאלית ביחס לאחד המקרים: "הילד פוגש את אמו המולידה פעם בשנה. היא מאוד מטופחת, נראית מתפקדת, יותר אלגנטית מהאם המאמצת ומחלת הנפש לא ניכרת עליה. הוא לא מבין למה היא לא יכולה לגדלו". האם המאמצת במקרה זה מחזקת טענה זו: "היום אני לא בטוחה שנכון מבחינתי וגם מבחינת הבן שלי הקשר באימוץ. תמיד קיים בילדים מאומצים הרצון לדעת מה המקור שלי? מאיפה באתי? ויש חלל שנשאבים אליו. פה הבלבול אחר, 'מדוע אני לא שם?'". היו מקרים בהם בלבול זה הוליד אצל הילדים **מחשבה כי הועברו לאימוץ בגלל רצון המאמצים בילד**. לדברי אם מאמצת של אחד הילדים: "יש קצת בלבול אצל הבן שלי (המאומץ). הוא פעם חשב שבגלל שאני ביקשתי ילד, השופט לקח אותו מהוריו ונתן אותו לי". אם מאמצת אחרת מספרת: "פעם הילד אמר לי שהוא חושב שהעבירו אותו לאימוץ בגלל שאנחנו רצינו עוד ילד. אמרתי לו: 'זה לא שלקחנו אותך מהמשפחה שלך כי רצינו. החליטו בשבילך שלא טוב לך לגדול שם'".

◆ **התוודעות לפער בין ההורים המולידים לחיים במשפחה המאמצת** - בחלק מן המקרים הילדים מתוודעים לפער ברמת החיים או פער בהשכלה ביניהם לבין הוריהם המולידים, אשר מעורר מבוכה. למשל, ביחס לאחד המקרים בו אומצו מספר אחים יחדיו, מספרת העובדת הסוציאלית: "בין הילדים להורים המולידים הולכים ונצברים פערים. למשל, הילדים מספרים על אישיות מסוימת או התפתחות היסטורית שלמדו עליה והוריהם המולידים לא יודעים מי זו, והילדים המומים. יש שם איפוק מצד הילדים ורצון לאסוף עצמם ולשמור על עצמם כשרואים כמה ההורים דלים לעומתם. לפער יש גם מחיר שכל פעם צריך להיפגש עם זה מחדש, כל פעם התמודדות מחדש, עם הפער". במקרה אחר, מספרת האם המאמצת: "לא פשוט לו. יש פערים נורא גדולים בינו לבין אמו המולידה. והיא לא מסוגלת לשבת ולדבר איתו. כעס שהיא מעשנת. פערי תרבויות שמה יעשה איתם? אני לא יודעת".

◆ **נאמנות חצויה בין המשפחה המולידה לבין המשפחה המאמצת** - לעתים הקשר שיש לילד הן עם הוריו המולידים והן עם הוריו המאמצים מוליד אצלו נאמנות חצויה כלפיהם. לדברי אחת האימהות המאמצות: "לדעתי הוא מרגיש שהוא בוגד באמו אם הוא מרגיש שייכות כאן. יש לו אשליה של להיות פה ולהיות שם. הוא יודע לחלוטין למה הוא לא אצל אימא שלו. אבל לא סגר את זה בעצמו מבחינה רגשית. היום יש לו חוויה של בלבול זהות. לא יכול לשאת כבר. יש לו קושי שהוא בוגד שם... בוגד פה... 'למי אני שייך?' יש לי פה משפחה ושם משפחה שרוצה להיות שם, ורחוקים 180 מעלות אלה מאלה. הזעם הגדול שיש לו הוא בעצם כאב, הקונפליקט של אימוץ פתוח הוא קונפליקט שאי אפשר לחיות בו".

◆ **הקשר של הילד עם משפחתו המולידה עלול להקשות על משפחתו המאמצת**, כפי שעולה בעיקר בקרב הורים מאמצים שהיו חשוכי ילדים טרום האימוץ.

◆ **ההסכמה הראשונית של ההורים המאמצים לקשר במסגרת האימוץ עלולה להשתנות לאורך זמן**, והם עלולים לחוש חרטה מסוימת לגבי ההסכמה לאימוץ עם קשר.

◆ **הקשר עלול לגרום למתיחות בין ההורים המאמצים להורים המולידים**, לבלבול ביחס לתפקידם של ההורים המאמצים, ולרגשות קנאה ותחרות עם ההורים המולידים בנוגע לאהבתו של הילד. למשל, בחלק מן המקרים ההורים המולידים רצו לקנות לילדים מתנות גדולות ולסייע מבחינה חומרית, דבר שגרם למתח ולהתנגדות בקרב חלק מן ההורים המאמצים.

- ◆ **ההורים המולידים עלולים לחוש תחושות אמביוולנטיות כלפי המשפחה המאמצת ולהרגיש רגשות של חרטה וקנאה בראותם את הילד נקלט בהצלחה במשפחה המאמצת. כמו-כן, ההורים המולידים עלולים להתחרט על ההסכמה לויתור על זכויות ההורות.**

8. אימוץ עם קשר - סיכום וכיווני פעולה

- ◆ לעו"ס האימוץ ישנן עמדות שונות ביחס ליעילותו וחשיבותו של המודל של אימוץ עם קשר ביחס לצלעות האימוץ השונות. עוד עולה מן המחקר כי ייתכן שלעמדותיהן השונות ישנה השפעה על סוג האימוץ שיוחלט עליו בבית המשפט (רגיל/עם קשר), הסכמת המשפחות המאמצות לסוג האימוץ ואופי הליווי של המשפחות. נחוץ המשך פיתוח הידע וחיזוק המומחיות בתחום אימוץ עם קשר, שיכלול שיתוף עובדות השירות למען הילד בניסיונותיהן המצטברים, ויצירת מדיניות מגובשת שתיתן קווים מנחים לשיקול הדעת של העובדות במקרים השונים.
- ◆ מלבד המעבר ממשפחה מולידה למשפחה מאמצת, עוברים חלק מהילדים גם שינויים נוספים בזהות שלהם, כגון גיור, מעבר מחילוניות לדתיות, מעבר בין עדתי ועוד. לעתים, לא ניתן להימנע מכך מכיוון שמדובר בילדים "קשי השמה" והמשפחות שנמצאו לילדים הן המשפחות היחידות שמוכנות לאמצם. עם זאת, יש לחשוב על דרכים לעזור לילדים ולמשפחות המאמצות להתמודד עם השוני וההבדלים בין המשפחות המאמצות לבין המשפחה המולידה.
- ◆ תדירות המפגשים בין הילד לבין בני משפחתו המולידה נקבעת על-ידי בית המשפט. עם זאת, ברוב המקרים, תיאום מועדי המפגשים בפועל נעשה ביוזמת ההורים המולידים או ההורים המאמצים ולא על-ידי עו"ס האימוץ. במקרים בהם אחד הצדדים או שניהם לא יזמו מפגש קשר הוא לא התקיים במועד הקבוע בתכנית הקשר. במקרים מסוימים אף התבטל מרכיב הקשר באימוץ בגלל היעדר יוזמה לכך של הצדדים באימוץ. רצוי לשקול אם כדאי לכלול במסגרת תפקידן של עו"ס האימוץ פיקוח על היוזמה לקביעת מועדי המפגשים והקפדה על כך שיתרחשו בנקודות זמן קבועות.
- ◆ בחלק מן המקרים ההורים המולידים ביטלו את המפגש עם ילדיהם ביום המפגש עצמו. רצוי לשקול אם כדאי להבנות את הקשר ולקבוע נהלים שיגרמו לצמצום המקרים של ביטול ספונטני של המפגש מצד ההורים המולידים, וכן על אפשרות לקביעת מועד חדש סמוך למועד שהתבטל במקרים בהם הביטול הספונטני היה מוצדק.
- ◆ במפגשי הקשר על פי-רוב ישנה חליפת מתנות, מאכלים ולעתים אף תמונות בין המשפחה המולידה לילד. קניית מתנות יקרות ערך כגון מחשב ואופניים מההורים המולידים להורים המאמצים מותנית בהסכמת ההורים המאמצים. כמו-כן, גם אישור לצילום הילד או להעברת תמונות של הילד לבני המשפחה המולידה מותנה באישור ההורים המאמצים. היו מקרים בהם ההורים המאמצים לא אישרו קניית מתנות יקרות ערך או העברת תמונות של הילדים לבני המשפחה המולידה וזה עורר מתח אצל ההורים המולידים כלפי ההורים המאמצים, אשר עלול לגרום לילד לנאמנות חצויה. לכן, כדאי לשקול קביעת נהלים מגובשים בתחומים אלה כדי לצמצם את המתיחות בין ההורים המולידים לבין ההורים המאמצים.

- ◆ לצד התקשורת המובנית והמפוקחת במפגשי האימוץ הפתוח, היו מקרים שבהם נוצר קשר בין הילד לבין בני משפחתו המולידה גם באמצעי תקשורת נוספים כגון פייסבוק, ללא פיקוח. באחד המקרים, הקשר הפתוח שאינו מפוקח הגביר תחושות של נאמנות חצויה, וערער את מצבו הנפשי של הילד המאומץ. לכן, במסגרת גיבוש המודל של אימוץ עם קשר רצוי לחשוב על דרכים להתמודדות עם העידן החדש הכולל אמצעי תקשורת מפותחים כגון פייסבוק.
- ◆ היעדר פיקוח במפגשי הקשר עלול לגרום לכך שהורים מולידים וילדים יעבירו פרטים מזהים זה לזה, וכן שיימסר מידע שיערער את אחד הצדדים ויפגע ביציבות האימוץ. לכן, יש לחשוב כיצד להבנות את מפגשי הקשר כך שיתאפשר פיקוח מיטבי במקרים שבהם הוא נחוץ. עם זאת, יש לחשוב על צמצום הפיקוח במפגשי הקשר במקרים בהם הצדדים לא זקוקים לתיווך ונראה כי הם שומרים על הגבולות באימוץ.
- ◆ בחלק מן המקרים נערך מפגש היכרות בין המשפחות המאמצות לבין המשפחות המולידות ובחלקן לא. יוזמת המפגש הייתה של עו"ס האימוץ והייתה תלויה בתפיסותיה בנוגע לחשיבות המפגש ולעיתוי המתאים לקיומו. יש לתת את הדעת על הצורך בקביעת מדיניות אחידה בנוגע ליוזמת המפגש בין המשפחות ועיתוי קביעת המפגש ביניהן.
- ◆ לפי המצב הרווח כיום, ליווי עו"ס האימוץ מתמקד בעיקר בתיאום מפגשי הקשר. במקרים בהם ישנו קושי בהשתלבות הילד במשפחה המאמצת, עו"ס האימוץ גם מנהלת שיחות עם ההורים (המולידים והמאמצים) לצורך עיבוד רגשי. חסרה הכנה של צלעות האימוץ השונות לפני מפגשי הקשר ותמיכה שוטפת בהן. נחוצה, אם כן, הקצאת משאבים לליווי ולתמיכה מעו"ס האימוץ להורים המאמצים, להורים המולידים ולילדים המאומצים, לפני מפגשי הקשר ואחריהם, וכן בין המפגשים.
- ◆ על פי-רוב, עו"ס אימוץ אחת מלווה את המשפחה המולידה ועו"ס אימוץ אחרת מלווה את המשפחה המאמצת. ישנם מקרים בהם עו"ס אימוץ אחת מלווה את שתי המשפחות. יש לכך יתרונות שונים: חיסכון במשאבי השירות למען הילד והבנה מלאה ועמוקה יותר של שני הצדדים. עם זאת, במקרים כאלה תיתכן פגיעה בשיתוף הפעולה של המשפחות עם עו"ס האימוץ ובאמון בה בזמן שיש מתח ביניהן. מומלץ לחשוב באילו מקרים רצוי וניתן שעו"ס האימוץ תלווה את שני הצדדים ובאילו מקרים אין זה רצוי.
- ◆ במדינות אחרות בעולם המודל של אימוץ עם קשר מיושם כשהוא מלווה במנגנון הערכה תקופתי כדי להתאימו לצרכים המשתנים של הילד, ההורים המאמצים וההורים המולידים. לעומת זאת, תכנית הקשר בארץ אינה כוללת מנגנון מסוג זה. כדאי לשקול הבניית מרכיב מסוג זה בליווי של אימוץ עם קשר בישראל.

חלק ד: אימוץ על-ידי משפחות אומנות

בחלק זה של הדוח יובא תיאור המודל של אימוץ על-ידי משפחות אומנות בארץ, כפי שהוא עולה מן המקרים השונים שנכללו במחקר²⁶, מתצפית על קבוצה למשפחות אומנות-מאמצות ומתיעוד הסמינר על התפתחויות באימוץ שהתקיים ביולי 2012 במאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל. בהמשך, יתוארו קשיים ביישום מודל האימוץ על-ידי משפחות אומנות, ולסיום יוצגו סוגיות וכיווני פעולה.

9. מודל האימוץ על-ידי משפחות אומנות בישראל

עד לתחילת הפעלתה של התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" עבדו שירותי האימוץ וענף האומנה במסלולים נפרדים וללא ממשק מוסדר ביניהם. מאז שהתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" התחילה לפעול הושקעו מאמצים רבים לחיזוק הרצף בין שירותי האימוץ לבין ענף האומנה, ובאיתור משפחות אומנה עם אופק לאימוץ, כלומר, משפחות אומנה שיתאימו לאמץ את הילד שגדל אצלן באומנה ויכללו לעשות זאת אם וכאשר יוכרז בר-אימוץ. המשפחות האומנות שנכללו במחקר נרשמו לאומנה עוד לפני ששירותי האימוץ וענף האומנה החלו ליצור רצף ביניהם. לכן, עיקר התובנות שעולות מן המחקר הן ביחס ליישום המודל בתקופה זו. תחילה יתוארו המניעים השונים של הורים לשמש משפחת אומנה לילד ולאמצו מאוחר יותר. לאחר מכן, יתוארו היבטים שונים הקשורים לשינוי במעמדו של הילד מסידור האומנה לאימוץ.

9.1 כוונות ההורים האומנים ביחס לגידול ילדים בסיכון

להלן נתייחס לכוונות של המשפחות האומנות לגבי גידול ילד בסיכון: האם לשמש לו משפחה לכל החיים, או לתת לו מענה זמני עד למציאת סידור קבוע בעבורו. בהמשך, יתוארו בהרחבה הסיבות לכך שהמשפחות שהתכוונו לשמש לילד משפחה לכל החיים פנו מלכתחילה לעמותות האומנה ולא לשירותי האימוץ; ולחילופין, הסיבות לכך שההורים האומנים שהתכוונו לתת לילד מענה זמני הסכימו לאמצו.

א. כוונות ההורים האומנים לשמש לילד משפחה לכל החיים

בחמישה מתוך עשרת המקרים של אימוץ על-ידי משפחות אומנות, שנבחנו במחקר, דיווחו המשפחות כי בחרו באומנה מתוך כוונה לשמש לילד משפחה לכל החיים. בנוסף לחקר המקרים נערכה, כאמור, גם תצפית בקבוצה למשפחות אומנות מאמצות. שלוש משפחות מקבוצה זו, שבה השתתפו שמונה משפחות, דיווחו שלקחו ילד לאומנה מתוך כוונה לשמש לו משפחה לכל החיים.

בתקופה בה החלו המשפחות לשמש משפחות אומנות לא נמסר להן מידע רשמי מטעם שירותי האומנה והאימוץ על האפשרות שיוכלו לאמץ את הילד שישהה אצלן באומנה. חלקן שמעו על כך באופן לא

²⁶ בקרב המשפחות האומנות שאימצו, אשר נכללו במחקר, התקבלה הסכמה לראיין ארבעה מהילדים. מידע משמעותי מצד הילדים הועלה ביחס לסוגיות הכלליות הנוגעות לאימוץ ילדים בסיכון. הילדים נשאלו על סוגיות בנוגע ליישומו של מודל אימוץ על-ידי משפחות אומנות אולם לא התקבל מהם מידע משמעותי בנוגע לכך. מרבית ההורים המולידים לא רואיינו מכיוון שהאימוץ סגור. בשני מקרים, בהם מדובר באימוץ עם קשר, רואיינו גם ההורים המולידים.

רשמי ממשפחות אחרות שהתנסו בכך, ונרשמו מראש כמועמדות לאומנה במטרה לאמץ בעתיד את הילד, או במטרה לשמש לו משפחה לכל החיים, אך הן לא הוגדרו באופן רשמי על-ידי עמותות האומנה ושירות האימוץ כמשפחות אומנה למטרת אימוץ.

המשפחות האומנות שהתכוונו לשמש לילד משפחה לכל החיים הן גם משפחות חשוכות ילדים שביקשו למלא את הצורך שלהן בהורות, וגם משפחות שיש להן ילדים משלהן, שרצו לאמץ ילד מתוך מניע הומני.

הסיבות לכך שהמשפחות פנו לשירותי האומנה ולא לשירותי האימוץ:

◆ **קבלת תינוק/פעוט באופן מידי, וללא הצורך להמתין מספר שנים בתור לאימוץ** - משפחה עשויה לקבל באומנה תינוק תוך חודשים ספורים, ואילו באימוץ ההמתנה לתינוק עשויה להגיע לחמש שנים. היו משפחות שפנו לאומנה מכיוון שרצו לקבל תינוק באופן מידי ללא הצורך לחכות מספר שנים בתור לאימוץ. למשל, מספרת אם אומנת/מאמצת שהייתה חשוכת ילדים: "נפגשנו עם זוג חברים שלנו שסיפרו לי על האומנה. זה הדליק אותי. הבנתי שזה סוג של קיצור דרך לאימוץ". ולדוגמה אחרת, מדבריה של אם אומנת/מאמצת: "ראיתי שאני מגיעה לגיל 40 וטיפולי הפוריות לא מצליחים. שוחחתי עם זוג מהיישוב שלי, להם 3 ילדים באומנה. שאלתי אותם מה דעתם? אולי ארשם לאימוץ? אמרו לי היום גם דרך האומנה את יכולה לקבל אימוץ. באומנה יותר מפחידים אותך שייקחו את הילדים אבל הרבה פעמים אין סוף לאומנה".

◆ **ההורים לא עמדו בקריטריונים של השירות למען הילד לאימוץ** - היו הורים אומנים שנרשמו קודם בשירות למען הילד לצורך אימוץ אך מכיוון שלא אושר להם לאמץ פנו לשירותי האומנה בתקווה שיוכלו לאמץ דרכם. למשל, לדברי אב אומן/מאמץ שהיו לו גם שלושה ילדים שנולדו לו: "הסיפור התחיל לפני 18 שנה, נולד לנו בן, אשתי הייתה אז בסוכרת היריון, ואמרו לה שאסור לה להביא יותר ילדים. ראינו שחסר לנו בבית עוד ילד, פנינו לבקשת אימוץ, לא אישרו לנו כי יש לנו ילדים. אז פנינו לאומנה".

◆ **חוסר מודעות לאפשרות של אימוץ ילד בסיכון** - למשל, מספרת אם אומנת/מאמצת: "לא חשבנו על אימוץ, לא היינו מודעים לאפשרות של אימוץ ילד בסיכון, חשבנו שאפשר לאמץ רק עד גיל שבעיים ולא ילד יותר גדול. אבל רצינו בעצם לגדל ילד גדול בסיכון".

קשיים אפשריים באומנה על-ידי משפחות שרצו לשמש לילד משפחה לכל החיים:

◆ **חלק מההורים האומנים הדחיקו את אפשרות הפרידה מהילד** - לדברי מנהלת האומנה באחד הגופים המפעילים אומנה, המשפחות מקבלות הכנה מיוחדת לפרידה מן הילד במהלך ההכשרה הראשונית שלהן לאומנה. למרות זאת, חלק מן ההורים אמרו כי הדחיקו אפשרות זו. לדברי אם אומנת/מאמצת: "אחרי שהיא הגיעה אלינו, הדחקנו לחלוטין את אפשרות הפרידה ממנה. היה לנו ברור שיש פה זמניות, אבל הדחקנו והדחקנו ולא הסכמנו לחשוב על זה". לדברי אחות מאמצת במקרה אחר: "אימא שלי רצתה אימוץ, לא אישרו לה, והחליטה ללכת לאומנה. אבל לא ידענו מה זה אומר, ולא הבנו שיש סיכוי שיקחו את הילדים. כלומר, הבנו בשכל ולא ברגש". אם אומנת/מאמצת אחרת מספרת כי היא הכינה את עצמה להיאבק על הישארותה של הילדה באומנה אצלה והדחיקה את אפשרות הפרידה הבלתי נמנעת: "בעלי אמר שצריך לחשוב על אופציה שיום

אחד יקחו אותה, ואמרתי לו שאין אופציה כזו, ושרק יעזו לקחת אותה מאיתנו". במקרים בהם הילדים אומצו לבסוף על-ידי משפחתם האומנת היה להדחקה זו יתרון מכיוון שההורים נתנו לילדים את ההרגשה שהם בסידור קבוע עוד הרבה זמן לפני שהאימוץ נהיה רשמי. לעומת זאת, במצבים בהם המשפחה האומנת לא מקבלת בסוף אישור לאימוץ הילד, נראה שהמשפחה עצמה עלולה לחוות צער עמוק יותר בפרידה מן הילד.

◆ **לעתים ההורים האומנים מעודדים את הילד לכנותם "אימא ואבא" בניגוד להנחיות האומנה -** כאמור, האומנה אמורה לשמש הורות משלימה להורות מלידה ולא הורות חלופית. לכן, ההורים האומנים מקבלים הנחייה לבקש מהילד לכנות אותם בשמותיהם הפרטיים או בצירופים "אימא + שם פרטי" ו"אבא + שם פרטי". למרות זאת, היו הורים שלקחו ילד לאומנה מתוך כוונה לשמש לו משפחה לכל החיים, שעודדו אותו לקרוא להם "אימא ואבא". למשל, לדברי אם אומנת/מאמצת: "מהר מאוד היא קראה לנו 'אבא' ו'אימא'. בהתחלה לא הרשינו לה, תיקנו אותה 'אבא אלון ואימא יעל', אחרי כמה זמן ירדנו מזה, למרות ההנחיות, כי זה מה שהרגיש הכי נכון. עוד לא יכולנו אז לדעת בוודאות שהיא תהיה ברת-אימוץ". במקרים בהם הילדים אומצו לבסוף על-ידי משפחתם האומנת היה בכך יתרון. הילדים הרגישו שהם בסידור קבוע עוד הרבה לפני שהסידור הפך רשמי. אולם, עו"ס האימוץ ציינו שבמצבים בהם בסוף אין אישור למשפחה האומנת לאמץ את הילד, הילד עלול לחוות פגיעה ונטישה עמוקה יותר במעבר שלו ממשפחה זו למשפחה המאמצת.

ראש צוות מנחות אומנה באחד הגופים המפעילים אמרה בסמינר התפתחויות באימוץ: "תמיד פנו לאומנה זוגות חשוכי ילדים אבל מאז שיש אומנה עם אופק לאימוץ פונים אלה הרבה יותר זוגות חשוכי ילדים, ואנחנו לא מיומנים בהתמודדות איתם."

ב. משפחות שלקחו ילד לאומנה מתוך כוונה לתת לו מענה זמני

בחמישה מתוך עשרה מקרים של אימוץ על-ידי משפחות אומנות, שנבדקו לעומק במסגרת המחקר, דיווחו המשפחות האומנות כי לקחו ילד לאומנה מתוך כוונה לספק לו מענה זמני עד למציאת סידור קבוע בעבורו. בנוסף, בקבוצה הטיפולית לליווי משפחות אומנות/מאמצות שבה נערכה תצפית לצורך המחקר, השתתפו חמש משפחות אחרות ששימשו משפחות אומנה מאותם מניעים. המשפחות האומנות שלקחו ילדים לאומנה מתוך כוונה לתת להם מענה זמני דיווחו כי עשו זאת הן ממניעים הומניים והן לצורכי פרנסה. למשל, אם אומנת/מאמצת מספרת מדוע בחרה לשמש אם אומנת: "רציתי לעבוד, אבל לא מחוץ לבית, כי יש לי שישה ילדים. שמעתי על האפשרות לקחת ולטפל בילדים שצריכים בית, ומקבלים על כך תשלום, ואמרתי שאני אוהבת ילדים אז למה לא לנסות?". בנקודה זו חשוב לציין כי על פי הגדרת משרד הרווחה, המשפחות האומנות עוסקות בכך בהתנדבות, והתשלום שהן מקבלות הוא רק לצורך מימון הוצאות המחיה של הילד. עם זאת, במחקר הנוכחי נמצא כי ישנן משפחות במצב חברתי-כלכלי נמוך שעל פי תפיסתן משמשות כמשפחות אומנה גם לצורכי פרנסה.

הסיבות לאימוץ הילד על-ידי משפחות אומנות שהתכוונו לתת מענה זמני

◆ **ראיית טובת הילד: ההבנה שאימוץ על-ידן הוא המענה הטוב ביותר בעבור הילד:** למשל, לדברי אם אומנת/מאמצת: "כשמנחת האומנה סיפרה לנו שמחפשים לבת באומנה משפחה מאמצת התחלתי לבכות, ואמרתי לה: 'אבל מסכנה הילדה. עד שהתרגלה אלינו, אתם תשלחו אותה

למשפחה אחרת שהיא לא מכירה? זה יהיה עוול לילדה! היה לי מאוד קשה לחשוב שהילדה הזאת תצטרך להכיר עוד משפחה, ולא יכולתי לסמוך על אף אחד שיטפל בה חוץ מאיתנו, כי היא התרגלה אלינו. אז הצעתי שאנחנו נאמץ אותה". לדברי אם אומנת/מאמצת אחרת: "כשהילדה הייתה בת שלוש עו"ס האימוץ אמרה לי שהיא תעבור לאימוץ ושמחפשים לה משפחה שתאמץ אותה. הדבר קרע אותי מבפנים. איך ייקחו אותה עוד פעם? מה זה יעשה לילדה? איך היא תתמודד? ואז אמרתי לעו"ס האימוץ שלא ייקחו את הילדה ושאני רוצה לאמץ אותה".

♦ **ההתקשרות הרגשית והקשר שנוצר עם הילד באומנה** - למשל, לדברי אם אומנת/מאמצת: "אחרי שהילד היה אצלנו, כשנהיה החיבור המלא אחרי שבוע, פתאום הבנו שאולי יקחו אותו מאיתנו. אחרי הקורס היינו מיועדים לשמש משפחה אומנת לילד מעל גיל 3, לא יותר גדול מהגדולה ולא יותר קטן מהקטנה שלנו. בראש שלנו ובשיחות עם הילדים הייתה לנו תמונה של ילד גדול שהולך למפגשים עם ההורים המולידים. אף פעם לא חשבנו שנקבל תינוק. ופתאום תינוק, זה אחרת, ההתקשרות היא שונה, 4 ימים אחרי הברית הייתי איתו בבית-חולים וניסיתי להיניק אפילו. היה לי תינוק והוא היה שלי ולא היו סימנים מסביב שהוא לא שלי. ופתאום אחרי כמה שבועות אמרתי לבעלי שביום שישאלו אם אנחנו מוכנים לאמץ אותו נגיד מיד שכן". או, לדוגמה אחרת, לדברי עו"ס אימוץ: "ההורים האומנים רצו שהילדה באומנה תשאר אצלם לאימוץ. הייתה אצלם מגיל לידה והיו להם רק בנים. לא הייתה להם בת. היא נכנסה להם ללב במיוחד. מההתחלה הבינו שהאם המולידה לא יכולה לגדל וקיוו לאמץ אותה בהמשך".

9.2 שינוי מעמד הילד מאומנה לאימוץ באותה משפחה

א. הגורם שיזם את השינוי במעמדו של הילד

בכל המקרים שנכללו במחקר נבחנה יכולתם של ההורים המולידים להשתקם/לגדל את הילד ומשהתברר שלא יוכלו שוב לגדלו, יזמו העו"סיות תהליך משפטי של הכרזה על הילד "בר-אימוץ". חלק מן המשפחות לא ידעו שמתנהל דיון משפטי על הכרזתו של הילד "בר-אימוץ". לדוגמה, לדברי אם מאמצת: "אחרי שנתיים שהילדה הייתה אצלנו, מנחת האומנה סיפרה לנו שבית המשפט החליט שאפשר לאמץ את הילדה ורוצים למצוא לה משפחה מאמצת. בכלל לא ידענו שמתנהל דיון משפטי". היו משפחות שידעו שמתנהל דיון משפטי להכרזה על הילד "בר-אימוץ" אך לא נאמר להן שהן מועמדות לאימוץ הילד. חלקן סברו שהן מועמדות וחלקן לא היו בטוחות בכך.

במקרה יוצא דופן שנכלל במחקר, ההורים האומנים יזמו את אימוצו של הילד, ולולא יוזמתם, הוא לא היה נמסר לאימוץ אלא ממשיך לשהות אצל המשפחה בסידור אומנה או שהיה עובר לפנימייה. לדברי עו"ס האימוץ שליוותה את המקרה: "לילד היו קשיים רבים ולא האמנו שתהיה משפחה שמוכנה לאמץ אותו. כשהילד היה בן 10, אחרי שלוש שנים אצל המשפחה האומנת, הוא רצה להיקרא בשם משפחתם של ההורים האומנים שלו. לכן, הם החליטו לאמץ אותו ופנו אל השירות למען הילד. וכאן אני נכנסתי לתמונה כדי לפגוש את המשפחה וכדי להשלים את תהליך האימוץ. במהלך השהות של הילד אצל המשפחה האומנת הם קיבלו אפוטרופסות עליו וזה היה חלום של השירות למען הילד שהילד הזה יאומץ בסוף. וזה מה שהיה. זו הייתה החלטה לאמץ מתוך החיים. הילד ביקש להיקרא על

שמם ולהשתייך להם באופן חוקי, וההורים האומנים נענו לו. זו לא הייתה החלטה של המערכת וזה מה שהיה יפה במקרה הזה".

ב. מעבר מאומנה לאימוץ מסובסד

כאמור, לפי הגדרת האומנה, המשפחות האומנות עושות זאת בהתנדבות, והן מקבלות מן המדינה תשלום על הוצאות המחיה של הילד. לעומת זאת, באימוץ, המשפחות המאמצות אינן מקבלות החזר הוצאות המחיה של הילד. במקרים בהן למשפחות ישנו קושי כלכלי, אימוץ הילדים ששהו אצלן באומנה עשוי להיות מסובסד. כלומר, הן מקבלות החזר תשלום על טיפולים שהילד מקבל, כגון עזרה לימודית, טיפול פסיכולוגי, וכו'. התשלום אינו כולל החזר כספים על הוצאות בסיסיות לגידול הילד, כגון מזון, ביגוד, נסיעות וחינוך. גובה הסבסוד של האימוץ הוא בהתאם להכנסת ההורים המאמצים.

♦ ברוב המקרים שנכללו במחקר המשפחות לא אימצו את הילדים באימוץ מסובסד. המשפחות אמרו כי לא הפריעה להן הפסקת התשלום.

♦ בשניים מן המקרים, בהם להורים המאמצים היה קושי כלכלי גדול במיוחד, אושר אימוץ מסובסד. באחד המקרים, לפי דברי האם האומנת/מאמצת, נראה כי ההצעה לאימוץ מסובסד היא זו שהשפיעה על המשפחה להסכים לאימוץ הילדים. לדברי האם האומנת/מאמצת במקרה זה: "אחרי תקופה ארוכה שהילדים היו אצלנו אמרו לנו שהילדים יוצאים לאימוץ אבל העדיפות היא לנו. אמרנו שיש לנו קושי כלכלי, ולכן לא נוכל לאמץ, אבל אנחנו מעוניינים להשאיר את הילדים אצלנו באומנה. אחרי שהציעו לנו אימוץ מסובסד הסכמנו לאימוץ הילדים".

ג. ציון השינוי במעמדו של הילד מאומנה לאימוץ

חלק מהמשפחות בחרו לציין את השינוי במעמדו של הילד מאומנה לאימוץ וחלקן לא בחרו בכך. הן המשפחות שבחרו לציין את השינוי במעמדו של הילד והן המשפחות שלא בחרו בכך כללו משפחות שלקחו ילד לאומנה מתוך כוונה לשמש לו משפחה לכל החיים, ומשפחות שלקחו ילד לאומנה כדי לתת לו מענה זמני. המשפחות שבחרו לציין את השינוי במעמדו של הילד ביחס אליהן עשו זאת על-ידי עריכת טקס משפחתי אינטימי או בחגיגה גדולה. להלן הפירוט:

♦ **ציון בבית המשפט ובחגיגה משפחתית סמלית** - לדברי אחות מאמצת: "ההורים שלי, האחים המאומצים וכל האחים המאמצים הגיעו לבית המשפט ביום בו הכריזו רשמית על האימוץ. האחים המאומצים נורא התרגשו. הבן כל-כך התרגש בבית משפט, צחקק עם השופט ואמר לו: 'זאת אימא שלי וזה אבא שלי'. הלכנו יחד איתם לעשות תעודות זהות חדשות להורים שלי, וההורים שלי אמרו: 'עכשיו אתם יותר הילדים שלנו, כי אתם בתוך תעודת הזהות'. אחר-כך הלכנו לחגוג ביחד במסעדה".

♦ **ציון במסיבת הודיה גדולה** - היו משפחות שערכו מסיבת הודיה גדולה לאחר האימוץ הרשמי. בבית משפחה של אחת הבנות המאומצות תלויות בסלון תמונות ממוסגרות גדולות שצולמו על-ידי צלם במסיבת ההודיה על אימוצה. אם אומנת/מאמצת אחרת מספרת: "כשהילדה כבר הפכה לשלנו עשינו מסיבת הודיה ל-300-400 איש, כמו כל בריתה, הילדה הייתה קטנטונת, בת 3 בערך ולא יכלה להבין מה חוגגים לה בדיוק. כשגדלה הסתכלה באלבומים והבינה שהמסיבה הייתה כדי לציין את סגירת התקופה הזמנית אצלנו".

היו משפחות שהסתפקו בכך שסיפרו לילד על אימוצו. למשל, מספרת אם מאמצת: "היא הגיעה אלינו בתור תינוקת עם עגילים באוזניים. מיד הורדנו לה אותם כשהגיעה. כשאומצה באופן רשמי בגיל 4 הראינו לה את העגילים. סיפרנו לה שהם היו העגילים שלה, ושאלנו אותה: 'האם את יודעת מי עשה לך את העגילים? האם שילדה אותך?'. דרך זה הסברנו לה על המעבר שלה לאימוץ".

המשפחות שבחרו לא לספר לילד על השינוי במעמדו במשפחתן מאומנה לאימוץ ולא לערוך טקס או חגיגה, היו משפחות שלקחו ילד לאומנה מתוך כוונה לשמש לו משפחה לכל החיים. למשל, לדברי אם אומנת/מאמצת: "בשבילי השינוי מאומנה לאימוץ היה רק משרדי. בלב לא השתנה כלום". הן בחרו לא לציין את השינוי במעמדו מכיוון שמלכתחילה העבירו לילד מסר שהן משפחתו לכל החיים. לדברי אב אומן/מאמץ: "אמרנו לבתנו מההתחלה שזה הבית שלה לכל החיים. עו"ס האימוץ ביקשה שנבשר לה את בשורת האימוץ. אמרנו לעו"ס האימוץ: 'אבל מה השתנה?' זה לא היה מתאים לבשר לה את זה כי עבדנו על זה מהרגע הראשון. אז אמרנו לעו"ס שאנחנו לא מתכוונים לספר לה". לדברי אם אומנת/מאמצת אחרת: "בכוונה לא ערכנו מסיבה לכבוד המעבר של הילדה מאומנה לאימוץ. זה הרגיש לנו כמו לבוא לילד שנולד לך ולהגיד לו 'מעכשיו אתה שייך למשפחה'".

ד. הסבר מפורש לילד על המעבר מאומנה לאימוץ על-ידי עו"ס השירות למען הילד

במקרים בהם ההורים האומנים/מאמצים נמנעו ממתן הסבר לילדיהם על שינוי הסטטוס שלהם מאומנה לאימוץ, או שהתקשו בהסבר השוני בין אומנה לאימוץ, הסבירה זאת עו"ס האימוץ לילדים. למשל, לדברי אב אומן/מאמץ: "עו"ס השירות למען הילד באה לביקור ושאלה את הילדה שאומצה: 'את יודעת מי אני? אני האישה שדואגת שאימא ואבא (האומנים/מאמצים) יהיו אימא ואבא שלך לכל החיים כי אימא ואבא המולידים לא יכולים לגדל אותך'. זה נעשה בצורה מאוד יפה".

9.3 הפחתה באינטנסיביות ליווי המשפחות במעבר בין אומנה לאימוץ

ישנה הפחתה משמעותית בתדירות הליווי של המשפחות באימוץ לעומת באומנה, ושוני באופי הליווי. מן המחקר של אופק (2005) עולה כי באומנה מנחת האומנה יוזמת על-פי-רוב (ב-81% מהמקרים) מפגש עם המשפחות האומנות אחת לחודש, או בתדירות גבוהה מזו, לצורך תמיכה ופיקוח על עבודת האומנה. לעומת זאת, באימוץ תדירות הליווי מאוד נמוכה, והוא ניתן בעיקר סביב אימוץ מסובסד או הכוונה למענים טיפוליים בקהילה. מן המקרים השונים עולה כי בחלקם עשוי לא להיות קשר כלל עם המשפחות. למשל, לדברי אחת מעו"ס האימוץ: "כבר שלוש שנים לא ביקרתי אצלם. עד שהתקשרתי אליהם לבקש את אישורם להתראיין למחקר לא היה לי קשר איתם". בחלק מן המקרים יוזמות עו"ס האימוץ שיחות טלפוניות בנושאים שונים ודרך אגב מבררות מה שלומן של המשפחות. למשל, מספרת אחת מעו"ס האימוץ: "התקשרתי אל האם המאמצת כדי לשאול אותה אם היא מוכנה לדבר עם מועמדים חדשים לאימוץ, וככה שמעתי בדרך אגב מה נשמע אצלם". אחת מעו"ס האימוץ מסבירה את הרציונל בהיעדר הליווי היזום או בתדירות הנמוכה של הליווי מצידן של עו"ס האימוץ: "עד שיש צו אימוץ אני האפוטרופוס של הילד וההורים חייבים לדווח לי אם יש בעיה רפואית, אבל אחרי צו אימוץ הם אוטונומיים, זה כבר ילד שלהם לכל דבר. אם רוצים עצה איך להתמודד עם הילד או להתייעץ לאן לפנות, אז בבקשה, הם יודעים שאנחנו פה ושהם יכולים לפנות אלינו. אבל שאנחנו ניצור איתם קשר מיוזמתנו? לא חושבת שנחוץ. זה כמו שרופא לא יתקשר לחולה לבדוק אם הכל בסדר".

חלק מן המשפחות היו מרוצות מן ההפחתה באינטנסיביות הליווי. למשל, מספרת אחת האימהות האומנות/מאמצות: "מבחינתנו רצינו לשמש לבתנו משפחה לכל החיים, ולכן שמחנו שהניחו לנו. כבר הרגשנו כמו משפחה ולא הרגשנו צורך בהתערבות מבחוץ. אני שמחה שעו"ס האימוץ לא יושבת לנו על הראש, זה נותן הרגשה של אמון, יש מרחב מאפשר". במקרה זה, מוסיפה עו"ס האימוץ: "הם מאוד שמחו להפטר מההנחיות של האומנה, כי באומנה הנחו אותם לומר לילדה לא לקרוא להם אימא ואבא, והם לא היו מסוגלים לכך".

משפחות אחרות, לעומת זאת, לא היו שבעות רצון מן ההפחתה בליווי המשפחות. למשל, לדברי אם אומנת/מאמצת: "כשהיינו משפחה אומנת קיבלנו הדרכה ממנחת האומנה איך להתנהג בלילה כשהילד לא מצליח לישון, היו הרצאות על התפתחות הילד. פעם בשבוע הייתי הולכת ונפגשת עם קבוצה של משפחות אומנות וכל אחד היה מספר את הסיפור שלו ומשתף בקשיים ובהתנסויות שלו. מאוד למדתי מהקבוצה וממנחת האומנה. כשאמרנו שאנחנו נאמץ את הילדה הפסקנו ללכת לקבוצה וחוץ מעו"ס האימוץ שמדריכה אותנו בטלפון לעתים רחוקות, אין עוד משהו. ומאוד חסר לי". לדברי אם אומנת/מאמצת אחרת: "אחרי שאימצנו את הילדה הרגשנו שמתי שאנחנו צריכים משהו, אנחנו צריכים ליזום. גם ילד שנולד לך זה תיק... אז תנו להורים המאמצים כלים להתמודד עם זה. השירות למען הילד יכול ללמוד מהאומנה בעניין הליווי והטיפול כי זה אימוץ של ילדים עם צרכים מיוחדים. שמעתי על סיפורים של קטסטרופות... מישחו בודק ומסתכל? לא".

10. קשיים ביישום המודל של אימוץ על-ידי משפחות אומנות

בחלק זה יתוארו קשיים ביישום המודל של אימוץ על-ידי משפחות אומנות מנקודות המבט השונות של עו"ס האימוץ, מנחות האומנה וההורים האומנים.

10.1 היכרות מועטה של עו"סיות האימוץ ומנחות האומנה עם דרכי העבודה בשירות האחר

לדברי מנחות האומנה ועו"סיות האימוץ, חלקן אינן מכירות לעומק את דרכי העבודה בשירות האחר. למשל, אחת ממנחות האומנה מתארת מצב בו נתקלה בחוסר ידע והבנה של עו"ס האימוץ בנוגע לאומנה: "עו"ס האימוץ ביקרה בבית המשפחה האומנת שבטיפול והזדעזעה כאשר ראתה אצלה את צו הוצאתו של הילד מהבית מטעם חוק הנוער, עליו מופיעים פרטי המשפחה המולידה של הילד. היא לא ידעה שאם הורה מוליד מפר את גבולות האומנה, המשפחה האומנת צריכה שיהיה לה את הצו, כדי להזמין משטרה". ממנחות האומנה ומעו"סיות האימוץ עלתה המלצה שעובדי השירותים השונים יעמיקו את היכרותם עם דרכי העבודה בשירות האחר כבסיס לשיתוף פעולה פורה. לדברי גורם בכיר בשירות למען הילד באחד המחוזות בסמינר התפתחויות באימוץ: "כל שירות צריך להכיר את השירות האחר כדי לבנות אמון וכבוד מקצועי הדדי, וכדי שנוכל להעביר למשפחות מסר שאנחנו יחד. הדיאלוג בינינו מאוד חשוב בשביל המשפחות". באחת מקבוצות הדיון הועלתה אף הצעה למנות בכל שירות פרנט לשירות האחר, שירכז את הידע על אודות דרכי העבודה בשירות האחר והקשר עמו.

10.2 היעדר הזמנה של עו"סיות האימוץ לוועדות תכנון טיפול והערכה בחלק מן המקרים הרלוונטיים

היו עו"סיות אימוץ שאמרו בסמינר להתפתחויות באימוץ, כי בחלק מן המקרים הן אינן מוזמנות לוועדות תכנון טיפול והערכה בשלבים הראשונים, וכי אי מעורבותן עלולה לפגוע בתכנון תכנית הטיפול בילד. לדברי עו"ס אימוץ: "כאשר אנחנו מוזמנים לוועדות תכנון טיפול והערכה על-ידי רכזות הוועדות במחלקה לשירותים חברתיים אנחנו מגיעים. זו צומת מאוד חשובה לדעתנו. הבעיה שלא תמיד מוזמנים אותנו. אין מדיניות אחידה. יש מחלקות שבהן מוזמנים אותנו ויש כאלו שלא".

10.3 העברת מידע חלקי בשלב ההשמה באומנה והיעדר חשיבה משותפת של השירותים על המענה המתאים ביותר לכל ילד

מדברי עו"סיות האימוץ ומנחות האומנה עולה כי היעדר חשיבה משותפת של עובדי שני השירותים על המענה המתאים ביותר לכל ילד מתבטא בשלושה אופנים: א. בהשמת ילדים עם היתכנות לאימוץ בקרב משפחות אומנות שלא התכוונו לשמש משפחה לילד לכל החיים, ב. בהשמת ילדים באומנה בקרב משפחות שאינן אידיאליות לאימוץ, ו-ג. בהמלצה על סוג האימוץ (רגיל או עם קשר) ללא התייעצות עם מנחות האומנה. להלן הפירוט.

א. השמת ילדים עם היתכנות לאימוץ בקרב משפחות אומנות שלא התכוונו לשמש משפחה לילד לכל החיים

חלק מהילדים הגיעו לאומנה מבלי שהגורמים המטפלים בקהילה גיבשו הערכה האם יש סיכוי סביר שיהיה צורך להעביר את הילד לאימוץ, וזאת מסיבות שונות כגון חוסר ודאות ביחס למצב המשפחה המולידה לאורך זמן. בהיעדר מידע על צורך באימוץ, הילדים הושמו באומנה מבלי לקחת בחשבון את רצון המשפחה האומנת - האם לאומנה זמנית או לכל החיים. היו גם מקרים שמידע על ההערכה שיהיה צורך באימוץ בהמשך לא נמסר לשירותי האומנה בעת ההשמה, או שבשירותי האומנה הייתה הערכה שהילד לא יוכל לחזור להוריו. גם במקרים אלה, נראה שעל-פי-רוב ההשמה לא כללה שיקולים בנוגע לכוונות המשפחות.

לדברי גורם משירותי האומנה, לעתים ישנו שיקול מכוון בהשמת ילדים אצל משפחות שהתכוונו לספק מענה זמני. לדבריו: "כשאין לנו מספיק מידע, אנחנו מהססים לשים את הילד אצל משפחה חשוכת ילדים שרוצה לאמץ, כי חוששים שהיא תתאכזב אם לא יועבר אליה לאימוץ. אי הוודאות מביאה אותנו לחרדות, ולכן אנחנו בוחרים לשים ילדים בקרב משפחה עם ילדים, שלא תתמוטט אם הילד חוזר הביתה. אנחנו הולכים על בטוח וכך מפספסים את המענה המתאים ביותר בעבור הילד".

משפחות אומנות שלקחו ילד לאומנה מתוך מטרה לספק לו מענה זמני, מסרבות לעתים לאמצו בהמשך ואז הילדים עלולים לשלם מחיר של מעבר בין השמות, שניתן היה למנוע, לו הושמו מראש בקרב משפחות אומנה שמעוניינות לאמץ. המחקר לא בדק מקרים כאלה. עם זאת, גם כאשר מתבצע אימוץ על-ידי משפחות שלא התכוונו לכך מראש דיווחו עו"סיות האימוץ כי ייתכנו מספר השלכות בעייתיות:

♦ **התקשרות ראשונית מרוחקת באופן שאינו מתאים להתקשרות באימוץ** - ההורים האומנים שלקחו ילד לאומנה מתוך כוונה לשמש לו משפחה לכל החיים, תיארו התקשרות חזקה אליו מהרגע שהגיע אליהם. הורים אלה סיפרו שלא היה שינוי ביחסם וברגשותיהם כלפי הילדים לאחר האימוץ. לעומת זאת, במקרים בהם ההורים בחרו לשמש משפחה אומנת מתוך כוונה לספק מענה זמני, הם תיארו התקשרות ראשונית מרוחקת ושינוי בעוצמת ההתקשרות אל הילד לאחר האימוץ. הדגמה לכך מופיעה בדברי אב אומן/מאמץ: "שחררנו את הילד בגיל 10 ימים מבית-החולים. בהתחלה הבנתי שזו מטלה לתקופה, אז לא כל-כך נקשרתי אליו. היה לו ריח של תינוק, אבל הבנתי שהריח שייך לאימא או אבא אחר. ידעתי שאני משמש הורה באומנה לתקופה, זה היה מחסום. כשצריך להחליף חיתול, לתת מטרנה, עשיתי את כל זה אבל זו משימה ומטלה. אף פעם לא חשבתי שהוא יעבור אליי בסוף. התחלתי לאהוב אותו אבל הוא לא שלי, וגם אני לא צריך עוד ילד. הוא היה צריך אותי. זהו". לאחר אימוצו של הילד תיאר האב האומן/מאמץ כי נקשר אל בנו באופן מאוד חזק. לדברי אחת מעו"ס האימוץ: "השינויים בהתקשרות אל הילד יכולים לבלבל את הילד ולהקשות עליו לתת אמון ולהיקשר אל המשפחה מכל הלב".

♦ **ההורים המאמצים עלולים לא להרגיש שייכות מלאה לילד לאחר אימוצו** - חלק מן ההורים המאמצים אמרו כי אינם מרגישים שייכות מלאה אל הילדים המאומצים, גם לאחר אימוצם. למשל, לדברי אב אומן/מאמץ: "אני שלם עם האימוץ, אבל אם ההורים המולידים ישתקמו ויוכלו לגדל את הילד כמו שצריך, אהיה מוכן לחלוטין להעביר אותו אליהם. יכאב לי מאוד אבל באיזשהו מקום אוכל להשלים עם זה". לדברי אם אומנת/מאמצת ממשפחה אחרת: "מפחיד אותי שהבת המאומצת שלי תיזדרדר בעתיד, כמו שקרה לאימה (המולידה). שיתפתי את בעלי בחששותיי לעתידה, והוא אמר לי: 'תשכחי מהעתיד, אל תחשבי על זה עכשיו. אולי ההורים שלה (המולידים) יחזרו לקחת אותה בעתיד'".

♦ **ההורים המאמצים עלולים לא להבין/לקבל את ההבדל בין אימוץ לאומנה** - לדברי עו"סיות האימוץ היו הורים שאימצו אמנם את הילד מבחינה חוקית, אך בהתייחסות שלהם אליו ואל תפקידם ביחס אליו נראה היה שלא הבינו את ההבדל בין משמעות של אומנה למשמעות של אימוץ. למשל, לדברי אחת מעו"ס האימוץ: "האם האומנת/מאמצת חשבה לעזור לשקם את הקשר עם הסבתא מן המשפחה המולידה ולא הבינה שצריך לחתוך. בתפיסה שלה המשפחה המולידה עדיין שם, כמו באומנה, אפילו שהאימוץ סגור. הילדה פחדה מהסבתא פחד מוות והאם לא הבינה את זה".

♦ **ההורים המאמצים ממשיכים/מפסיקים לשמש משפחה אומנת למספר ילדים אחרים** - היו מקרים בהם משפחות אומנות למספר ילדים, המשיכו בעיסוקן כמשפחות אומנות לילדים אחרים גם לאחר האימוץ, דבר שהעמיק את חרדות הנטישה אצל הילדים המאומצים. למשל, לדברי אם אומנת/מאמצת: "הכי קשה היה לה שהיו מביאים אלינו תינוקות ואחרי תקופה מסוימת לוקחים אותם. זה השפיע עליה מאוד והיא התחילה לחשוב שאולי גם אותה ייקחו מתישהו והיא לא תישאר אצלנו, והתחילה להגיד לי: 'נכון את אוהבת אותי? נכון אני הבת שלך ולא תיתני להם לקחת אותי?'". מצד שני, היו משפחות שחדלו מעיסוקן בכך. במקרים בהם משפחות האומנה דיווחו כי הן משמשות אומנות למספר ילדים, וזאת גם לצורכי פרנסה, הן עלולות לשלם מחיר בכך שיאבדו את מקור פרנסתן.

ב. השמת ילדים באומנה בקרב משפחות שעל פי הערכת עו"ס האימוץ אינן אידיאליות לאימוץ

כאמור, ככלל, בהשמת ילדים באומנה, מנחות האומנה לא לקחו בחשבון אפשרות לאימוץ בהמשך, ולא התייעצו עם שירותי האימוץ בבחירת משפחות האומנה כדי שיתאימו בהמשך לאימוץ. כך נוצרו מצבים בהם הילדים הושמו במשפחות, שלפי הערכת הגופים המפעילים את האומנה, מתאימות לגידול ילדים בסיכון, אך לפי הערכת שירותי האימוץ אינן אידיאליות לאימוץ. מראיונות העומק עולה כי לעתים מתעוררים חילוקי דעות בין שירותי האימוץ לבין שירותי האומנה ביחס להתאמתן של משפחות לגידול ילדים בסיכון.

בנוסף, ישנם מקרים בהם לא מדובר בתפיסה שונה של השירותים לגבי מידת התאמתן של משפחות לגידול ילדים בסיכון, אלא במקרים בהם לשירותי האימוץ ישנו מידע יותר מבוסס על התפקוד ההורי של המשפחה האומנת ורק במהלך הטיפול מתבררת אי התאמתן לאימוץ.

מכיוון שהילדים כבר הסתגלו ונקשרו למשפחתם האומנת, ומעבר שלהם למשפחה מאמצת אחרת עלול היה להזיק להם, אושר אימוצם למרות הערכת עו"ס האימוץ שהמשפחות אינן מתאימות לכך באופן מלא.

משפחות הוערכו על-ידי עו"ס האימוץ כמשפחות שאינן אידיאליות לאימוץ מהסיבות הבאות:

♦ **קושי בהבנת המורכבות באימוץ ילד בסיכון ובהתמודדות איתו** - למשל, אמרה עו"ס האימוץ ביחס לאחת המשפחות האומנות: "האב הוא אדם קצת קשה, מאוד קונקרטי, רואה דברים מאוד פשוטים, מוגבל רגשית, והאם יותר מפותחת רגשית. הם השתתפו בקבוצה להורים אומנים/מאמצים והיו כאן עובדות שחשבו שהם יצטרכו טיפול צמוד סביב הטיפול בילד, כי ראו שההתייחסות שלהם לסוגיות שעולות מהאימוץ יותר שטחית, וזה מדאיג כי אימוץ ילד גדול זה דבר מורכב". ולדברי עו"ס האימוץ ביחס למשפחה אחרת: "לא בטוחה שההורים הבינו עד הסוף את ההבדל בין אימוץ להורות מולידה. למשל, לא מבינים עד הסוף למה הילדה חווה כאלה חרדות נטישה". למשפחות אלה עלול גם להיות קושי להתמודד עם שאלות וקשיים שיש לילדים ביחס לאימוצם. למשל, לדברי עו"ס אימוץ: "ההורים המאמצים קצת מתקשים לענות על שאלות שלפעמים עולות מהילדה. למשל, כששאלה את האימא: 'למה היית שולחת אותי לאישה היא (האם המולידה)? מי היא הייתה?' והאימא האומנת לא ידעה מה לענות לה והתקשרה להתייעץ איתי".

♦ **קשיים בהורות** - היו משפחות שהוערכו על-ידי עו"ס האימוץ כמשפחות שאינן אידיאליות לאימוץ בגלל הקשיים שלהם בתפקוד ההורי. למשפחות שהוערכו על-ידי עו"ס האימוץ כמי שאינן אידיאליות לאימוץ היו בדרך כלל מספר קשיים, כגון פינוק וקושי בהצבת גבולות, קושי לספק לילד טיפולים ייחודיים ו/או חוסר הבנה של צורכי הילד מבחינה לימודית.

♦ **קושי לשתף את הילד בעובדת אימוצו** - היו משפחות אומנות שנכללו במחקר שקיבלו את הילד לאומנה כשהיה תינוק, ולא שיתפו אותו בכך שלא נולד להם. באחד המקרים אישור האימוץ היה מותנה בכך שהמשפחה האומנת תשתף את הילד בעובדת אימוצו. גישה זו תואמת את הגישה שהתגבשה בשירותי הרווחה של מדינות מערביות רבות, החל מאמצע המאה העשרים, המחייבת

לחשוף את עובדת האימוץ בפני הילד ובפני החברה, ולהנכיח את השיח על האימוץ בחיים המשותפים של הילד עם ההורים המאמצים (בירמן, 2010).²⁷ גישה זו מבוססת על מחקרי אורך שהראו שסגנון הורות מאמצת מציאותי, המעודד תקשורת פתוחה בנושא אימוץ, תורם לדימוי עצמי חיובי, להערכה עצמית חיובית אצל מאומצים ולבניית זהות עצמית מגובשת (Schwartz, 1985; Stein & Hoopes, 1986). כך גם לפי המדיניות של שירותי האימוץ בארץ. אחת המפקחות על האימוץ מסבירה: "יש אנשים שמגלים את עובדת אימוצם רק בבגרותם ועלולים ממש להתפרק מזה ולהכנס למשבר נפשי עמוק".

ממצאים אלו, על חילוקי דעות ביחס להתאמתן של משפחות לאימוץ, הוצגו בפני מנחות האומנה שהתראיינו בקבוצת המיקוד. הן חלקו על תפיסותיהן של עו"ס האימוץ כי ישנן משפחות מתאימות לאומנה שאינן אידיאליות לאימוץ, מכיוון שבשני המקרים מדובר בהתמודדות עם גידול ילדים בסיכון. הן הסבירו את תהליך המיון המקצועי שנערך למשפחת האומנה.

עם זאת, הן הביעו תפיסה מעט שונה מעו"ס האימוץ ביחס להתאמת המשפחות האומנות לגידול ילדים בסיכון. לדבריהן, לעתים דווקא המשפחות שההבנה שלהן ביחס למורכבות הכרוכה בגידול ילדים בסיכון היא מוגבלת, הדבר הוא דווקא לטובת הילדים. למשל, אחת ממנחות האומנה תיארה מקרה בו, לדעתה ישנה התאמה מרבית בין הילדה באומנה לבין משפחתה האומנת: "מדובר במשפחה אומנת דלה ומאוד פשוטה. יכולת ההבנה את הצרכים המורכבים של הילדה חלקית אבל הם מאוד אוהבים אותה. זו ילדה שמגיעה מאימא דלה. יש התאמה מושלמת בפרופיל בין המשפחה המולידה לבין המשפחה האומנת. אם הילדה הייתה מגיעה למשפחה מתוככמת זה לא היה טוב לה. היא הייתה הולכת לאיבוד ואולי גם מאכזבת הורים שהם מאוד הישגיים. מבחינה זו אנחנו מרגישים שזו דווקא כן משפחה אידיאלית לאימוץ הילדה".

ג. המלצה על סוג האימוץ (רגיל או עם קשר) ללא התייעצות הדדית בין עו"ס האימוץ לבין מנחות האומנה

במקרים רבים, לילד ישנו קשר עם הוריו המולידים במהלך שהותו באומנה. לדברי מנחות האומנה שהתראיינו בקבוצת המיקוד, בחלק מן המקרים עו"סיות האימוץ אינן מתייעצות איתן אם להמליץ לבית המשפט על אימוץ רגיל, או על אימוץ עם קשר לגבי הילדים שהיו במשפחות אומנה. זאת, למרות היכרותן המעמיקה עם הילד ועם השפעת הקשר עם משפחתו המולידה עליו.

²⁷ עד המאה העשרים היה נהוג שכל השותפים במעשה האימוץ יסתירו את התהליך. היולדת התחבאה כדי שלא ייחשף ברבים סוד הריונה "הלא חוקי". ההורים המאמצים נהגו להעתיק את מקום מגוריהם למקום מרוחק כדי שלא ייוודע דבר האימוץ, ומכיוון שלא רצו שידעו על אי פוריותם (Brodzinsky & Schechter, 1990).

10.4 היעדר תיאום בין שירותי האומנה לבין שירותי האימוץ בנוגע להכנת המשפחות המעוניינות באומנה למטרת אימוץ

בתקופה בה החלה אומנת הילדים שנכללו במחקר, הכנת המשפחות האומנות למטרת אימוץ על-ידי שירותי האומנה ושירותי האימוץ לא הייתה מתואמת ולא נעשתה במשותף, ולעתים נציגי השירותים השונים העבירו למשפחות מסרים שונים. לדברי מנחות האומנה שהתראיינו בקבוצת המיקוד, עו"סיות האימוץ מפנות משפחות שמעוניינות לאמץ תינוקות לגופים המפעילים את האומנה במטרה לסייע להן בקיצור התור לאימוץ, אך בחלק מן המקרים הן לא מכינות את המשפחות לכך שלא ניתן יהיה להבטיח להן את אימוצו של הילד. לעומת זאת, שירותי האומנה מדגישים בראש וראשונה את ההשמה לצורך אומנה רגילה. לדברי אחת ממנחות האומנה: "אנחנו מכינים את המשפחות קודם כל לאומנה, כלומר למצב שבו ייאלצו להיפרד מן הילד ואז הן מתוסכלות". מכאן עלתה הצעה ליצור תיאום באופן הכנת המשפחות על-ידי כל אחד מהשירותים, כך שיועבר להן מסר דומה ותינתן להן הכנה כוללת שתתייחס הן לשלב האומנה והן למעבר לאימוץ. הועלתה אף הצעה לבצע הכנה משותפת למשפחות. לדברי אחת ממנחות האומנה: "מוטב שכאשר עו"סיות האימוץ פוגשות במשפחות, שלפי הערכתן תוכלנה לחיות לתקופה מסוימת באי ודאות אם הילד באומנה יהיה בר-אימוץ ולהכיל מצב של "גם וגם" - שיזמינו את מנחות האומנה לפגישה עם המשפחה, ולהכנה משותפת של המשפחה למצב העמום של אומנה למטרת אימוץ".

10.5 היעדר שיתוף ההורים האומנים בכך שמתרחש תהליך בדיקת האפשרות שהם יאמצו את הילד

כאמור, במרבית המקרים, לא הוצג מידע רשמי להורים שפנו לאומנה על אפשרות האימוץ של ילד בסידור האומנה. היו משפחות שקיבלו מידע לא רשמי על אפשרות זו ממשפחות שהתנסו בכך, ולכן הגישו מועמדות לאומנה למרות שרצו לשמש משפחה לילד לכל החיים. לציפיותיהם של ההורים האומנים לשמש לילד משפחה לכל החיים היו מספר השלכות על רגשותיהם והתנהגותם. ייתכן שניתן היה לצמצם, או למנוע, חלק מן ההשלכות הבעייתיות לו הלווי מצד מנחת האומנה או עו"ס האימוץ היה כולל שיח גלוי על בדיקת האפשרות לאימוצו של הילד בכלל, ולאימוצו על-ידי המשפחה האומנת בפרט. להלן פירוט ההשלכות:

- ♦ **חלק מההורים האומנים והילדים היו חרדים מהפרידה מהילד בסידור האומנה** - היו משפחות שהיו נתונות בחרדה מתמדת מאפשרות הפרידה מהילד. אם אומנת/מאמצת מספרת: "היו לי כל הזמן פרפורים ופחדים שייקחו אותה. כל הזמן הייתי בחששות ואני אומרת לעצמי 'רק שמישהו לא יקיש בדלת ולא יבוא וייקח ממני את הילדה'".
- ♦ **היו הורים שהסתירו מידע משירותי האימוץ** - לדברי מנהלת האומנה באחד הגופים המפעילים את האומנה: "בתקופה בה האימוץ והאומנה עבדו במסלולים נפרדים ולא היה רצף, לא יכולנו לדבר בגלוי עם המשפחות על אפשרות של אימוץ על-ידן. כתוצאה מכך, הייתה למשפחות חוויה של התעללות של מערכות". לדברי אחת מעו"סיות האימוץ, העובדה שלא ניתן היה לדבר עם המשפחות על האפשרות שהן תאמצנה את הילד בהמשך הביאה לכך שהיו משפחות אומנה שהסתירו מידע משירותי האימוץ מתוך תחושה של רצון עז לאמץ והרגשה שלא ניתן יהיה לאמץ

בדרך אחרת. מצבים מעין אלו היו נמנעים לו ניתן היה לנהל שיחה גלויה עם מנחת האומנה ועם עו"ס האימוץ בדבר הרצון של ההורים לאמץ את הילד בסידור האומנה ומידת ההיתכנות לכך.

חשוב לציין כי לדברי מנחות האומנה שהתראיינו בקבוצת המיקוד, כיום חל שינוי בדפוסי ליווי המשפחות האומנות למטרת אימוץ, וישנה הרבה יותר שקיפות בתהליך.

10.6 התארכות תהליך השלמת האימוץ, לאחר שהמשפחה האומנת אושרה לאמץ

לעתים תהליך השלמת האימוץ מתמשך זמן רב לאחר שהילד הוכרז "בר-אימוץ", ולאחר שמשפחת האומנת אושרה כמשפחתו המאמצת. להערכת מנחות האומנה שהתראיינו בקבוצות המיקוד, הדבר נובע מכך שלעתים עו"ס האימוץ אינן נותנות עדיפות להשלמת תהליך אימוצו הרשמי של הילד באומנה. לדברי אחת ממנחות האומנה: "אחרי שהמשפחה האומנת אושרה לאימוץ, עו"ס האימוץ עשויה לא לקדם את תהליך האימוץ כי הוא כבר נמצא במשפחה שתשמש לו משפחה לכל החיים. יש משהו בקצב העבודה של עו"ס האימוץ שלא מתנהל בצורה תקינה. הרי מדובר בזמן ילד. ישנם מצבים בהם הוריהם האומנים של ילדים שהוכרזו ברי-אימוץ מעוניינים לאמץ. המשפחה מגישה בקשה להיבדק בשירותי האימוץ, והתהליך נמרח שנים, וסתם, בלי סיבה מוצדקת. זהו תהליך מורט עצבים עבור המשפחות האומנות והילדים ובינתיים אנחנו סופגים הרבה תוקפנות. חשוב מאוד שתפעלנה מהר יותר לסיום תהליך אימוצו הרשמי של הילד". עו"סיות אימוץ ששמעו ממצא זה בסמינר התפתחויות באימוץ הסכימו עם הערכה זו של מנחות האומנה. לדברי אחת מעו"סיות האימוץ: "לנו בשירות למען הילד נוח כשהילד נמצא כבר אצל משפחה אומנת עם אופק לאימוץ ואנחנו מעדיפים לטפל במקרים דחופים יותר. אנחנו צריכים להשתדל לזרז את התהליכים ולהעלות את המשימה של השלמת תהליך האימוץ למקום גבוה יותר בסדר העדיפויות שלנו".

10.7 מסירת מידע חלקי להורים האומנים/מאמצים על אודות הרקע של הילד

חלק מהמשפחות האומנות סיפרו כי קיבלו רק מידע חלקי ביותר על הרקע של הילד כאשר הוא הגיע אליהם לאומנה, וכי מידע רב יותר היה מסייע להם בטיפול בו. במקרים רבים, מידע על מחלות תורשתיות, מחלות נפש במשפחה, ועוד, לא ניתן למשפחה האומנת בשלב הראשון. למשל, אחת האימהות האומנות/מאמצות מספרת על מידע רפואי שלא נמסר לה כשהבן עבר אליה לאומנה, אך נמסר לה לפני אימוצו: "כשלקחנו את הילד לאומנה הוא היה קטן מאוד פיזית. מנחת האומנה אמרה לנו: 'תעשו את כל הבדיקות כדי לדעת למה הוא קטן: הפטיטיס, איידס ועוד'. ולא גילינו כלום. כשהגענו לאימוץ אמרו לנו, 'מה לא ידעתם? הייתה הסתבכות בלידה, שכתוצאה ממנה יש לו בעיה רפואית'".

לדברי מנחות האומנה שרואיינו במסגרת קבוצת המיקוד, לא מדובר בהסתרת מידע מכוונת. הדבר נובע מכך שהשמת ילדים באומנה נעשית לעתים בין לילה, ועוד לפני שהושג מידע מקיף על הילד. תהליך העברתו של הילד לאימוץ, לעומת זאת, ממושך, ולכן, כאשר הילד נמסר למשפחתו המאמצת, המשפחה מקבלת רקע מלא יותר לגביו.

כך נוצר מצב שבו המשפחות האומנות מקבלות מידע רגיש על הילד רק סמוך לאימוץ לאחר ששימשו לו מספר שנים משפחה אומנת ונקשרו אליו. כל המשפחות שהסכימו לאמץ עשו זאת אף על פי שלו מידע זה היה נמסר להן מראש, ייתכן שחלקן היו נמנעות לשמש לילד משפחה אומנת למטרת אימוץ. לדברי האם האומנת/מאמצת שבנה נולד עם בעיה רפואית: "אם היו אומרים לי את זה מראש, לא הייתי לוקחת אותו. מראש ביקשתי לא לקבל ילד עם בעיה רפואית. אבל באומנה לא ידעו על זה. מאוד חששתי מדברים כאלו".

במסגרת המקרים שנכללו במחקר המשפחות סיפרו שגם כאשר קיבלו את המידע בשלב מאוחר יותר, הדבר לא פגע ברצונם לאמץ את הילד. לדברי האם האומנת/מאמצת שבנה נולד עם בעיה רפואית: "היום אני ובעלי לא יכולים לוותר עליו, לא משנה מה. לפני האימוץ הלכנו שוב לעשות בדיקות מקיפות בהתפתחות הילד. זה היה תהליך שעשינו כדי להשלים עם המצב, אם הילדה לא תהיה בריאה". ולדברי אב אומן/מאמץ ממשפחה אחרת: "הגענו לשלב שזה לא משנה, כי מה כבר תספרו לנו שנגיד 'לא מוכנים לאמץ אותה?' בסופו של דבר התברר לנו שקיבלנו ילדה עם מחלה תורשתית מצד האם המולידה, שעלולה להתפרץ גם אצלה, אבל עכשיו שהיא איתנו המידע הזה כבר לא רלוונטי ולא יגרום לשינוי בהחלטות".

חלק מההורים ומעו"סיות האימוץ ראו במצב זה יתרון. לדברי אחד האבות האומנים/מאמצים: "אם היינו מקבלים את כל המידע מראש זה היה מרתיע. אחרי שנקשרנו אליו זה היה ברור שהוא שלנו. זכור לי משהו מסוים שאם הייתי יודע לפני שלקחנו אותו לאומנה אני לא חושב שהייתי לוקח אותו. פתאום קיבלנו שוק. לא ברור אם זה יתרון או חיסרון העובדה שבאומנה לא מעבירים להורים האומנים את כל המידע. זה כמו שנולד ילד פגוע, הילד כבר שלך, אז תקבל אותו כמו שהוא".

11. אימוץ על-ידי משפחות אומנות - סוגיות וכיווני פעולה

כאמור, המשפחות האומנות שנכללו במחקר נרשמו לאומנה עוד בתקופה בה שירותי האימוץ ושירותי האומנה עבדו במסלולים נפרדים, ללא ממשק מוסדר ביניהם. הקשיים בשיתוף הפעולה בין השירותים גרמו לקשיים ביישום המודל בצמתים שונים בתהליך האימוץ: בשלב בחירת המשפחות האומנות במקרים עם סבירות גבוהה לאימוץ; בשלב הכנת המשפחות לתהליך של אומנה למטרת אימוץ; בשלב ליווי המשפחות האומנות; ובתהליך גיבוש ההמלצות לבית המשפט על אימוץ רגיל, או אימוץ עם קשר. להלן פירוט הסוגיות המרכזיות העולות מהקשיים ביישום המודל וכיווני פעולה מומלצים.

♦ **הזמנת עו"סיות האימוץ לוועדות תכנון טיפול והערכה:** מדברי עו"סיות האימוץ עולה כי בחלק מהמקרים הן אינן מיודעות ומוזמנות לוועדות תכנון טיפול והערכה על-ידי רכזות הוועדות במחלקות לשירותים חברתיים ובחלק מן המקרים הן מוזמנות ומגיעות אל הוועדות. השתתפותן בוועדות תכנון הטיפול בילדים עשויה להשפיע על עיצוב תכנית הטיפול באופן שעונה על צרכי הילדים בצורה המרבית. לפיכך חשוב להקפיד על הזמנתן עו"סיות האימוץ לוועדות תכנון טיפול והערכה ביחס לכל הילדים.

♦ **הגברת האפשרות להשמת ילדים במשפחות אומנה שיתאימו לאימוץ בהמשך:** פעמים רבות ילדים מגיעים לאומנה מבלי שכלל הגורמים המטפלים בקהילה גיבשו הערכה האם יהיה צורך

להעביר את הילד לאימוץ בהמשך. לעתים הדבר נובע מחוסר ודאות ומחוסר יכולת להעריך את היתכנות האימוץ. חלק מהילדים שאומצו בהמשך הושמו בקרב משפחות אומנה שציפו לשמש מענה זמני בעבור הילד. לאחר אימוץ הילדים, משפחות אלה המשיכו להתייחס אליהם לאורך זמן כמו באומנה מבחינת תחושת השייכות אליהם. כמו-כן, ילדים עם היתכנות גבוהה לאימוץ הושמו בקרב משפחות אומנה, שלהערכת עו"ס האימוץ אינן אידיאליות לאימוץ. לכן, יש לחשוב על דרכים לגיבוש ההערכה בנוגע לצורך באימוץ עוד בשלב מוקדם יותר, ולדאוג להשמת ילדים עם היתכנות גבוהה לאימוץ בקרב משפחות שרוצות לשמש לילד משפחה לכל החיים, ונחשבות מתאימות לכך גם על-ידי שירותי האימוץ. מן המחקר עולה כי ישנה מורכבות באיתור משפחות אומנות למטרת אימוץ, שתהיינה מתאימות לתפיסתם של השירותים השונים, וכי ישנו צורך בפיתוח ידע מקצועי ביחס לכך.

◆ **שיתוף פעולה ותיאום בהכנת משפחות האומנה עם אופק לאימוץ:** ההכנה על-ידי שירותי האומנה ושירותי האימוץ לא הייתה מתואמת בתקופת המחקר ולא נעשתה במשותף, ולעתים הועברו למשפחות מסרים שונים: שירותי האימוץ מפנים משפחות לשירותי האומנה במטרה שלאחר מכן תאמצנה את הילדים, ושירותי האומנה מדגישים בראש ובראשונה את ההשמה באומנה כמענה זמני. ההכנה השונה גרמה לתסכול אצל חלק מהמשפחות. מומלץ ליצור תיאום באופן הכנת המשפחות על-ידי כל אחד מהשירותים, כך שיעבירו מסר דומה ושיתנו הכנה כוללת שתתייחס גם לשלב האומנה וגם למעבר לאימוץ. ניתן גם לבצע הכנה משותפת למשפחות אומנה למטרת אימוץ על-ידי נציגים משני השירותים.

◆ **חיזוק הליווי והתמיכה להורים האומנים/מאמצים:** חלק מההורים האומנים התקשו בתקופת אי הוודאות בנוגע לאפשרות שלהם לאמץ את הילד באומנה, ובמיוחד הורים אומנים שציפו לשמש לילד משפחה לכל החיים. מצב של אומנה עם אופק לאימוץ הוא מורכב במיוחד, גם בעבור המשפחות המעוניינות בכך, ואשר נחשבות מתאימות לכך על-ידי השירותים. ההורים האומנים לא קיבלו מספיק ליווי לצורך ההתמודדות בתקופת אי הוודאות. לכן, כדי להקל על המשפחות האומנות/מאמצות והילדים, מן הראוי להגביר את הליווי למשפחות בתקופת אי הוודאות ולהמשיך לפתח ידע מקצועי ומדיניות כיצד לתמוך בהן באופן מרבי.

◆ **קיצור תהליך השלמת האימוץ:** תהליך השלמת האימוץ מתמשך לעתים זמן רב, גם לאחר שהילד הוכרז "בר-אימוץ", ולאחר שמשפחתו האומנת אושרה כמשפחתו המאמצת. מכיוון שתקופה זו עלולה להיות רוויית מתח וחרדות להורים המאמצים ולילדים, מומלץ לפעול לזירוז התהליך במידת האפשר.

◆ **גיבוש משותף של המלצות על סוג האימוץ:** לטענת מנחות האומנה, עו"סיות האימוץ לא התייעצו איתן מספיק בנוגע לשיקולים להמלצה לבית המשפט על אימוץ פתוח או סגור. מכיוון שלמנחות האומנה יש היכרות עמוקה עם מאפייני הקשר של הילדים עם משפחותיהם המולידות, מומלץ להבנות תהליך קבלת החלטות משותף בגיבוש המלצות לגבי סוג האימוץ.

◆ **הענקת ליווי למשפחות האומנות/מאמצות בהתאם לצרכים:** במעבר מאומנה לאימוץ ישנה הפחתה משמעותית בתדירות הליווי של המשפחות ושינוי באופי הליווי. עו"ס האימוץ כמעט שאינן יוזמות קשר עם המשפחות המאמצות באימוץ סגור, אך נענות לפנייתיהן לתמיכה ועזרה. בחלק מן המקרים לעו"ס האימוץ לא היה קשר עם המשפחות אף מספר שנים. חלק מן המשפחות היו

שבעות רצון מן ההפחתה באינטנסיביות הליווי ומהשוני באופיו, וחלקן לא היו שבעות רצון מכך. רצוי, אם כן, לברר ביחס לכל משפחה מה תדירות הליווי הנחוצה לה לאחר האימוץ, וכן להקצות משאבים למתן שירותים תומכי אימוץ.

◆ **גיבוש מדיניות ביחס להמשך אומנה של ילדים אחרים אצל משפחות אשר מאמצות:** בחלק מהמקרים שמשפחה משמשת בהם כמשפחה אומנת למספר ילדים היא חדלה מעיסוקה זה לאחר אימוץ הילד שגדל אצלה באומנה, ובחלק מהמקרים המשפחה לא חדלה מעיסוקה זה. בשני המצבים, עלולים להיות מחירים למשפחה ולילדים שבטיפול. כדאי לגבש הנחיות באילו מקרים, ואם בכלל, ראוי וכדאי שמשפחה אומנת תמשיך לשמש כמשפחה אומנת לילדים אחרים/נוספים או כמשפחת קלט לאחר שאימצה.

התפתחויות חדשות במסגרת התוכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ"

כיום מושקעים מאמצים רבים בחיזוק המודל של אימוץ על-ידי משפחות אומנה, בין היתר באמצעות העמקת שיתוף הפעולה בין שירותי האומנה והאימוץ. למשל, במסגרת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" הועלה הצורך בשיתוף פעולה בין שירותי האימוץ (השירות למען הילד) לבין הגופים המפעילים את האומנה כדי לבנות מאגר "משפחות אומנות עם אופק לאימוץ". כיום הגופים המפעילים את האומנה עוסקים באיתור משפחות אומנה שתוכלנה ותרצינה לאמץ בהמשך.

ביבליוגרפיה

- אופק, א. 2005. **מחקר ההפרטה החלקית של שירותי האומנה**. מכון אופק לניהול ומחקר בע"מ, הנדסת תעשייה, מדעי ההתנהגות וניהול, רמת השרון.
- בירמן, צ. 2010. "הורות מאמצת - מחייבת התקשרות מאומצת". **מידעו"ס** 55: 38-42.
- גוטליב, ד. 1998. **אימוץ פתוח: גיבוש גישה ישראלית**. "רפואה ומשפט" 19.
- דיאמונד, ג.; ארבל, א. 2009. **אימוץ, מסע להורות חדשה**. קו אדום, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל-אביב.
- הירשפלד, א. 2010. "אימוץ: בית קבוע לילדים בגיל הרך". **מידעו"ס** 55: 23-28.
- הירשפלד, א.; גורבטוב, ר.; בן שמחון מ. 2011-תשע"ב. "ילדים מאומצים ומשפחות מאמצות". בתוך: **סקירות השירותים החברתיים, 2010**. אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מדינת ישראל.
- העליון, ה. 2010. **מאומצות, חוויית האימוץ מפרספקטיבה של נשים מאומצות בישראל**. פרדס הוצאה לאור, חיפה.
- וינברג-קורניק, ג.; בן-ארי, ע. 2011. "הדיאלקטיקה בין האישי לחברתי: תפיסתן של אימהות יחידניות מאמצות את זהותן האימהית". בתוך: **חברה ורווחה ל"א**(4): 523-550.
- לוי-מגד, א. 2010. **הבניית הזהות האישית של המאומץ. ממרחב סגור למרחב פתוח. מקטיעה לאיחוי**. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור בפילוסופיה", בית-הספר לעבודה סוציאלית, הפקולטה ללימודי רווחה ובריאות, אוניברסיטת חיפה, חיפה.
- מימון, נ. 1994. **דיני אימוץ ילדים**. לשכת עורכי הדין בישראל - ההוצאה לאור, תל אביב.
- נוי-שרב, ד. 2004. "הזהות העצמית של מאומצים באימוץ בין-ארצי". **חברה ורווחה** 24(4): 435-452.
- נוי-שרב, ד. 1998. "הורות מאמצת טובה, הילד כזולת עצמי". **שיחות** 13: 22-33.
- פרלמוטר, י.; בירמן, צ. 2005. "הורות מאמצת - חוויה טוטאלית או פטאלית". **פסיכו-אקטואליה**: 24-29.
- צבר בן יהושע, נ. 1995. **המחקר האיכותי בהוראה ובלמידה**. הוצאת מודן, תל-אביב.
- ריבקין, ד.; באומגולד, ש. 2001. **מעקב אחר ילדים גדולים הנמסרים לאימוץ**. דמ-375-01. מאירס-גוינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- שורק, י.; ניגיס-אכתילאת, פ. 2012. **מסמך רקע לתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ"**. דמ-595-12. מאירס-גוינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- שקדי, א. 2003. **מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני - תאוריה ויישום**. הוצאת רמות - אוניברסיטת תל אביב.

Australian Institute of Health and Welfare. 2009. *Adoptions Australia 2007-2008*. Child Welfare Series no. 46, Cat no. CWS 34. Australian Institute of Health and Welfare, Canberra. <http://www.aihw.gov.au/publications/cws/aa07-08/aa07-08.pdf>

Avery, R.J. 1998. "Information Disclosure and Openness in Adoption: State Policy and Empirical Evidence". *Children and Youth Services Review* 20(1/2):57-85.

Barth, R.P.; Lee, C.K.; Wildfire, J.; and Guo, S. 2006. "A Comparison of the Governmental Costs of Long-Term Foster Care and Adoption". *Social Service Review* 80:127-158.

Ben-Daniel, N.; Rokach, R.; Filtzer, L.; and Feldman, R. 2007. "When Two Are a Family: Looking Backward and Looking Forward in a Group Intervention with Single-by-Choice Mothers". *Journal of Family Therapy* 29: 249-266.

Bertocci, D.; and Schechter, M.D. 1991. "Adopted Adults' Perception of their Need to Search: Implications for Clinical Practice". *Smith College Studies in Social Work* 61(2):179-196.

Bond, H. 2007. *Top Ten Tips for Managing Contact*. British Association for Adoption and Fostering, London.

Brodzinsky, D.M. 2005. "Re-conceptualizing Openness in Adoption: Implications for Theory Research and Practice". In: *Psychological Issues in Adoption: Research and Practice*. Brodzinsky, D.; and Palacios, J. (Eds.), pp. 145-167. Praeger, West Westport.

Brodzinsky, D.M.; and Schechter, M.D. (Eds.). 1990. *The Psychology of Adoption*. Anchor/Doubleday, New York.

Brodzinsky, D.M.; Smith, D.W.; and Brodzinsky, A.B. 1998. *Children's Adjustment to Adoption: Development and Clinical Issues*. Sage, London.

Chapman, C.; Dorner, P.; Silber, K.; and Winterberg, T.S. 1987. "Meeting the Needs of the Adoption Triangle through Open Adoption: The Adoptive Parent". *Child and Adolescent Social Work* 4(1).

Cocozzelli, C. 1989. "Predicting the Decision of Biological Mothers to Retain or Relinquish their Babies for Adoption: Implication for Open Placement". *Child Welfare* 68:33-44.

Deacon, S. 1997. "Inter Country Adoption and Family Life Cycle". *The American Journal of Family Therapy* 25 (3): 245-260.

Demick, K.J.; and Wapner, S. 1988. "Open and Closed Adoption: A Developmental Conceptualization". *Family Process* 27: 229-249.

Fratton, J. 1996. *Adoption with Contact: Implications for Policy and Practice*. British Association for Adoption and Fostering, London.

Galvin, K. 2003. "International and Transracial Adoption: A Communication Research Agenda". *The Journal of Family Communication* 3:237-253.

Groze, V.K.; and Rosenthal, J.A. 1991. "Single Parents and their Adopted Children: A Psychosocial Analysis". *Families in Society* 72(2):67-77.

Grotevant, H.D. 2009. "Emotional Distance Regulation Over the Life Course in Adoptive Kinship Networks". In: *International Advances in Adoption Research for Practice*. Wrobel, G.; and Neil, E. (Eds.), pp. 295-316. Wiley, Chichester.

Grotevant, H.D. 1997. "Coming to Terms with Adoption: The Construction of Identity from Adolescence into Adulthood". *Adoption Quarterly* 1:3-27.

Haight, W.L.; Black, J.E., Mangelsdorf, S.; Giorgio, G.; Tata, L.; Schoppe, S.J. and Szewczyk, M. 2002. "Making Visits Better: The Perspective of Parents, Foster Parents and Child Welfare Workers". *Child Welfare* 81:173-202.

Howe, D.; and Feast, J. 2003. *Adoption, Search and Reunion: the Long-term Experience of Adopted Adults*. British Association for Adoption and Fostering, London.

Jones, C.; and Hackett, S. 2007. "Communicative Openness within Adoptive Families: Adoptive Parents Narrative Accounts of the Challenges of Adoption Talk and the Approaches Used to Manage these Challenges". *Adoption Quarterly* 10(2/3):157-178.

Kaufman, S.R. 1994. "In Depth Interviewing". In: *Qualitative Methods in Aging Research*. Gubrium, J.F.; and Sanker, A. (Eds.), pp. 123-136. Sage, California.

Lifton, B. 1994. *Journey of the Adopted Self: A Quest for Wholeness*. Basic books, New York.

Macaskill, C. 2002. *Safe Contact? Children in Permanent Placement and Contact with their Birth Relatives*. Russell House, Lyme Regis.

Malm, K.; and Welti, K. 2010. "Exploring Motivations to Adopt". *Adoption Quarterly* 13:185-208.

McDonald, T.P.; Lieberman, A.A.; Partridge, S.; and Hornby, H. 1991. "Assessing the Role of Agency Services in Reducing Adoption Disruptions". *Children and Youth Services Review* 13:425-438.

Neil, E. 2010. "The Benefits and Challenges of Direct Post-adoption Contact: Perspectives from Adoptive Parents and Birth Relatives". *Aloma* 27: 89-115.

Neil, E. 2009. "The Corresponding Experiences of Adoptive Parents and Birth Relatives in Open Adoptions". In: *International Advances in Adoption Research for Practice*. Wrobel, G.; and Neil, E. (Eds.), pp. 269-293. Wiley, Chichester.

Neil, E. 2007. "Coming to Terms with the Loss of a Child: The Feelings of Birth Parents and Grandparents about Adoption and Post-Adoption Contact". *Adoption Quarterly* 10(1):1-23.

Neil, E. 2004. "The 'Contact after Adoption' Study: Face-to-Face Contact". In: *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research, Theory and Practice*. Neil, E.; and Howe, D. (Eds.), pp. 65-84. British Association for Adoption and Fostering, London.

Neil, E. 2002. "Contact After Adoption: The Role of Agencies in Making and Supporting Plans". *Adoption and Fostering* 26:25-38.

Neil, E.; Cossar, J.; Lorgelly, P.; and Young, J. 2010. *Helping Birth Families: Services, Cost and Outcomes*. British Association for Adoption and Fostering, London.

Neil, E.; and Howe, D. 2004. "Conclusions: A Transactional Model for Thinking about Contact". In: *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research, Theory and Practice*. Neil, E.; and Howe, D. (Eds.), pp. 224-254. British Association for Adoption and Fostering, London.

Patton, M.Q. 1990. *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Sage, California.

Reamer, G.; and Siegel, D. 2007. "Ethical Issues in Open Adoption: Implications for Practice". *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 88(1):11-18.

Rosenthal, J.A.; and Groze, V. 1991. "Behavioral Problems of Special Needs Adopted Children". *Children and Youth Services Review* 13:343-361.

Schwartz, S.D. 1986. *Early Parental Attitudes and Adopted Adolescent Self Esteem*. Unpublished Master's Thesis, Bryn Mawr College, Bryn Mawr, PA.

Selwyn, J. 2004. "Placing Older Children in New Families: Changing Patterns of Contact". In: *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research and Practice*. Neil, E.; and Howe, D. (Eds.), pp. 144-164. British Association for Adoption and Fostering, London.

Siegel, D.H. 2003. "Open Adoption of Infants: Adoptive Parent Feelings Seven Years Later". *Social Work* 48:409-419.

Sinclair, I.; Baker, C.; Wilson, K.; and Gibbs, I. 2005. *Foster Children. Where They Go and How They Get On*. Jessica Kingsley Publishers, London.

Smith, S.L.; and Howard, J.A. 1991. "A Comparative Study of Successful and Disrupted Adoptions". *Social Services Review* 65: 248-265.

Smith, C.; and Logan, J. 2004. *After Adoption: Direct Contact and Relationships*. Routledge, London.

Stein, L.M.; and Hoopes, J.L. 1985. *Identity Formation in the Adopted Adolescent*. Child Welfare League of America, New York.

Sykes, M. 2000. "Adoption with Contact: A Study of Adoptive Parents and the Impact of Continuing Contact with Families of Origin". *Adoption and Fostering* 24:20-32.

Sykes, M. 2001. "Adoption with Contact: A Study of Adoptive Parents and the Impact of Continuing Contact with Families of Origin". *Journal of family Therapy* 23:296-316.

Thoburn, J. 2004. "Post Placement Contact Between Birth Parents and Older Children: The Evidence from a Longitudinal Study of Minority Ethnic Children". In: *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research, Theory and Practice*. Neil, E.; and Howe, D. (Eds.), pp. 184-202. British Association for Adoption and Fostering, London.

Thomas, C.; Beckford, V.; Lowe, N.; and Murch, M. 1999. *Adopted Children Speaking*. British Association for Adoption and Fostering, London.

Tyebjee, T. 2003. "Attitude, Interest, and Motivation for Adoption and Foster Care". *Child Welfare League of America* LXXXII (6): 685-706.

Welfare Research, Inc. 2007. *New York City: Foster Parent's Guide to Adoption*. Edited and designed by Welfare Research, Inc. (WRI) under contract to the New York State Office of Children and Family Services, New York.

Westhues, A.; and Cohen, J.S. 1990. "Preventing Disruption of Special-needs Adoption". *Child Welfare* 69(2):141-155.

Wrobel, G.M.; Hendrickson, Z.; and Grotevant, H.D. 2006. "Adoption". In: *Children's Needs III: Development, Problems, and Alternatives*. Bear, G.G.; and Minke, K. (Eds.), pp. 675-688. National Association of School Psychologists, Washington, D.C.

Young, J.; and Neil, E. 2009. "Contact After Adoption". In: *The Child Placement Handbook: Research, Policy and Practice*. Schofield, G.; and Simmonds, J. (Eds.) pp. 241-259. British Association for Adoption and Fostering, London.

Young, J.; and Neil, E. 2004. "The 'Contact after Adoption' study: The Perspective of Birth Relatives after Non-voluntary Adoption". In: *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research, Theory and Practice*. Neil, E.; and Howe, D. (Eds.), pp. 85-104. British Association for Adoption and Fostering, London.

<http://www.adoptionoption.org.nz>

http://www.community.wa.gov.au/DCP/Resources/Adoption/AboutAdoption/What_is_open_adoption.htm

http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/stats_research/index.htm

<http://aspe.hhs.gov/hsp/09/NSAP/chartbook/>

נספח: תיאור מאפייני המקרים של אימוץ עם קשר, של אימוץ על-ידי משפחות אומנה במחקר ושל אימוץ עם קשר על-ידי משפחות אומנה

מאפייני מקרים של אימוץ עם קשר

האם התקיים מפגש בין ההורים המאמצים למולידים?	תדירות המפגשים	עם מי הקשר מבני המשפחה המולידה?	מספר השנים באימוץ עם קשר בזמן המחקר	מאפייני המשפחה המאמצת	גיל הילד בעת האימוץ	גיל הילד בעת הוצאתו לסידור חוץ-ביתי	מין הילד המאומץ	
לא	פעמיים בשנה	שני ההורים המולידים	בת - 6 שני הבנים - 7	בת - אם חד-הורית ללא ילדים בן - זוג הורים ללא ילדים	בת 11 בן 7 בן 5	בת 6 בן 3 בן 1	בת ושני בנים	1
כן	4 פעמים בשנה	סבתא (אם האב המוליד)	9	זוג הורים עם 4 ילדים שנולדו להם	בן 5	בן 3	בן	2
לא	3 פעמים בשנה	האב המוליד	5	זוג הורים עם 3 ילדים שנולדו להם	בת 6	בת 4	בת	3
לא	פעם בשנה	ההורים המולידים ואחות מצד האם	4	אם חד-הורית ללא ילדים	בן 6	בן 4	בן	4
כן	3 פעמים בשנה	האב המוליד	2	האחים אומצו כל אחד על-ידי אם חד-הורית אחרת ללא ילדים	בן 7 בן- 5	בן 4 בן 2	שני בנים	5
כן	4 פעמים בשנה	האם המולידה ושתי אחיות	6	זוג הורים עם 6 ילדים שנולדו להם	בן 6	בן 3	בן	6
לא	4 פעמים בשנה	אב מוליד	2	זוג הורים ללא ילדים	בן 5	בן שנה	בן	7

מאפייני מקרים של אימוץ על-ידי משפחות אומנה במחקר

גיל הילדים המאומצים	גיל הילדים בעת ההשמה באומנה	גיל הילדים בעת האימוץ	סוג האומנה	סוג האימוץ
1	בן	בן שנה ו-8 חודשים	4	סגור
2	בת	בת שבעה חודשים	6	סגור
3	בן	בן 7	10	סגור
4	בת	בת שבעה חודשים	3	סגור
5	בת ובן	בת 4 בן שנה ושמונה חודשים	בת 7 בן 4	סגור
6	בנות תאומות	בנות שנה וחצי	12	סגור
7	בת	בת שנה ו-4 חודשים	5	סגור
8	בת	בת 8 חודשים	6	סגור

מאפייני מקרים של אימוץ עם קשר על-ידי משפחות אומנה

מין הילד המאומץ	גיל הילד בעת המעבר לאומנה	סוג האומנה	גיל הילד בעת האימוץ	מאפייני המשפחה המאמצת	מספר השנים באימוץ עם קשר בזמן המחקר	עם מי הקשר מבני המשפחה המולידה?	האם התקיים מפגש בין ההורים המאמצים למולידים?	תדירות המפגשים	
1	בת	לידה	רגילה	בן 4	זוג עם 3 ילדים שנולדו להם	8	האם המולידה	כן	פעם בשבועיים
2	בת	שנה ו-8 חודשים	רגילה	בן 4	זוג הורים עם 5 ילדים שנולדו להם	2	האב המוליד	כן	פעמיים בשנה